باچا خان

عهد ساز شخصیت

ډاکټر محمد همایون هما

Ketabton.com

حمٰنِ الرّحِیمُ

ونه د مؤلف دي

عهد ساز شخصیت

مد همایون هما

میا عنوان الدین کاکا خیل

قت هما

امل(03005729287)

ري ۲۰۱۳ء)

و زر)

ه مینه شیخ ملتون ، مردان

هال ، بغداده مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټرون

د باچا خان د هغه ټولو ملګرو په نوم چې د ازادۍ د جنګ په هر سنګر ئې ورسره ملاتړ کړے دے.

هما

سوغات

قدرمند ډاکټر فضل رحيم مروت
ته په ډېر درناوي دا کتاب سوغات
کوم چې د باچا خان د وېژن خپرونه
ئې په علمي انداز کښې کړي ده.

هما

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشكر

د خپلو بچو عظمت هما ، حرمت هما او د ډاکټر شفقت هما شكر ګزار يم چي د دوي په لګښت دا كتاب چاپ شۀ

هما

ترتيب

شمېر	لیك	لیکونکے	مخ
1	خپلي خبري	ډاکټر محمد همايون هما	5
2	د باچا خان ژوند	د میاشت او کال په ائینه کښي	10
3	کاش چي هغه بیا هم راهنما وے	قلندر مومند	35
4	باچا خان او د هغۀ خدايي خدمتګار تحريك	پروفېسر میا عنوان الدين کاکا خېل	48
5	طنز او مزاح د باچا خان په خبرو کښي	م.ر.شفق	60
6	د باچا خان تحريك او پښتو ادب	میا وکیل شاه فقير خېل	82
7	د باچا خان بابا خبري	ډاکټر محمد زبېر حسرت	115
8	د باچا خان متحرك ژوند د هغوي د خودنوشت په رڼا کښي	عظمت هما	141

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې خبرې

تېر کال (۲۰۱۲ء) د جنورۍ په وړومبو ورځو کښې ما د ګران ډاکټر سعید انور چې په عبدالولي خان یونیورسټۍ کښې د فېکلټي اف سائنسز ډین دے، ته د باچا خان د کلیزې دستورې په موقع د یو ادبي سیمینار نمانځلو خبره وکړه۔ خدا ے دې بختور کړي ، هغه زما خبره سمدستي ومنله خو د نېټې ټاکلو فېصله د یونیورسټۍ وائس چانسلر قدرمند ډاکټر احسان علی ته ځنډ کړې شوه۔ هغه په دغه ورځو کښې د ملك نه بهر وۀ۔ کله چې راستون شۀ نو ما هغۀ ته دغه تجویز وړاندې کړۀ او ورته مې ووئیل چې په دستوره کښې به د باچا خان ادبي او تعلیمي خدماتو باندې خبرې کېږي ۔ د هغۀ سیاسي جدوجهد خو هر چا ته څرګند دے خو د ژوند په دغه اړخ ئې د کار ښۀ ډېر زیات ګنجائش موجود دے۔ دا تحقیق به کۀ هر څو څۀ نوي انکشافات نۀ وي خو په وړومبي ځل به په دغه موضوع یوه کوټلې هڅه ضرور وي۔ ښاغلي ډاکټر زما دتجویز سره اتفاق وکړۀ او بیا مونږ په صلاح د دستورې د پاره د دوېمې فرورۍ ۲۰۱۲ء ورځ غوره کړه۔ ما د وائس چانسلر د راکړې اختیار تر مخه د باچا خان په تعلیمي او ادبي ډګر د خدماتو په موضوع یو څو پوهانو ته د لیك باقاعده خواست

وکړۀ ، هغوي ټولو ښه په مینه مقالې ولیکلې او په وخت ئې راورسولې ۔ د یونیورسټۍ ځنې کارنده ملګرو د دستورې انتظامي امورو کښې په ډېره مینه ، توجه او جذبې سره برخه واخسته خو د دستورې د پاره د ټاکلې شوې نېټې نه یوه ورځ وړاندې داسې مسئلې سېلمه شوې چې بیا د دغې علمي او ادبي سیمینار انعقاد ممکن نۀ وۀ او مونږ ډېر په مات زړۀ د دستورې په منسوخ کولو مجبور شو ۔ دستورې د پاره چې پوهانو زما په خواست کوم درانۀ علمي لیکونه راکړي وو، کۀ هر څو د دستورې ناڅاپي منسوخ کولو په وجه په هغه وخت مینه والو ته وړاندې نۀ کړې شو خو د هغې خوندي کول زما په نظر کښې مناسب نۀ وو نو ځکه ما دغه لیکونه په کتابي صورت کښې د چاپ کولو فېصله وکړه ۔ کار بل کال ته وځنډېدۀ چې وجه ئې زما خپله نا اوزګارتیا وه خو زۀ په دې خبره ډېر خوشحاله یم چې دغه ټول لیکونه اوس د باچا خان په پینځویشتمه کلیزه دستوره "باچا خان عهد ساز شخصیت" په نوم چاپ کېږي۔ په ذکر شوي دستوره کښې په ټاکلې شویو موضوعاتو وینا د پاره درې ملګرو ته خواست شوے وۀ خو په کتاب کښې مونږ د باچا خان د ژوند په حقله ځنې نور لیکونه هم شامل کړي دي چې د کتاب ارزښت پرې زیات شوے دے۔ د باچا خان ژوند " د میاشت او کال په ائینه کښې" د ډاکټر زبېر حسرت راغونډ کړي معلومات دي چې په کښې د دغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر ملي اتل او قامي مبارز د ژوند واقعات په تاريخي ترتيب وړاندي کړي شوي دي ، ليك د باچا خان د ژوند په مختلفو اړخونو تحقيق د پاره د اهميت وړ دے۔

کاش چې هغه بيا هم راهنما وے، دا د قلندر مومند ليك دے چې پښتون کښې چاپ دے خو مونږ ئې دلته د ډاکټر زبير حسرت په شکريه بيا چاپ کوو۔ په دې ليك کښې د باچا خان د ملي جدوجهد بيان په ډير اثري ډول زمونږ مخې ته راځي۔ پروفيسر ميا عنوان الدين کاکا خيل په اختصار خو د جامعيت د ټولو خوبيو سره د باچا خان په کارنامو خبرې کړي دی۔ د م۔ ر۔ شفق ليك، طنز او مزاح د باچا په خبرو کښې د باچا خان د امروزه ژوند ائينه ده چې په کښې د هغهٔ د شخصيت د مجلسي ژوند عکسونه په وړومبي ځل لوستونکيو ته وړاندي کړي شوي دي۔ دغي خبرو د شفق د ليك خوږلت/ خوند نور زيات کړے دے۔

د باچا خان تحريك او پښتو ادب د خواري کښ محقق مياوکيل شاه فقير خيل ليك دے، ښاغلي ليکونکي په خپل جامع مضمون کښې په هغه ټولو عواملو د کوټلي حوالو سره ښهٔ په تفصيل بحث کړے دے چې د خدايي خدمتګار د عروج په وخت کښې ئې پښتو ادب شتهٔ من کړے او په وړاندي بوتلے وهٔ، د نظر لاندي ليك کښې د باچا خان په تعليمي خدماتو هم رڼا غورځولي شوې ده چې ډير زيات ارزښت لري۔

باچاخان عهد ساز شخصيت

ډاکټر زبير حسرت د باچاخان بابا خبرې، کښې د باچاخان د ليکونو نه په ډېره خوارۍ هغه برخې راغونډې کړې دي کومې چې زمونږ د دغه لوړ سياسي او سماجي شخصيت د نظرياتو څرګندونه کوي ، د هغهٔ سياسي وژن ترې بربښي او دا ښايي چې باچاخان خپل سياسي جدوجهد او د قام د ښېګړې کارونه په کومو بنيادونو روان کړي وو۔

د باچاخان متحرك ژوند ، د هغهٔ د خودنوشت په رڼا کښې ، د عظمت هما يو معلوماتي ليك دے۔ عظمت هما لکه څنګه چې پخپله ليکلي دي ، د خودنوشت يو مقصد د يو اتل د ټول ژوند د تعميري کوششونو بيان وي نو ځکه ليکونکي د باچاخان د خودنوشت "زما ژوند او جدوجهد" زړهٔ پورې جائزه اخستې ده۔ په دغه کتاب کښې کهٔ يو بله د ملك د ازادۍ اماني تاريخ خوندي دے نو ورسره د هغې شواخون او کړاو هم تفصيلات درج دي چې زمونږ ملي اتل او د هغهٔ ملګرو په دغه لاره کښې ګاللي وو۔ د نظر لاندي مضمون کښې د خودنوشت په دغې ټولو اړخونو په اجمالي ډول څرګندونه شوې ده۔

کتاب ستاسو د وړاندې دے ۔ زهٔ کهٔ باچاخان عهدساز شخصيت ته د خپل نوعيت وړومبۍ هڅه ووايم نو بې ځايه به نهٔ وي۔ دا يو څرګند حقيقت دے او څوك هم پرې سترګې نهٔ شي پټولې چې د ملك د ازادۍ په تحريك کښې د باچا خان برخه، شواخون او قربانۍ يو بې مثله مثال دے ، يو ناوياته

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخ دے او زۀ د دغې تاریخ یو اړخ د هغې ټولو ملګرو د تشکر سره تاریخ ته سپارم چې ماته ئې د دې کتاب د پاره خپل درانۀ لیکونه پېرزو کړي دي او د کتاب په ترتیب او تدوین کښې ئې زما مرسته کړې ده ۔ زۀ د عبدالولي خان یونیورسټۍ مردان د نۀ سترې کېدونکي وائس چانسلر ډاکټر احسان علی په خصوصي توګه شکریه ادا کوم ، هغۀ کۀ چرې تېر کال د باچاخان د کلیزې دستورې د نمانځلو د پاره "بنه" نۀ وې کړې نو د دې کتاب ترتیب به ممکن نۀ وۀ ځکه چې دغه ټول لیکونه د هغه "بنه" په نتیجه کښې لیکلي شوي دي ۔ دغه شان د ډاکټر سعید انور شکریه هم په ما واجب ده ځکه چې د دستورې په حقله ئې زما د تجویز په عملي کولو کښې مرسته کړې وه ۔

ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مېنه شېخ ملتون مردان

۳مه جنوري ۲۰۱۳ء

باچاخان عهد ساز شخصیت

د باچا خان ژوند

(د میاشت او کال په ائینه کښې)

1889-90 خان عبدالغفار خان په اتمانزو چارسده کښې پیدا شۀ

1896 جومات کښې ئې د قران کریم زده کړه شروع کړه

1898 په میونیسپل روډ هایي سکول پېښور کښې داخل کړے شۀ

1901 په اېډورډز مشن هایي سکول ګوهاټي ګېټ پېښور کښې داخل کړے شۀ E F E WIGRAM هغه وخت د دې سکول هېډ ماسټر وۀ

1906 د ارمي د کمیشن اخستلو نه پس ئې انکار وکړۀ

1908 اسلامي سکول علی ګړه ته لاړۀ

1909 انګلستان کښې ئې د تعلیم کولو فیصله وکړه

1910 په خپل کلي اتمانزو کښې ئې یو سکول د مولانا عبدالعزیز په ملګرتیا کښې شروع کړۀ

1912 د رڅړو د یار محمد خان د لور سره ئې وادۀ وشۀ

1912 د حاجي صاحب د ترنګزو په اصلاحي تحریک کښې شامل شۀ

1913 د مسلم لیګ یو اجلاس له اګرې ته لاړۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1913 مشر ځوے عبدالغني خان پيدا شۀ

1914 د مولوي فضل ربي او مولوي فضل محمود سره د شيخ الهند محمود الحسن په بلنه ديوبند ته لاړۀ

1914 د چپلي ابستو د پاره باجوړ ته لاړۀ

1915 انګرېزانو د اتمانزو په ازاد سکول پابندي ولګوله

1915 دويم ځوے خان عبدالولی خان پيدا شۀ

1918 کور والائي وفات شوه

1919 د رولټ ايکټ خلاف ئې د سياسي ژوند اغاز وکړۀ

1919 ګرفتار شۀ او د دېرشو زرو په ضمانت پرېښودې شۀ

1919 دويم وادۀ ئې وکړۀ

1920 خلافت کانفرنس کښې شرکت د پاره دهلي ته لاړۀ

1920 افغانستان ته په هجرت لاړۀ

1920 صوبايي خلافت کميټي جوړه شوه او د هغې صدر منتخب کړے شۀ

1920 د خلافت تحريك د پاره ئې د چندې راټولولو مهم شروع کړۀ۔ دا رقم به په هغه مدرسو لګولې

شۀ چې کومې چې حکومت په ۱۹۱۴ کښې بندې کړې وې

1921 تحريك اصلاح الافاغنه جوړ کړۀ او د هغې ورومبے صدر ئې عبدالاکبر خان او د پښتو ژبې ورومبے ډرامه نګار ميا محمد شاه د هغې سېکرټري جنرل مقرر او محمد اکبر خان خادم د شاعر په حيث مقرر شۀ

1921 په ۱۷م دسمبر ۴۰ ايف سي ار د لاندې ونيولے شۀ او درې کاله بامشقته قيد کړلے شۀ۔ د دۀ خلاف الزامونه دا وو چې د هجرت په تحريك کښې لويه برخه اخستې وه او دوباره ئې اتمانزو کښې ازاد سکول شروع کړے وۀ

1921 حکومت د هغۀ د مشر ورور ډاکټر خان صاحب د نورو پښتنو مشرانو په ذريعه په جېل کښې هغۀ ته وې چې مونږ تا ته د ازاد سکولونو چلولو اجازت درکوو خو د ملك نه به بهر دورې نۀ کوې
.

1922 هغۀ په جېل کښې وۀ چې د دويم جنګ تېر نه ئې درېم ځوے عبدالعلي خان پيدا شۀ چې په مشهور ماهرِ تعليم دے او د پېښور يونيورسټۍ او ګومل يونيورسټۍ وائس

(c) ketabton.com: The Digital Library

چانسلر پاتې شوے دے

1923 چې کله د ډېره غازي خان په جېل کښې وۀ نو مور بي بي ئې وفات شوه

1923 د هغۀ مشر وررور ډاکټر خان صاحب د لندن د سېنټ تهامس هسپتال نه ډاکټري وکړه او هلته ئې د يوې انګرېزې سره په دويم ځل وادۀ وکړۀ. د هغې نه د ډاکټر صاحب يو ځوے جان خان او يوه لور مريم وه. مريم بيا يو سکھ سره وادۀ وکړۀ

1924 د جېل نه رها شۀ

1924 د جېل نه په واپس راتلو ، ورته د اتمانزو يوې جرګې د فخر افغان خطاب ورکړۀ

1924 په صوبه کښې د جوړو شويو ازادو سکولونو چې خدايي خدمتګارانو چلولو د هغې په دوره روان شۀ

1926 د ال انډيا کانګرس د تحريك خلافت په حقله په کلکته کښې کېدونکي اجلاس له لاړۀ

1926 د باچا خان بابا پلار بهرام خان وفات شه

1926 د خپل ټبر او مشرې خور سره حج له لاړه

1926 د حج ادا کولو نه پس سره د خپل کور واله هلته ايسار شۀ او د سعودي عرب او فلسطين

مختلف ځايونه ئې وکتل ، هم هلته ئې کور والا په حق ورسېده او په بيت المقدس کښې دفن کړې شوه

1928 چې کله واپس راغلو نو په مئي ۱۹۲۸ء کښې ئې يوه رساله د "پښتون" په نوم جاري کړه

1928 باچا خان د انجمن نوجوانان صوبه سرحد په نامه يو تنظيم جوړ کړۀ

1928 د ملګرو سره د کلکتې ته د خلافت کانفرنس له لاړۀ هلته ئې د مولانا ظفر علی خان ، علامه اقبال او علی برادرانو سره د سرحد او افغانستان په حقله خبرې اترې وشوې

1928 په ۱۱م نومبر د کانګرس د صوبايي کمېټۍ صدر وټاکلے شۀ

1929 د کانګرس سالانه اجلاس کښې د شرکت د پاره لاهور ته لاړۀ ، چې په هغې کښې د ټول هندوستان د ازادولو غوښتنه وشوه

1929 د کانګرس اجلاس له لکهنو ته لاړۀ چې په ورومبي ځل ئې مهاتما ګاندي او جواهر لعل نهرو سره ليدل کتل وشو

1929 په افغانستان ئې د بچه سقه خلاف د نادر خان فتحه د نورو خدايي خدمتګارانو سره ونمانځله

(c) ketabton.com: The Digital Library

1929 د ټول هندوستان دوره ئې په دې غرض وکړه چې د افغانستان د پښتنو په حقله نورو خلقو مرسته نوره هم تېزه او تنده کړي

1929 د نوجوانان صوبه سرحد تنظيم له ئې د يو غېر سياسي تنظيم ''خدايي خدمتګار تحريك'' نوم ورکړۀ چې وروستو دا تنظيم د پېرنګي د ظلمونو له وجې يو سياسي تحريك شۀ. بابا په خپله د دې تنظيم سالار اعظم وۀ

1929 کلي په کلي وګرځېدۀ چې خلقو کښې خدايي خدمتګار تحريك معرفي کړي

1929 د خلافت تحريك د کانګرس سره د اختلاف راتلو له وجې ئې د خلافت کمېټۍ د صوبايي صدرات نه استعفیٰ ورکړه

1929 په اتلسم او نولسم اپرېل په اتمانزو کښې د خدايي خدمتګار تحريك يوه غونډه وکړه چې په کښې دوه سوه سرخپوش شريك شو

1929 په ستمبر کښې ئې د خدايي خدمتګار سياسي خانګه د زلمو جرګه په نوم پرانسته چې وروستو بيا د هغې نوم افغان جرګه کېښودې شوه

1930 په درويشتم اپرېل ئې په اتمانزو کښې يوه جسله وکړه او خلقو ته ئې د حکومت خلاف په سول

باچاخان عهد ساز شخصيت

نافرمانۍ کښې د شريکېدو خواست وکړۀ

1930 په درويشتم اپرېل سره د ملګرو پوليس په تحقيق کښې د ايف سي ار لاندې ګرفتار کړۀ او درې کاله قېد کړے شۀ

1930 مياشتنۍ پښتون مجله بنده کړې شوه

1930 د هغۀ د ګرفتارۍ خلاف په درويشتم اپرېل د قصه خوانۍ دردناکه پېښه وشوه

1930 د مئي په دويم تاريخ د پښتونخوا خلقو د حکومت خلاف هړتال وکړۀ

1930 د مئي په ديارلسم تاريخ حکومت اتمانزو کلے محاصره کړۀ چې خلق په دې مجبور کړي چې هغوي خدايي خدمتګاري پرېږدي

1930 په اتويشتمه مئي د ټکر پېښه رامينځ ته شوه

د قېد دوران کښې باچا خان کانګرس سره خبره وکړه چې کۀ هغوي زمونږ امداد کوي نو هغوي به خپل تحريك په کانګرس کښې مدغم کړي

1931 د يو کال قېد نه پس د ګاندهي جي ارون پېکټ تر مخه د ډېره غازي خان جېل نه رها کړے شۀ

1931 په مارچ کښې د کانګرس په کراچۍ کښې کېدونکي اجلاس له په ورومبي ځل د هغوي په بلنه د سلو خدايي خدمتګارو سره شريك شۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1931 په اپرېل کښې دهلي ته د کانګرس اجلاس له لاړهٔ

1931 په مئي کښې يو ځل بيا "پښتون مجله" د عبدالخالق خليق په ادارت کښې شروع شوه

1931 په نهم جون د ګاندهي جي سره د کانګرس ورکنګ کمېټۍ اجلاس له لاړهٔ

1931 په جولايي کښې د ګاندهي جي ځوے دېوداس ګاندهي د پښتونخوا د حالاتو معلومولو د پاره پېښور ته راغے او په اتمانزو کښې د بابا سره ديره شهٔ

1931 حکومت د خدايي خدمتګار تحريك د اثر رسوخ ختمولو په غرض خاکسار تحريك شروع کړهٔ او د پېښور ګورنمنټ هايي سکول هېډماسټر عنايت الله مشرقي ئې د هغې وړومبے صدر مقرر کړهٔ

1931 په دېرشمه جولايۍ د صوبې چيف کمشنر سر ستيورټ پيئرز د باچا خان سره انټرويو وکړه

1931 په ديارلسم اګست باچا خان بمبۍ ته د ال انډيا کانګرس اجلاس له لاړهٔ ، په دغه اجلاس کښې فېصله وشوه چې په صوبه سرحد کښې دې يوه نوې کمېټي د سرحد کانګرس کمېټۍ په نوم يا

باچاخان عهد ساز شخصيت

د سرحدي جرګه په نامه جوړه شي

1931 په پنځويشتم اګست د ګاندهي جي او جواهر لعل نهرو په ملګرتيا کښې د وائسرائے سره مټينګ له شملې ته لاړهٔ

1931 په څليرشتم دسمبر په تحريك پابندي ولګېده او په خپل کور کښې ګرفتار شهٔ او د دري کاله قيد بامشقت سزا ورکړې شوه

1932 په دسمبر کښې بيا يو ځل پښتون مجله د حکومت د جبر ښکار شوه او بندېز پرې ولګېدهٔ

1934 په اوولسم اګست ئې د ګاندهي جي د روژې نيولو په وجه هغهٔ سره د همدردۍ کولو د پاره يوه هفته روژې ونيولې

1934 په وويشتم اګست د دري کاله قيد تېرولو نه پس رها شهٔ خو خپلې صوبې ته په تللو ئې پابندي ولګولې شوه او پنجاب کښې نظر بند کړے شهٔ

1934 په دېرشم ستمبر ئې په کلکته کښې عوامو ته د يوې جلسې په دوران کښې په هندو مسلم اتحاد باندې خطاب وکړهٔ

1934 په بمبۍ کښې ئې يو اجلاس ته خطاب وکړهٔ د هغې په وجه حکومت په يو پي واردها کښې په ووم دسمبر ګرفتار کړهٔ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1936 په اګست کښې رها کړے شۀ خو لا په خپله صوبه او پنجاب تللو ئې پابندي وه ، د دې وجې نه دوباره ورادها ته لاړۀ او ګاندهي جي سره د يره شۀ

1937 په فرورى کښې عام انتخابات وشو چې پکښې خدايي خدمتګارو په پنځوسو کښې په نولسو سيټونو کاميابي حاصله کړه

1937 په مارچ کښې د ګاندهي جي سره ال انډيا کانګرس اجلاس له دهلي ته لاړۀ

1937 په سرحد او پنجاب تللو چې کومه پابندي پرې لګېدلې وه هغه په شپږويشتم اګست پورته کړې شوه

1937 شپږ کاله بهر تېرولو نه پس د ګاندهي جي سره خپلې صوبې ته راغلو او خان عبدالولي خان په اتمانزو کښې د دواړو استقبال وکړۀ

1937 سرحد ته د راتلو نه پس ئې فيصله وکړه چې د ټولې صوبې او بلوچستان دوره وکړي او خدايي خدمتګار تحريك فعال کړي

1938 په وړومبۍ مئي ګاندهي جي د صوبه سرحد اتو ورځو په دوره راغے

1938 په مئي کښې باچا خان بابا پښتون مجله

باچاخان عهد ساز شخصيت

شروع کړه اوس مياشتنۍ نۀ وه بلکې لس ورځې پس به چاپ کېدله او ايډيټر ئې عبدالخالق خليق صاحب وۀ

1938 د ګاندهي جي سره د ال انډيا کانګرس د ورکنګ کمېټۍ اجلاس له کلکتې ته روان شۀ

1938 ګاندهي جي د صوبه سرحد د يوې مياشتې په دوره د تللو پروګرام جوړ کړۀ

1940 په مارچ کښې باچا خان د ال انډيا کانګرس سالانه اجلاس له رام ګړه بهار ته روان شۀ

1940 باچا خان بابا د کانګرس ورکنګ کمېټۍ اجلاس کښې شرکت وکړۀ ، په دې اجلاس کښې په صوبه سرحد کښې د سول نافرمانۍ د تحريك شروع کولو کار ورته وسپارلے شۀ

1940 يو وار بيا پښتون رساله بنده کړې شوه

1941 په دريشتم دسمبر باردولي ته د ورکنګ کمېټۍ اجلاس له لاړۀ

1941 باچا خان بابا په ټوله پښتونخوا کښې د خدايي خدمتګارو د پاره ټريننګ کيمپونه پرانستل

1942 ګاندهي جي او باچا خان بابا دواړو د ال انډيا کانګرس نه استعفیٰ ورکړه ځکه چې هغوي حکومت سره په دويم عالمي جنګ کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعاون اعلان وکړ

1942 په جولایۍ کښې باچا خان بابا د خدايي خدمتګارو د پاره د پېښور نه څوارلس ميله لرې په سردرياب کښې يو مرکزي دفتر د مرکز اعلیٰ خدايي خدمتګاران په نامه جوړ کړ

1942 په وويشتم اکتوبر باچا خان سره د نورو خدايي خدمتګارانو د چارسدې نه مردان د تللو په وخت ميروس ډېرۍ کښې د" هندوستان پرېږدۍ تحريك" په وجه د پوليس نه وهل وخوړل چې په هغې کښې دوه پُښتۍ ماتې شوې او هرې پور جبل ته بوتللے شۀ او دوه کاله قيد کړے شۀ

1945 ډاکټر خان صاحب د لارډ کننګم په دعوت په صوبه سرحد کښې خپل وزارت جوړ کړ

1945 په وولسم مارچ د لارډ ويول د اعلان تر مخه د نورو قيديانو سره رها کړے شۀ

1945 باچا خان بابا او ګاندهي جي د کانګرس او د هغې د ورکنګ کمېټۍ نه د وتلو نه پس په بمبۍ کښې بيا په کانګرس کښې شامل شو

1945 په مئي کښې باچا خان بابا بيا د پښتون اجرا وکړه خو دا ځل د هفته وار اخبار په شکل کښې وه

باچاخان عهد ساز شخصیت

1945 په پنځويشتم جون باچا خان بابا او ډاکټر خان صاحب په شمله کښې د ويول په کانفرنس کښې د کانګرس د نمائندګانو په حېثيت شريك شو

1946 باچا خان بابا د انډيا د مرکزي پارلېماني اسمبلۍ ممبر وټاکلے شۀ

1946 د حکومتي مسئلو باندې د خبرو اترو کولو د پاره باچا خان بابا دهلي ته د ګاندهي جي ملاقات له لاړ

1947 په دوويشتم اپرېل باچا خان بابا وړومبي ايشين ريلېشن کانفرنس ته خطاب وکړ

1947 په مئي کښې د پښتون زلمے په نوم يو تنظيم باچا خان بابا په خپله رهنمايۍ کښې جوړ کړ او د هغې مشري ئې خپل مشر څوي عبدالغني خان ته وسپارله

1947 په يوويشتم جون باچا خان د پښتونستان مطالبه په بنو کښې وړاندې کړه چې وروستو د بنو قرارداد په نوم مشهوره شوه

1947 باچا خان بابا د ګاندهي جي ، لارډ ماونټ بېټن او محمد علي جناح سره په يو اجلاس کښې شرکت وکړ ، کانګرس ته په صوبه سرحد کښې د ريفرېنډم کولو کار وسپارلے شۀ خو باچا خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابا د دې نه بائيکاټ وکړۀ

1947 د پاکستان جوړېدو نه پس په دوويشتم اګست حکومت د ډاکټر خان صاحب وزارت مات کړۀ او د هغۀ په ځاے ئې عبدالقيوم خان راوستۀ

1947 په دوېم او درېم ستمبر باچا خان په پاکستان کښې دننه د يو رياست پښتونستان مطالبه وکړه

1948 باچا خان بابا د قامي اسمبلۍ اجلاس کښې د شرکت کولو د پاره کراچۍ ته لاړۀ

1948 په درېمه فرورۍ باچا خان د وړومبي پارليماني اسمبلۍ د غړي په حېثيت حلف اوچت کړۀ

1948 په پينځم مارچ ئې قامي اسمبلۍ ته په اردو کښې خطاب وکړۀ

1948 د مارچ په مياشت کښې باچا خان د پيپلز پارټۍ په نوم يوه پارټي جوړه کړه چې عبدالصمد خان اچکزے ، عبدالمجيد سندهي، جي ايم سيد ، شيخ هشام الدين دوي هم ورسره ملګري وو. باچا خان متفقه توګه باندې د دې صدر منتخب شۀ

1948 د اپريل په منځومانه کښې جناح صاحب صوبه سرحد ته راغے ، باچا خان بابا ئې هرکلے وکړۀ

1948 باچا خان بابا ووې چې زۀ خپل تنظيم مسلم ليګ سره شاملول غواړم خو مسلم ليګ دې ته تيار نۀ شۀ

1948 په ديارلسمه مئي باچا خان بابا د خدايي خدمتګار تنظيم په ټول ملك کښې د خورولو اعلان وکړۀ او وې وئيل چې دا خدايي خدمتګار به د نوې جوړې شوې پيپلز پارټۍ رضا کاره ډله وي

1948 په مئي کښې باچا خان بابا خپلې صوبې ته راغلو او په ټوله صوبه کښې ئې د حکومت خلاف تحريك شروع کړۀ

1948 د شمالي علاقو د دورو نه پس باچا خان بابا اراده وکړه چې اوس سوېلي علاقو ته لاړ شي خو د دې نه اګاهو په پينځلسم جون ګرفتار کړے شۀ او درې کاله قيد کړے شۀ

1948 په ځلورمه جولايي د سرحد حکومت د يو ارډيننس په ذريعه خدايي خدمتګار تحريك خلاف قانون وګرځولو

1948 په دولسم اګست هر کله چې باچا خان بابا جېل کښې وۀ د بابړې دردناکه واقعه پېښه شوه

1948 د ستمبر په مياشت کښې خدايي خدمتګار

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحريك خلاف قانون وګرځولے شۀ او د سردرياب مرکز وران کړے شۀ

1950 د باچا خان بابا درې کاله قيد ختم شه خو ځو ځله د بنګال ريګولېشن ۱۸۱۸ د لاندې شپږ شپږ مياشتې زيات کړے شۀ

1952 په فرورۍ کښې د بابا پوخ ملګرے او دوست قاضي عطاء الله خان چې د ډاکټر خان صاحب په وزارت کښې وزير تعليم وۀ ، وفات شۀ

1952 د باچا خان بابا په ميو هسپتال لاهور کښې اپريشن وشۀ

1954 په جنورۍ کښې باچا خان بابا سره د نورو خدايي خدمتګارانو د جيل نه رها کړے شۀ خو د پنډۍ په سرکټ هاوس کښې نظر بند وساتلے شۀ

1954 په مارچ کښې باچا خان بابا ته اجازت وکړے شۀ چې د بنګال اسمبلۍ اجلاس له لاړ شي ،هغۀ اسمبلۍ ته په اردو کښې تقرير وکړۀ او په کښې ئې هغه ټول وجوهات بيان کړل د کومو له وجې چې هغه جيل ته کړے شوے وۀ

1954 باچا خان بابا د ون يونټ مخالفت وکړۀ ، په دې مسئله کښې هغه د خپل ورور ډاکټر خان

باچاخان عهد ساز شخصيت

صاحب مخالف وۀ کوم چې هغه وخت د مغربي پاکستان چيف منسټر وۀ

1955 حکومت د باچا خان بابا خپلې صوبې ته په راتلو پابندي ختمه کړه

1955 په ستمبر کښې باچا خان د صوبه سرحد دورې ختمې کړې او د بلوچستان په دوره د عبدالصمد خان اچکزي په وينا روان شۀ

1955 بلوچستان ته لا په لاره وۀ چې سره د دوو ملګرو ګرفتار شۀ خو بيا په شپږويشتم ستمبر رها کړے شۀ

1956 په شپاړسم جون باچا خان بابا ملکي سلامتيا ته د نقصان رسولو په الزام کښې په شاهي باغ پېښور کښې ګرفتار کړے شۀ ، دغسې هم په دغه ورځ عبدالصمد خان اچکزے هم په کوئټه کښې ګرفتار کړے شۀ

1956 په شپږم ستمبر په لاهور هايي کورټ کښې د جسټس شبير احمد په عدالت کښې باچا خان بابا کيس شروع شۀ

1956 په شپږم ستمبر باچا خان بابا عدالت ته خپل ليکلے بيان ورکړۀ چې هغې کښې ئې د خپل ټول ژوند حالات ليکلي وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

1957 په ځلېرشتمه جنورۍ عدالت باچا خان بابا ځوارلس زره روپۍ جرمانه کړۀ چې د هغې د ورکولو نه هغهٔ انکار وکړۀ نو د هغهٔ جائداد په کبني ضبط کړے شهٔ

1957 باچا خان بابا پرېښودے شهٔ

1957 په وویشمته جنورۍ باچا خان بابا په پاکستان نېشنل پارټۍ کبني شامل شهٔ چې د شپږو مخالفو سیاسي پارټو نه جوړه شوې وه

1957 د باچا خان بابا مشر وورور ډاکټر خان صاحب په وومه جولايۍ د مغربي پاکستان د وزير اعلیٰ د عهدې نه لرې کړے شهٔ

1957 د جولايۍ په میاشت کبني باچا خان بابا ، مولانا بهاشاني، میا افتخار الدين او جي ایم سید په ډهاکه کبني په يو کانفرنس کبني عوامي نېشنل پارټي جوړه کړه

1958 باچا خان بابا د "ون یونټ او پښتانهٔ" په نوم د ون یونټ خلاف يو پمفلټ چاپ کړهٔ

1958 په دیارلسم ستمبر باچا خان بابا بلوچستان ته د داخلېدو په جرم کبني کوئټه کبني ګرفتار کړےشهٔ ځکه چې ډسټرکټ مجسټرېټ بلوچستان ته د هغهٔ په داخله پابندي لګولي وه ـ

باچاخان عهد ساز شخصیت

پېښور ته ئې راوستهٔ او رها ئې کړهٔ

1958 په یولسم اکتوبر باچا خان او مولانا بهاشاني صاحب د نورو اتو لويو لويو لیډرانو په شمول په مشرقي پاکستان کبني د پاکستان سېفټي ایکټ د لاندې ګرفتار کړے شول ، په دې موقع عبدالصمد خان اچکزے هم ګرفتار شهٔ او ځوارلس کاله بامشقته قید کړے شهٔ

1959 په ځلورم اپرېل باچا خان بابا رها کړے شهٔ ، هغهٔ د ټولي صوبې دوره شروع کړه ، هم په دغه کال باچا خان بابا سره دنورو سیاسیانو د ایبډو یعني Elective bodied disqualification order د لاندې تر کال ۱۹۲۲ء پورې نااهل وګرځولي شول

1961 په دولسم اپرېل کبني باچا خان بابا چې کله د سوېلي علاقو په دوره وهٔ نو په ډېره اسماعیل خان کبني د Public order ordinance د لاندې ګرفتار کړے شهٔ

1962 يو غېر سیاسي تنظیم "ایمنسټي انټرنېشنل" باچا خان بابا Prisoner of the year وګرځولو

1962 د دسمبر په میاشت کبني ایمنسټي انټرنېشنل د باچا خان بابا د رها کولو غوښتنه وکړه ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي حکومت به د هغهٔ قيد هر شپږ مياشتي پس زياتولو

1964 په دېرشمه جنورۍ باچا خان بابا د هري پور جېل نه رها کړے شهٔ ځکه د هغهٔ صحت ورځ تر ورځ خرابېدهٔ

1964 په وويشتمه مئي پنډت جواهر لعل نهرو مړ شهٔ ، باچا خان بابا د هغهٔ لور ته د تعزيت د پاره پيغام د تار په ذريعه ولېږهٔ

1964 په ستمبر کښې حکومت باچا خان بابا له برطانيې ته د علاج د پاره د تللو اجازه ورکړه ،په لندن کښې هغهٔ د صوبه سرحد د زوړ ګورنر جنرل اولف کېرو سره ملاقات وکړهٔ

1964 په دولسم دسمبر باچا خان بابا يورپ نه افغانستان ته لاړهٔ

1965 په يو دريشم اګست باچا خان بابا په کابل کښې په پښتونستان چوك کښې د پښتونستان د ورځې نمانځلو کښې شرکت وکړهٔ

1969 د مئي په مياشت کښې د هندوستان حکومت باچا خان بابا له د بين الاقوامي خېر خواهۍ په لړ کښې د هغهٔ د کړو خدماتو په اعتراف کښې " نهرو امن اېوارډ" ورکړهٔ

1969 په جون کښې د هندوستان وزير اعظمې اندرها ګاندهي په کابل کښې د باچا خان سره ملاقات وکړهٔ او د قران پاك د يوې نسخې نه علاوه ئې ورله د هندوستاني جوړه کپړه په تحفه کښې ورکړه

1969 باچا خان بابا د کابل نه د بېروت (لبنان) په لاره هندوستان ته لاړهٔ

1970 په فرورۍ کښې باچا خان بابا د هندوستان نه واپس افغانستان ته لاړهٔ

1972 په څلېرشتم دسمبر باچا خان بابا د يوې جرګې سره پاکستان ته د اتهٔ کاله جلاوطنۍ نه پس راستون شهٔ ـ په دې جرګه کښې خان عبدالولي خان، اجمل ختك ، محمد افضل خان، مولانا ګل بادشاه او مولانا عبدالباري شامل وو

1975 په دوېم اپرېل د باچا خان بابا خلاف يو کېس جوړ کړے شهٔ او په ديارلسم اپرېل د خانپور رېسټ هاوس ته ولېږلے شهٔ

1976 په وويشتم اپرېل باچا خان بابا ازاد کړے شهٔ

1977 په ورومبي اکتوبر جنرل ضياء الحق پېښور ته په دوره راغے او د باچا خان بابا سره ئې ملاقات وکړهٔ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1978 په دویم مارچ باچا خان بابا د پاکستان نه افغانستان ته د خپل کتاب " زما ژوند او جدوجهد" لیکلو په غرض روان شۀ

1980 په شپږویشتم مارچ باچا خان بابا د طبعي معائنې د پاره د کابل نه هندوستان ته روان شۀ

1980 د جولایۍ په اتلسم تاریخ د هندوستان نه واپس افغانستان ته لاړۀ

1980 په یوویشتم اګست باچا خان بابا د علاج د پاره روس ته روان شۀ

1980 په یولسم اکتوبر د روس نه افغانستان ته راغلو

1981 په دیارلسمه فروری باچا خان بابا ناجوړه شۀ

1981 په دیارلسم اګست د افغانستان صدر ببرك کارمل وغوښتو چې په ځنې اهمو مسئلو ورسره خبرې اترې وکړي

1981 په شپږم نومبر د افغانستان نه هندوستان ته روان شۀ

1982 په وړومبۍ جنورۍ د هندوستان نه افغانستان ته واپس راغے

1982 په دریم مارچ باچا خان بابا په جلال اباد کښې دکټ نه پرېوتو او ژوبل شۀ او د هغې له وجې د کابل په هسپتال کښې داخل کړے شۀ

1982 په اتویشتم اپریل باچا خان بابا واپس پاکستان ته راغے

1983 د حکومت له خوا د کالاباغ ډېم جوړولو خلاف ئې تحریك شروع کړۀ

1983 د ټولې صوبې دوره ئې شروع کړه چې د حکومت له خوا د کالاباغ ډېم جوړولو خلاف اولس بېدار کړي

1984 باچا خان بابا د کالاباغ ډېم د مخالفت کولو په وجه په خپل کور کښې نظر بند کړے شۀ

1984 په وړومبي اپریل باچا خان بابا د علاج دپاره افغانستان ته روان شۀ

1984 په شپږمه مئي د افغانستان نه واپس پاکستان ته راغے

1984 په نولسمه جولایۍ باچا خان بابا د عبدالولي خان ، مېرمن نسیم ولی خان او محمد اعظم خان سره افغانستان ته لاړۀ

1984 د ستمبر په نهۀ ویشمته نېټه د افغانستان نه واپس پاکستان ته راغلو

1985 د ال انډیا کانګرس په دعوت باچا خان بابا د سلمې کلیزې نمانځلو له په شپږویشتم دسمبر هندوستان ته روان شۀ ، په دغه موقع عبدالولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان او د باچا خان نمسے ذوالفقار علی خان هم ورسره وو

1986 د جنورۍ په ځلورم تاریخ باچا خان بابا د هندوستان نه راستون شۀ

1986 باچا خان بابا خپل اخري تقریر د پښتو عالمی کانفرنس ته په نولسم اپریل وکړۀ

1987 د مئي په میاشت کښې باچا خان بابا سخت ناروغه شۀ او د پېښور په لېډي ریډنګ هسپتال کښې داخل کړے شۀ

1987 د جون په ځلورم تاریخ پرې د فالج حمله وشوه ، د هندوستان د حکومت په بلنه د ال انډیا مېډیکل انسټیټیوټ اف مېډیکل سائنس ته منتقل کړے شۀ چې تر شپاړسم اګسته پورې هلته وۀ

1987 باچا خان بابا له د هندوستان د ټولو نه لوے ایوارډ بهارت رتن ورکړے شۀ

1987 د اګست په میاشت کښې بېرته پاکستان ته راوستلے شۀ او په لېډي ریډنګ هسپتال کښې داخل کړے شۀ.

1988 د اګست نه تر شلمې جنورۍ باچا خان بابا بې هوشه پاتې شۀ او اخر په شلم تاریخ سحرپېنځۀ

دېرش منټه کم اووۀ بجې ئې ساه ورکړه

1988 په یوویشتمه جنورۍ د بابا جنازه جناح پارك کښې درې بجې ماسپښین ادا کړے شوه

1988 په دویشتمه جنورۍ د خپل وصیت مطابق په جلال اباد کښې په خپل کور کښې خاورو ته وسپارلے شۀ

حوالې:

1. ډي جي ټنډولکر Faith is Battle
2. فرید احمد ، خان عبدالغفار خان
3. شېرزمان طائزے، Bacha Khan in Afghanistan
4. باچا خان ، زما ژوند او جدوجهد
5. شیلا کور، Khan Abdul Ghaffar Khan Congress Centenary
6. د ارکائیوز لائبرېرۍ د باچا خان متعلق دستاویزات
7. اېکنت ایسورن، Badshah Khan

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلندر مومند

کاش چې هغه بیا هم رهنما وې

خان عبدالغفار خان د نن نه یو ولس کاله[۱] وړاندې زمونږ نه جدا شهٔ. په هغه ورځ چې کله ما د هغوې د وفات دا غمژن خبر واورېدهٔ نو لکه چې زړهٔ مې اړې اړې شهٔ. باچا خان د پښتون د تاریخ هغه زرین باب دے چې د هغې شروع کېدو سره پښتنو د نوې دور ترقۍ پله ګامونه واخستل. دغه وخت زما په زړهٔ کښې قسم قسم وسوسې پیدا کېدې. ما سوچ کولو چې د پښتنو د انګرېز سامراج د سیاسي ، تعلیمي، معاشي او ثقافتي استحصال نه بچ کونکے او د پاکستان جوړېدو نه پس د دې تقسیم شوي بدقسمته قوم د راغونډولو د پاره هر وخت متحرك او د ازادۍ د شمعې د پتنګانو سرخېل خو د دنیا نه تللو نه پس به مونږ څوك د استحصال نه بچ کوي خو وروستو راته دا خبره واضحه شوه چې دا زما جذباتیت وهٔ خو دا هم یو حقیقت دے چې کله د چا پلار وفات شي نو غم او درد صرف

۱۔ دا مضمون په کال ۲۰۰۰ء کښې لیکلے شوے دے (مؤلف)

هغهٔ ته ورسېږي. باقي خلق خو د هغې غم درد نه نهٔ خبرېږي کوم چې د ځوي په زړهٔ تېرېږي. د تېرېدونکي وخت د هرې لحظې سره ما د باچا خان سره په تېر شوي ژوند غور کولو او د تېر وخت کړې مې د یو بل سره پېوست کولې او اخر دا چې د تار سر زما ګوتو له راغے. ما چې د باچاخان سره څومره ژوند تېر کړے وهٔ. دې دوران کښې وخت په وخت ماته د دې خبرې احساس کېدهٔ چې مونږ یوه بې بها ملغلره لګیا یو ضائع کوو. د پښتنو یو بنهٔ یا بد عادت دا دے چې هغوی څوك دځان نه زورور نهٔ مني او د ځان نه لوړ سر نهٔ مني او دا صرف د پښتنو پورې محدود نهٔ ده ، د هر انسان دا فطرت دے چې د ځان د پاره د یو بنهٔ مقام سوچ کوي او په دغې لاره کښې چې کوم خنډ مخې له ورځي د هغې لرې کول فرض عین ګڼي. د پښتنو دا بدقسمتي د باچا خان په لړ کښې هم خنډ جوړه شوه او د میر جعفر او میر صادق حواریانو د بهرنو بادارانو د خوشحالولو د پاره د هغوي خلاف یوه بې بنیاده پروپېګنډه وکړه او ساده زړې پښتانهٔ ئې د هغهٔ نه متنفره کړل او د یو وړوکي مقام د حاصلولو په خاطر ئې دا قوم د یو عظیم مصلح نه ناخبره وساتهٔ.

باچا خان چې په کومه کورنۍ کښې پیدا شوے وهٔ هغه د خپلې علاقې یوه با اثره کورنۍ وه. د باچا خان پلار بهرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان د علاقې په لويو خانانو کښې شمېرلے شۀ خو لکه د نورو خانانو ئې چرې هم د انګرېز حکم ته سر نۀ وۀ ټيټ کړے او چې د چرته نه هم ورته يو مظلوم د امداد خواست کړے وۀ نو سمدستي ئې ورله ځان رسولے وۀ. د باچا خان نيکۀ سيف الله خان د سرکاوۍ په جنګ کښې د ازادي خوښو خلقو ملګرتيا کړې وه او د پيرنګي د بونير قبضه کولو اراده ئې د خاورو سره خاورې کړې وه. د باچا خان مور بي بي هم يوه مېلمه دوسته او د لوے نظر مالکه مېرمن وه. د چم ګاونډ غريبو او خوارو زنانو د پاره به ئې روټۍ په خپله پخوله او په هغوي به ئې تقسيموله. په داسې يو ماحول کښې د باچا خان پالنه وشوه او هغه د يو پښتون قام پرست په شکل کښې مخې ته راغے. هغوي په حالاتو ډېر ژور نظر لرلو او ورته د اول نه د دې خبرې احساس وۀ چې د پښتنو د ژوند په هر اړخ استحصال روان دے او د هغې وجه صرف دا ده چې دوي د علم نه لرې دي. د باچاخان په وختونو کښې د هغوي علاقه په پنجاب کښې شامله وه. پيرنګي په پنجاب کښې يو څو سکولونه جوړ کړي وو خو د بدقسمتۍ نه په دې علاقه کښې داسې څۀ انتظام نۀ وۀ. بل کۀ سکولونه وو هم په هغې کښې تعليم په مورنۍ ژبه کښې نۀ وۀ ځکه نو مقامي خلقو ته به په زدکړه کښې ډېر مشکل پيښېدۀ. بل خوا د مليانو دا پروپېګنډه هم روانه وه چې سبق د مدرسې وئي د پاره د پيسې وئي جنت کښې به ئې

ځائے نۀ وي دوزخ کښې به غوپې وئي. دغه شان د اسلام نه ناخبره ملا د خپلې کم فهمۍ او د لږې فائدې د پاره پښتانۀ د تيارو کندې ته غورځولي وو. باچاخان چې به دا حالت ليدو نو ډېر به خفه کېدۀ خو څۀ لار ئې په فهم کښې نۀ راتله. په مشن سکول کښې د تعليم په دوران کښې باچاخان د براه راست کمېشن د پاره درخواست ورکړۀ چې د معمولې کاروايۍ نه پس منظور شۀ. باچا خان به اکثر فرمائيل چې فوځ ته د تلو شوق زما په زړۀ کښې زمونږ د نوکر باراني کاکا قيصو راپيدا کړے وۀ کومې چې به هغۀ ماته کولې. دغې دوران کښې به باراني کاکا منظر کشي هم کوله او د فوځيانو په تعريف کښې به ئې هغه څۀ وئيل چې د ډېرې مبالغې نه به ډک وو. دغه شان په غېر محسوسه توګه دا خبرې زما په نفسياتو خورې شوې چې زۀ به هم فوځي افسر جوړېږم خو قدرت ته داسې منظوره نۀ وه. د کمېشن ملاوېدو نه پس باچا خان پېښور ته د يو دوست ملاقات له راغے څوک چې په کېولرۍ کښې افسر وۀ. باچا خان د هغۀ سره ولاړ وۀ او خبرې اترې ئې کولې چې دغه وخت کښې يو انګرېز لېفټېننټ راغے. دغه وخت د باچا خان دغه دوست سرتور سر ولاړ وۀ. ښائسته زلمے وۀ. وېښتۀ ئې ډېر ښۀ جوړ کړي وو او لږ وېښتۀ ئې په تندي پراتۀ وو. انګرېز افسر د يو دېسي افسر دا انداز برداشت نۀ کړے شۀ او سخت غصه شۀ او د باچاخان په وړاندې ئې هغۀ ته ډېر بد رد ووې. د باچا خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوست هم دغصې نه تك سور شۀ خو د جواب ورکولو همت ئې نۀ لرلو ـ باچا خان د دې واقعې نه پس ډېر زيات خفه شۀ او د پېرنګي د نوکرۍ نه ئې زړۀ وتکېدۀ ـ باچا خان به يو طرف ته د پښتنو د تېرو وختونو عظمت او دبدبې قرار له نۀ ورکولو او بلې خوا ته د انګريز سامراج د پښتنو استحصال خوب ته نۀ پرېښودۀ او د دې واقعې نه پس خو باچا خان ډېر په سنجيدګۍ د پښتنو د مستقبل په حقله غور او فکر شروع کړۀ ـ د باچا خان د پاره دغه وخت کښې د لارې دمشالونو په توګه يو څو مجاهدين موجود وو خو باچا خان د يو نوي فکر بوټے نال کړۀ او د هغې وحشي قوم د سمولو د پاره ئې د يو مشن اغاز وکړۀ چا چې به په معمولي خبره پوره پوره خاندانونه په وينو لامبول ـ

ما به اکثر د هغوي نه دا تپوس کوۀ چې د دې ګران کار سر ته د رسولو د پاره خو ډېر وخت پکار دے ځکه چې يو داسې قوم چې د صدو نه د علم نه ناخبره پاتې شوے وي ، د هغې وجه کۀ هر څۀ وي هغوي د علم په کالو ښائسته کول د يو تن د وس کار نۀ دے نو تاسو دا ذمه واري څنګه په خپلو اوږو اخستې ده نو هغوي به ماته لکه د پلار په ډېر شفقت وفرمائيل چې دا کار به چا خو شروع کوۀ ـ الله پاك به په ما مهربانه شۀ او ما له ئې د خپل قوم د خدمت موقعه راکړه ـ اوس ما سفر شروع کړے دے او انشاء الله هغه ورځ به ډېره زر راشي چې پښتانۀ

باچاخان عهد ساز شخصيت

به تول تعليم يافته شي او نورو قومونو سره به د سيالۍ جوګه شي او خپل حېثيت به وپېژني ـ د باچا خان د پښتنو په طاقت او قوت، د هغوي د خپل کار سره مينه ، ايمانداری او اخلاص کله باور وۀ ـ په دې لړ کښې قسمت هم د هغوي ملګرتيا وکړه او داسې ملګري ئې ورکړل چې ثاني ئې نۀ لرله ـ د باچا خان خواهش وۀ چې پښتانۀ په هر ميدان کښې ترقي وکړي او د خپلو مشرانو نومونه راژوندي کړي ـ د دې مقصد حاصلولو د پاره دوي په مختلفو وختونو کښې د مختلفو اړخونو نه د پښتنو د يو کولو جدوجهد جاري وساتلو ـ باچا خان به دپښتنو د خپلو روايتونو او ثقافت نه په لرې تللو سخت غمژن کېدۀ ـ د هغوي وينا وه چې هر قوم په خپله ژبه ژوندے وي کۀ يو قوم خپله ژبه هېره کړي نو دنيا هغه قوم هېر کړي او کۀ د يو قوم نه خپله ژبه ورکه شي نو هغه قوم ورك شي ـ لکه چې بره بيان وشۀ د باچا خان د کور ماحول او تربيت او ذهني مېلان قوم پرستۍ پله وۀ ځکه نو باچاخان يو کلك او مخلص قوم پرست وۀ ـ هغوي به فرمائيل چې صرف هغه قومونه ترقي کولے شي د چا چې د خپلې خاورې سره مينه وي او چې څوك د خپل وطن وفادار نۀ وي هغه پښتون نۀ دے ـ باچا خان نۀ يواځې په تعليمي ميدان کښې د پښتنو سره د کېدونکې سلوك ازاله کول غوښتل بلکې د خدايي خدمتګار تحريك په ذريعه ئې د پښتنو د تربيت اغاز هم کړے وۀ او هغه خلق ئې مخې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوستي وو چې په عام ژوند کښې ئې څۀ خاص حېثيت نۀ لرلو ـ د نورو خانانو نوابانو برعکس به باچا خان غريبانانو خلقو سره په ناسته پاسته کولو خوشحالېدۀ او د هغوي به ئې هر قسم امداد کولو ـ د باچا خان دې طرز عمل دغه کمزوري خلق د هغۀ مئينان کړل او پښتانۀ لکه د لېونو په خدايي خدمتګار تحريك کښې شاملېدل شروع شو ـ د دې تتيجه دا شوه چې خانان يواځې پاتې شو او داسې په بالواسطه طريقه د پېرنګي حکومت ته خطرې رامخې ته شوې ځکه چې د دې نوابادياتي کالونۍ دا دېسې پېرنګيان د انګرېزانو د پاره ډېر اهميت لرونکې او د کار خلق وو ـ پېرنګې چې کله دا صورت حال وليدۀ نو د باچا خان نګراني ئې شروع کړه او دغسې د يو خدايي خدمتګار خلاف د هغې وخت لوے قوت مېدان ته راغے خو افرين دې وي په دې ستر او لوړ پښتون مشر چې په هر محاذ ئې سامراج له ماتې ورکړه او په خپلو اصولو او مضبوط کردار ئې د ازادۍ بې شمېره پتنګان د ځان نه راچاپېره کړل خو باچا خان د هغې افاقي دين پېروکار وۀ چې د امن درس ئې ورکولو ـ له دې وجې نه باچا خان پښتنو له د عدم تشدد تعليم ورکړۀ ـ د هغؤې وېنا وه چې تشدد نفرت او عدم تشدد مينه پيدا کوي ـ باچا خان د خدايي خدمتګار تحريك د قيام نه مخکښې د تحريك اصلاح الافاغنه نه د دې جدوجهد شروع کړې وه ـ دغې دوران کښې هغوي د هغه وخت لوے

لوے مشران د نزدې نه وليدل ـ مسلمانانو مشرانو کښې اکثريت د نوابانو ، جاګيردارانو او وډېره ګانو وۀ او باچا خان په خپله يو درويش او مسکين سړے وۀ ـ دوېمه لويه وجه د هغوي د پښتنو خلاف تعصب وۀ چې د هغې له وجې باچا خان او نور مسلمانان مشران يو ځاے نۀ شو ـ

باچا خان به د پنجاب يوه واقعه ماته اکثر بيانوله (شايد له دې وجې چې زما تعلق د صحافت سره وۀ او دا واقعه هم د صحافت سره متعلق وه) فرمائيل ئې چې دا پنجابيان عجيبه خلق دي يوه ورځ د زميندار اخبار په دفتر کښې ناست وم په خبرو خبرو کښې ما اخترعلي خان ته ووې چې مونږ ښۀ دوستان يو کۀ نه ؟ نو کۀ د پنجاب ټول اخبارونه زما خلاف ليکي نو زۀ اميد لرم چې زما دوست به زما متعلق پنجاب له غلط معلومات نۀ ورکوي ـ د هغۀ جواب زما د پاره ډېر حېرانوونکے وۀ ، هغۀ په زوره وخندل او وې وئيل چې مونږ اخبار واله نۀ د پنجاب سره همدردي لرو او نۀ د هندوستاني ليډرانو سره ـ زمونږ خو د يو ښۀ خبر سره کار وي کۀ د هغې په حاصلولو کښې د دواړو ډلو بې عزتي ولې نۀ وي او ډېره عجيبه خبره دا وه چې باچا خان سوشلزم خوښولو او نور مسلمانان مشران ئې مخالف وو ـ د دوي په مقابله کښې د خدايي خدمتګار او کانګرس يو بل سره مينه ډېره وه چې د هغې بنيادي وجه د کانګرس د پېرنګې سره دشمني وه ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کانګرس په هر قیمت ازاد او خودمختار هندوستان غوښتۀ او مسلم لیګ د هندوستان تقسیم غوښتۀ . هندو سره نزدېکت باچا خان د عوامو په نظر کښې مجرم وګرځولو ځکه چې د مسلم لیګ نعره دا وه چې مسلمان وي نو هغه به مسلم لیګ کښې وي او باچا خان ښکاره باره د کانګرس حمایت کولو . دا اوس د سوچ مقام دے چې مسلم لیګ خو حق لري چې ځان ته د ټولي ابادۍ د یوې برخې نمائنده ووايي خو چې کله هغه حق باچا خان استعمالوي نو غدار او د هندوانو ایجنټ ګڼلے شي او دا هغه بنیادي وجه وه چې باچا خان ئې مسلم لیګ ته نزدې کېدو ته پرې نۀ ښودۀ . باچا خان به فرمائیل چې هر قوم حق لري چې د خپلې ترقۍ د لارو د پاره په خپله سوچ وکړي نو بیا مونږ د خپل مرام او منزل نه ولې منع کولے شو ؟ د پښتون قوم د حقونو د پاره هغوي د هرې سختۍ په رڼو تندي مقابله کړې وه . بعضې وخت خو به تر دې وشوه چې انګرېز سامراج به په یوه مقدمه کښې جرمانه کړۀ نو د جرمانې په بدل کښې به ئې د هغۀ جائداد د مارکیټ د نرخ نه د کمو پېسو حساب کړۀ او هغه جرمانه به ئې ترې وصول کړه او دغسې د پښتنو د ازادۍ په لاره کښې قسم قسم خنډان ودرولي شو خو د باچا خان سفر جاري وۀ . دې دوران کښې پېرنګیانو د هندوستان د تقسیم منصوبه پېش کړه چې د کانګرس مشرانو مسترد کړه ځکه چې پېرنګیانو ته دا حق حاصل نۀ وۀ چې د تجارت په بهانه د

کوم ځاے نه راغلي ، یو لوے وطن ئې قبضه کړے او بیا ئې هغه ټوکړې ټوکړې کولو . باچا خان د هند تقسیم د مسلمانانو تقسیم ګڼلو . د تقسیم په مسئله د کانګرس ، مسلم لیګ او وائسرائے خو ځله مذاکرات وشو او اخر دا چې د تقسیم په دې منصوبه اتفاق رائې پیدا شوه . د فارمولې مطابق دا مقرر شوي وو چې کومې صوبې او ریاستونه پاکستان یا هندوستان کښې شاملېدل غواړي هلته به د صوبې اسمبلي، د ریاست مهاراجه یا جرګه فېصله کوي . د اصولو لاندې د پنجاب او سندھ اسمبلو نه رایې وغوښتې شوه او د هغوي د فېصلو احترام هم وشو او د بلوچستان فېصله د جرګې په ذریعه وشوه . اوس زمونږ د صوبې څۀ حال شۀ . د یو سازش لاندې دلته مقتدر کانګرس نظر انداز کړے شۀ او د ریفرنډم اعلان وشۀ . باچا خان د کانګرس اسمبلۍ د دې غېر جمهوري اقدام سخت مخالفت وکړۀ او د بائیکاټ اعلان ئې وکړۀ . د ریفرنډم د نتیجو منظر عام ته راتلو سره معلومه شوه چې ۴۹ فیصده عوامو د پاکستان په حق کښې ووټ ورکړے دے او په حکومت ئې د عدم اعتماد اظهار کړے دے . په دې وخت کښې د جناح صاحب په ژوند د ریاستي دهشت ګردۍ او هارس ټرېډنګ ابتدا وشوه . د کانګرس د اسمبلۍ غړي څۀ په زور او جبر او څۀ د لالچ ورکولو په ذریعه د اسمبلۍ اجلاس کښې د شریکېدو نه منع کړے شو او دغسې یوه منتخب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ائيني اداره پامال کړې شوه او جمهوريت مضبوط کړے شۀ. مسلم ليګ د پاکستان د جدوجهد د پاره حق لري نو ولې باچا خان د پښتنو حقونه نۀ شي غوښتې. دا هغه ناقابلِ فهم نکته ده چې ملك کښې ئې غېر يقيني کېفيت ختمېدو له ورنۀ کړۀ خو د قيام پاکستان نه پس د دستور سازۍ اسمبلۍ د يو غړي په حېثيت باچا خان مسلم ليګ ته د مکملې مرستې پېشکش وکړۀ خو بيا هم چا په ارام پرې نۀ ښودۀ. باچا خان به اکثر د پېرنګي د دور او د قيام پاکستان نه پس د هغۀ سره د شوي سلوك موازنه کوله او ډېر په حېرانۍ به ئې تپوس کولو چې انګرېز ظلم کولو نو هغه خو زمونږ دشمن وۀ او مونږ د هغۀ خو د يو اسلامي جمهوري ملك له طرفه چې زۀ ولې بې شمېره ځله جېلونو ته لاړم. دا زما په پوهه کښې نۀ راځي. د پاکستان جوړېدو نه پس باچا خان د پښتنو د حقونو د پاره خپل جدوجهد جاري وساتلو او د هر يو ظلم ئې په نره مقابله وکړه. د حکومت د باچا خان سره د تعاون دا حال وۀ چې پېرنګي په دور کښې باچا خان پينځلس کاله جېل تېر کړے وۀ او د پاکستان جوړېدو نه پس په ابتدايي اتلسو کالو کښې دې ستر انسان پينځلس کاله په جېل دننه تېر کړل. د هغوي قصور څۀ وۀ ؟ دا خو د تاريخ په پاڼو کښې محفوظ شوي دي خو دا خبره هم فېصله شوې ده چې کۀ پښتانۀ باچا خان خپل محسن ونۀ ګڼي نو بيا هم د حقيقت نه انکار نۀ شي کېدے. باچا خان ته د

دې خبرې ډېر زيات افسوس وۀ چې د هغوي له طرفه حکومت ته د پوره مرستې او يقين دهانۍ ورکولو باوجود په هغوي د دروغو مقدمې جوړې کړې شوې او د پښتون قوم د ترقۍ نه د منع کولو د پاره قسم قسم منصوبې جوړې کړې شوې خو باچا خان دغه ټولې منصوبې د پوره کېدو نه مخکښې مخکښې د خاورې سره خاورې کړې. د پاکستان جوړېدو نه پس د باچا خان ټوله توجه صوبايي حقونو حاصلولو طرف ته وه او په پاکستان کښې ئې په وړومبي ځل د نېشنل ازم نعره پورته کړه او په دې تحريك کښې ورسره د بلوچستان او سندھ او پنجاب محب وطن خلقو هم ملګرتيا وکړه او دغسې د پاکستان حکومت په يو وخت د څلورو ګاندهيانو خلاف د کاروايۍ اغاز وکړۀ. د پنجاب ، سندھ او بلوچستان ګاندهيان خو په دې ځغل کښې وروستو پاتې شو خو سرحدي ګاندهي د دې مشن سر ته رسولو د پاره عوامي نېشنل پارټي جوړه کړه چې هغې يو اهم کردار ادا کړۀ او لګيا ده اوس هم ادا کوي خو د باچا خان مشن لا سر ته نۀ دے رسېدلے. د دې مشن سر ته رسولو د پاره اوس ځوانانو له مخکښې راتلل او په علم او ادب ، تاريخ او جغرافيه او د زمکې او اسمان په وسعتونو کښې خپل مقام پېدا کول پکار دي ځکه چې د باچا خان قول دے چې د ازادۍ بوټے د خوانانو په وينو لوئيږي. نن ضرورت د دې خبرې دے چې کۀ مونږ خپلې خاورې د پاره د نور څۀ کولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قابل نهٔ يو نو کم نه کم دا دعا خو کولې شو چې اے خدايه! د پښتون قوم د رهنمايۍ د پاره يو بل باچا خان راکړې. شايد دي سره پښتانهٔ د خپل محسن سره د کړې سلوك کفاره ادا کړے شي.

پروفيسر ميا عنوان الدين کاکا خېل

باچا خان او د هغهٔ خدايي خدمتګار تحريک

د پښتو د ستر قامي شاعر خوشحال خان ختك چې د تورې او قلم خاوند وهٔ ، وېنا ده :

مړهٔ هغه چې نهٔ ئې نوم نهٔ ئې نشان وي
تل تر تله په ښهٔ نوم پايي ښاغلي

زمونږ د ستر ملي قهرمان باچا خان هم په داسې ښاغليو کښې يو ځانته ښکاره مقام لري د چا ژوند او شخصيت چې د دې سيمې ، د برصغير بلکې د نړۍ په سياست او تاريخ ډېر زور اثر غورځولے دے ، کهٔ مونږ د دوی په حقله تار تاريز بحث کوو نو خبره به اوږده شي او بيا به هم نيمګړې پاتې شي نو ځکه زهٔ خپل بحث د باچا خان د قامي غورځنګ ، افکارو، نظرياتو او اهدافو پورې محدود ساتم او په هغې کښې به هم غټ غټ ټکي را اوچت کړم.
باچا خان د وړوکوالي نه د غور او فکر اموخته وهٔ ، په هر خبره، هره واقعه او په هر حرکت به ئې غور کولو. په تپوسونو تپوسونو به ئې د هر علت او معلول ژورتيار ته ځان

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسوۀ چي زلمے شۀ نو نۀ صرف د غور او فکر قوت ئي سپوا شۀ بلکي د ژوري پخي قوتِ مشاهدي او تېزي قوتِ حافظي علامي هم پکښي راڅرګندي شوي او کله چي ځوان شۀ ، د دي خدايي صلاحيتونو په برکت ئي د پښتون قام او د دي خاوري د عام اولس بدحالي ، بي علمي او په بدو ورځو ککړ ژوند ته ئي پام شۀ - د دي صورتِ حال لټون ئي شروع کړۀ او د غور او فکر نه پس په دي نتيجه ورسېدۀ چي زما د خواري کښ قام د بي اتفاقۍ، دښمنو، تربګنو، د تعليم د نشت والي ، د زنانو د حقوقو خيال نۀ ساتلو، د غلطو رسمونو ، رواجونو د پېروي کولو او په تېره تېره د پېرنګي غلامي د جاګير دارانو د زور ګيرۍ او ناوړي سلوك له سببه د دي زېلي اولس دا حال شوے دے - د جهالت ، مايوسۍ ، بي عملۍ د ژوري کندي نه د راوېستلو د پاره باچا خان په شعوري توګه يو کړن لاره وټاکله - هم خيال او هم راز ملګري ئي پيدا کړل چي په زړۀ کښي د قام مينه، درد ، همدردي او خېرخواهي وه ، لکه د باچا خان د قام په دي زېلي او ناوړي حالت دلګير ، خفه، پريشانه او خوږمن وو- د دي ملګرو په صلا او مشوره ئي د انجمنِ اصلاح الافاغنه بنياد کښېښودۀ - باچا خان د خپلو ملګرو سره د دي صوبي او سيمي کلي په کلي ، کوڅه په کوڅه ، حجره په حجره او جومات په جومات وګرځېدۀ - د سهولتونو او وسيلو د نيشت والي له کبله دا اوږدي مزلي ئي پياده کړي دي - هر ځاے د قام

د يو والي ، اتفاق ، اتحاد او وروولۍ خبري ئي کوله - ټولو ته به ئي د يو موتي کېدو وينا کوله - د عمرونو زړي خونړۍ دښمنۍ ئي د جرګو مرکو له لاري په دوستۍ کښي بدلي کړي - خلق ئي د غلطو رسمونو ، رواجونو د تباهۍ بربادۍ نه خبر کړل - د تعليم په اهميت ئي پوهه کړل - دغه شان ئي د قام د ښېرازۍ ، سوکالۍ، ترقۍ پيغام د خپل عدم تشدد د فلسفي سره د سيمي ګوټ ګوټ ته ورسوۀ -

د قام د بچو د ابتدايي او بنيادي تعليم د پاره ئي مدرسي جوړي کړي - په لږو وسائلو کښي په مختلفو علاقو کښي د ازاد سکولونو جال ئي خور کړۀ - دا په هغه زمانه کښي د ويريا او خېراتي تعليم خورولو يوه لويه کارنامه وه - د هغۀ د پيغام صداقت، د هغۀ د شخصي کردار سپېڅلتيا ، د هغۀ د شېرين بيانۍ له کبله د باچا خان په جلسو کښي به خلقو ډېر په جوش او جذبه ، شوق او مينه ګډون کولو -

کله چي باچا خان دي نتيجي ته ورسېدۀ چي قام زما په اواز د زړۀ د اخلاصه راپورته کېږي نو د ملګرو په صلا ئي د خدايي خدمتګار تحريك په نوم يو تنظيم جوړ کړۀ - ډېر زر په دي تحريك کښي د زلمو، ځوانانو او بوډاګانو شمېر دوو لکو ته ورسېدۀ - د هغه وخت د ابادۍ په لحاظ دا ډېر لوے تعداد او غټ قوت وۀ - د دي تحريك چلولو نه د باچا خان مطلب د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو سماجي او اقتصادي حالاتو کښې د بدلون راوستل او پښتانهٔ د ترقۍ او ښېرازۍ طرف ته رابلل وو.

ولې د پېرنګي سامراج ذهن د باچا خان دا مقبوليت د هغهٔ پيغام پذيرايي او د ټول قام او اولس په يوه چغه د هغهٔ د ذات نه راچاپېربدل کله زغملے شو. پېرنګے يو غاصب قوم وهٔ. هغهٔ خپله چارهٔ په اوبو کښې وليده. پېرنګي د تشدد ، ظلم، بربريت، جبر او سختۍ خپلې استعماري حربې شروع کړې. خپل برېسي ئې د باچا خان مخالفت او د هغهٔ د تحريك ملګرو مزاحمت ته ودرول. قصه خوانۍ، ټکر، ګوجر ګړۍ، ميروس ډېرۍ، هاتي خېل، سپين تنګے او داسې نورو ډېرو ځايونو ، کلو او بانډو ته د ازادۍ په جنګ کښې د تاريخي سنګرونو اعزاز حاصل شهٔ. د باچا خان ډېر ملګري د شهادت په رتبه سرفراز شو.

ځان چې د مذهبي دنيا نمائنده او بادار ګڼلو ، د هغه پېرنګي د لاسه د باچا خان او د هغهٔ ملګرو سره هغه ناروا او ناوړه سلوك وشهٔ چې تاريخ به ئې په يادولو او قلم به ئې په ليکلو شرمېږي. ولې د حريت فکر ، د عدم تشدد د فلسفې علم بردار، د ملي غورځنګ د قافلې د سالار او د هغهٔ د سربازانو او سر په تلي کښې ايښې ننګيالو ملګرو پيغام د دنيا ګوټ ګوټ ته ورسېدهٔ. د هغه وخت اخبارونه په دې ګواه دي.

د پېرنګي زور، ظلم ، زياتي، جبر او تشدد چې د حد نه زيات شهٔ نو باچا خان او د هغهٔ ملګرو د هندوستان د مسلمانانو يوې سياسي ډلې مسلم ليګ مشرانو ته د مرستې او ملاتړ خواست وکړهٔ. د هغې غاړې څهٔ حوصله افزا ځواب رانهٔ غلو ، مجبوراً باچا خان او د هغهٔ ملګرو کانګرس ته لاس اوږد کړهٔ. هغوي ورسره د کلکې مرستې او ملګرتيا لوظ وکړهٔ. دا اتحاد د پاکستان تر جوړېدو قائم وهٔ.

پېرنګے رخصت شهٔ. پاکستان جوړ شهٔ. باچا خان د ماضي تراخهٔ يادونه هېر کړل او په ۲۳مه فرورۍ کال ۱۹۴۸ء ئې د پاکستان د ائين سازۍ اسمبلۍ د غړيتوب سوګند پورته کړهٔ.

ولې په دې کښې هم باچا خان خپلو مخالفينو ، مفاد پرستو عناصرو په ارام پرېنښودهٔ. د سازشونو او دسيسو او مخالفانه پروپيګنډې هغه پخوانۍ سلسله هغسې روانه وه. جيلونه ، حوالاتونه، سزاګانې، صوبه بدرې د خدايي خدمتګارانو په برخه وې. باچا خان سره چې خپلو او پردو څهٔ وکړهٔ هغه اوس د تاريخ حصه ده.

دلته مونږه د خپل بحث دوېم پړاو ته راورسېدو چې د باچا خان د سماجي اولس خدمتونه او سياسي تحريك په حقله د راپورته شوي فکر انګېزه سوالونو لنډه شان جائزه واخلو. د باچا خان د خدايي خدمتګارۍ د بې پناه زور او شور،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاميابۍ او مقبوليت په حقله خبري کېږي چې دا څنګه ؟ ولې ؟ وړومبۍ خبره خو دا ده چې باچا خان د مرض صحيح تشخيص کړے وۀ، بيا ئي د علاج د پاره يوه کاميابه او تيربه هدف نسخه تجويز کړې وه. د باچا خان په ځان باور او د خپل مشن په صداقت پوخ يقين وۀ. د هغۀ د پېروکارانو د هغۀ په ذات اعتماد وۀ. دهغۀ مشن ئي خپل مشن ګڼلو. بل باچا خان يو عملي انسان وۀ. د هر کار شروع به ئي د خپل ځان نه کوله. لکه په ازاد سکولونو کښي د غني خان او ولي خان داخلول، د هر پښتون د حجرې جارو کولو په مهم کښي په خپله برابر شريك وۀ. باچا خان يو سپين نيتے ، ډاکيز ، ساده‌ګي پسند او قناعت پسند انسان وۀ. د هغۀ ټول ژوند هم د دغه اصولو نه عبارت وۀ. دغه وجه وه چې د پښتون غوندې سرکشه ، باغي او ځيګرور قوم کښي په کاميابۍ سره د عدم تشدد د فلسفي بوټي نال کړۀ. د پښتنو په روايتي ORTHODOX معاشره کښي د زنانو د حقوقو علمبردار وۀ. د هغۀ په جلسو کښي به په ګڼ شمېر کښي د زنانو د شرکت اهتمام کېدۀ. په داسي يوه جلسه کښي د يوي اوچتي ډېرې د پاڅه زنانه راجمع شوي وي (په تفصيل کښي نۀ ځم، دا به په خود ستايۍ کښي راشي) کله چې باچا خان زلمو ته په تحريك کښي د شموليت او په جوش او خروش د برخي اخستلو اپيل کولو نو په دغه زنانو کښي يوي ننګيالۍ پېغلي په اوچت ولې په پُرسوز اواز کښي دا ټپه

هوا کښي زمزمه کړه او د ملالې د تاريخي ټپي ياد ئي تازه کړۀ :

کۀ د زلمو نه پوره نۀ شوه

فخرافغانه! جينکۍ به دې ګټينه

دوي د خپل تحريك او هلو ځو کاميابولو د پاره هره روغه لار خپله کړې وه. په دې سلسله کښي د پښتو ژبې او ادب نه هم ډېره فائده اخستې وه. د تحريك ORGAN ارګن د پښتو وړومبۍ رساله "پښتون" د هر لوستي پښتون کورته رسېدلې وه. د تحريك پېغام ئي هر ګوټ ته رسولے وۀ. ښځو او سړو به په ليکلو کښي يو شان برخه اخسته. د دې رسالې په برکت د پښتو په ادب کښي غټ غټ نومونه ښکاره شو. باچا خان يونيورستي چارسده او عبدالولي خان يونيورستي مردان کښي د ايريا سټډي سنټرز ته پکار دي چې په داسي موضوعاتو تحقيق او څېړنه وکړي. دا به د نوي کول د لارې روښانه کولو د پاره د ليټ کار وکړي.

د باچا خان په قافله کښي د وطن پاله قام پرستو اديبانو او شاعرانو يوه غټه ډله شامله وه. د دوي د ډرامو ، مشاعرو درز په ټولو سيمو کښي خور وو چې تحريك ته ئي ډېرې ښېګړې رسولې دي. دا نن چې د پښتو ژبې او ادب باغ باړۍ داسي سمسورې دي ، دا هم د دغه تحريك او مشرانو برکت دے. (دا هم د تحقيق يوه غوره موضوع ده).

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله غټه خبره دا ده چي پښتنه معاشره د پېړو نه په طبقاتي اډانه ولاړه ده. ولي باچا خان په خپله د هشتنغر د یو لوے خان ځوے وهٔ . ولي هغه د دي امتیازاتو او جاګیردارانه ذهنیت هېڅ پروا نهٔ کوله. دغه وجه وه چي د خدایي خدمتګار تحریك عهدي د معاشرې د بې وزله خلقو او کسب ګرو په لاس کښي وي. دا هغه وخت ځهٔ چي نن هم یو ډېر ناشونے کار ګڼلے شهٔ.

باچا خان د خپلو پیروکارانو او کارکنانو باقاعده سیاسي تربیت کولو. هر یو غړي به ئي په شخصي توګه پېژندلو. د دي تربیت د کبله د خدایي خدمتګارو او ټول پښتون قام سیاسي شعور او سیاسي بېداري هغه سطح ته رسېدلي وه چي نن ئي هم صفتونه کېږي . یو غټ مثال دا دے چي د ولی خان د لیکلي کتاب " باچا خان او خدایي خدمتګاري" په سر پاڼه باندي د سوونو تربیت یافته باوردي کارکنانو یو تصویر دے. باچا خان سره د خپلو ماشومانو د پرېټ په سر کښي ولاړ دے. زهٔ چي کله دا کوټلے تصویر ووینم نو د باچاخان د هغه ملګرو او تحریك قدر مي په زړهٔ کښي نور سېوا شي. د دي تربیت اثر وهٔ چي زمونږ په کورونو ، خواوشا ګاونډیانو بلکې د ټولي سیمي په کورونو کښي زنانوو دغه سري جامي د یو مقدس امانت په طور ساتلي.

ځني کسان وایي چي بعضي لیډرانو خو په جېل کښي یوه شپه هم نه ده تېره کړي او کامیابي ئي موندي ده . د

سیاسي کامیابو د پاره جېل ته تلل ضروري نهٔ دي ولي حالاتو دا هم ثابته کړې ده چي داسي کامیابۍ پائیداري او مفیدي نهٔ وي. اول د خپل ملك پاکستان ننني حالاتو ته وګورئ. بل ګمان کوم چي داسي کسان د دي حقیقت نه ولي سترګي پټوي چي زمونږ د ملك په تاریخ کښي ډېر ځله داسي شوي دي چي کسان په چترۍ راکوز شي او تیار خانك ته پرلت ووهي . د تبویك ډز او د کوتك د ډب نه خبر نهٔ شي. نن پرون هم د ملك په سیاسي فضا کښي په چترۍ خلق خېژي او کوزېږي. دي ته به څوك کامیابي ووایي؟

د تاریخ مطالعه دا ښایي چي د دنیا د لویو لویو تحریکونو مشرانو جېلونه خوړلي دي. تکلیفونه ئي ګاللي دي ، سختي ئي زغملي دي . بیا ئي چرته کامیابي او کامراني ښکل کړې ده . داسي خلق نن هم د اولس په زړونو حکومت کوي . په برصغیر کښي ګڼ نومونه شمېرلے شي ولي په ننني دور کښي نلسن مېنډېله ، انګ سانګ سونچي مثالونه زمونږه د وړاندي دي ، ولي افسوس دا دے چي مونږه خپل قامي او ملي اتلان هغسي ونهٔ قدرول څنګه چي د هغوي حق دے.

باچا خان او د هغهٔ خاندان ته الله تعالیٰ ORATATION او NARRATION یو بې ساري قوت وربخښلے وهٔ. د تقریر او بیانیه تحریر په ناویاته قوتونو ئي نمانځلي وو. په دي یو مثال

(c) ketabton.com: The Digital Library

به زما دا خبره په ښه ډول واضحه شي ـ كله چې د اوږدې جلاوطنۍ نه باچا خان وطن ته واپس راغلو ، د جلسو سلسله بيا پيل شوه ـ په كالو خان كښې جلسه وه ـ مونږه څو ملګري هم دغه جلسې ته تلي وو ځكه چې د ډېرې اوږدې مودې نه پس د باچا خان ليدو ته هر كس لېواله وۀ او تقرير اورېدو ته ئې د هر چا تلوسه وه ـ بل مونږه دا هم كتل چې د دومره غېر حاضرۍ نه پس به د باچا خان په ملګرو او پېروكارانو څۀ شوي وي او كنه؟ جلسه ډېره زياته درنه وه ، د خوا و شا كورونو په كوټو زنانه هم جلسې ته ناستې وې ـ باچا خان چې تقرير ته اودرېدۀ PEN DROP خاموشي شوه ـ باچا خان مرۍ تازه كړه ، وئيل ئې زما قامه !بيا ئې لږه وقفه وكړه په دوېم ځل ئې بيا ووې زما قامه! ساه نيولې شۀ ، ټولې جلسې ته ئې يو خوا بل خوا وكتل او په درېم ځل ئې په غريو نيولي اواز كښې دا ټكي پوره نۀ وو وئيلي چې اے زما قامه چې په جلسه كښې د يوې زبردستې ژړا يوه غلبله پورته شوه ـ ښځو يو بل له غاړې وركړې ـ سرو په ډرك ډرك وژړل ـ زمونږ جذبات هم بې قابو شو ـ يو ملګري په ژړغوني اواز تپوس وكړۀ ، اے دا څۀ چل دے؟ ما ورته ووې معجزه وشوه ـ د اُورينټېشن معجزه ، دې ته ORATATION وايي ـ باچا خان د خپل اُورينټېشن په بركت په دوو ټكو كښې خپل پېغام قام ته ورسولو ـ څۀ ګړۍ شېبه پس چې حالات قلار شو باچا خان خپل تقرير شروع كړۀ ـ

خبره ډېر نه اوږدوم خو يو حقيقت ته ستاسو توجه راګرځول غواړم ـ بې شكه چې باچا خان د پښتنو په پاكه او بختوره خاوره پيدا شوے وۀ او مونږه پښتانۀ ئې خپل ستر ملي اتل ګڼو ، ولې د امن او د عدم تشدد د دې قداور استازي اقوال ، افكار ، سياسي ، سماجي نظريات ، فلسفۀ فكر او نكته نظر د اصل نسل خاورې او پولې حدود نه وتي دي ـ د انسان او كلهم انسانيت د پاره د امن ، خوشحالۍ او سوكالۍ زېرے ګرځېدلے دے او د باچا خان پېغام دې اعلىٰ ، مقدس او پياورې مقصد ته غاړه غتۍ شوے دے ـ زۀ چې وينم نو په دې سلسله كښې ماته د هغۀ مقام د امن د درنو درنو استازو نېلسن منډېلا او انګ سانګ سونچي وغېره نه هم اوچت ښكاري ـ زمونږ سكالرز او ريسرچر ته پكار دي چې د باچا خان د عدم تشدد په فلسفه تار تاريز ريسرچ او تحقيق وكړي او هغه مقام ته ئې ورسوي چې د ملل متحده د چارټر حصه وګرځولے شي ـ د دنيا ستر طاقتونه ترې د دنيا د پوخ امن د پاره كار واخلي ـ داسې به د بدامنۍ ، بې انصافۍ او سرې خورګۍ ښكار دنيا د امن ، سوكالۍ او خوشحالۍ زانګو وګرځي ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبره به د خدايي خدمتګارۍ د تحريك د ستر ملي قهرمان او پښتو ژبې د انقلابي شاعر اجمل ختټك مرحوم په دې شعر پاي ته ورسوم :

نن ټول خلق د هغه محبوبا سندرې وايي
ختك چې به د ځان سره ژړله كله كله

م-ر-شفق

طنز او مزاح د باچا خان په خبرو كښې

د خپلو مشرانو پوهانو نه به مې اوريدل او بيا مې پخپله هم يو څو ځله په خپله هم دا ننداره كړې ده چې په يوه لويه درنه جلسه كښې به د تقرير او خطابت په فن پوهه ماهرانو ، سياسي مشرانو او ديني عالمانو داسې شانداري وېناګانې وكړلې او داسې زړۀ راښكونكي بحثونه به ئې وكړل چې د راپېښنو مسئلو هېڅ يو اړخ به تړے پاتې نۀ شو او بيا د نور څۀ وئيلو به هډو امكان نۀ وۀ-لكه په يو وخت په ستېج به سردار شوكت خان، نوابزاده نصرالله خان، چودري ظهورالهی، قاسم ملك ، شورش كاشميري، عبدالولي خان ،مولانا مفتي محمود او د اجمل ختك غوندې نوموړو وېناوالو د جوش جذبې نه ډك ، فصيح او بليغ تقريرونه وكړل نو د ټولو اخر ته به باچا خان ته د خبرو كولو بلنه وركړې شوه-

داسې مهال كښې د تقرير او خطابت په نشه مستو مئنانو تاثرات او احساسات به عموماً دا وو چې اوس د نورې وينا پاتې څۀ دي ؟ بابا خو به زوړ تار غړوي - هم هاغه زړې خبرې بيا بيا كوي څۀ خوند مزه به ونۀ كړي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باچا خان د تقرير په بابله دا رايې او تبصره بې ځايه هم نهٔ وه۔ واقعي چې د بابا فخر افغان په الفاظو کښې شاعرانه حسن او رنګيني نهٔ وه۔ نهٔ پکښې ټوقې وشتې وې ، نهٔ پېخې نخرې ، خو د پښتنو دغه سل کلني مشر او د ازادۍ عظيم مجاهد به چې په قلاره پسته ، خوږه او رعب داره لهجه کښې ساده سوده پښتو کښې خبرې شروع کړې نو يو دم به په ټول ماحول يوه خاموشي خوره شوه اوريدونکي به غوږ غوږ شو او د ټولو توجه به ئې داسې راښکله لکه مقناطيس چې ځان ته وسپنه راکاږي۔

د باچا خان د وينا شروع الفاظ به عموماً داسې وو :

زما ورورنو!

دا زهٔ چې تاسو له راغلے يمه او دا ستاسو په مخکښې چې ودريدلے يمه نو دا ځکه چې تاسو زما عزيزان يئ۔ تاسو زما قام يئ۔ زهٔ تقرير نه کومه ، زهٔ خو تاسو له په جرګه راغلے يم۔ فکر وکړئ ، دا زمونږ څهٔ حال شهٔ !!!!

د باچا خان ټولې خبرې به د شروع نه تر اخره پورې ډېرې ساده او اسانې وې۔ بيان به ئې له حده زيات سپيڅلے او صفا وهٔ۔ نهٔ به پکښې پيچ وهٔ او نهٔ څهٔ کړليچ ، لوستي نالوستي ،زاړهٔ او ځوانان ، ښځې او ماشومان به پرې يو شان پوهېدل۔ ټولو به ورته د زړهٔ غوږونه تکې کړي وو۔ د بابا فکر او پيغام

سره به ئې مينه پيدا شوه ۔ د خواخوږۍ جذبه به ئې راپيداره شوه ۔ دا ځکه چې د باچا خان خبرو کښې به د زړهٔ مينه او اخلاص وهٔ ۔ د هغهٔ په زړهٔ کښې د قام درد وهٔ ۔ د قام خدمت ئې عبادت ګڼلو ۔ وئيل به ئې " الله پاك ته د چا د خدمت ضرورت نشته ۔ د الله خدمت دا دے چې د الله د مخلوق خدمت وکړے شي "۔ دې اوصافو د باچا خان په ژبه او وينا کښې بې حسابه اثر او تاثير پيدا کړے وهٔ۔

باچا خان به هر موقع دا خبره کړې ده چې :

"زهٔ سياست دان نهٔ يم ۔ خدايي خدمتګار يم " يعني چل ول او ټګي ټوري ئې نهٔ کوله ۔ د اخلاص او انساني خواخوږۍ دغه جذبه وه چې د باچا خان وينا به د ډېرو ښهٔ ښهٔ تقريرونو نه پس هم ، خلقو تر اخره پورې په ډېره مينه او احترام اوريدله ۔ په اوريدونکيو صرف هغه خبرې ترسکونې او ښې لګې چې د طنز او مزاح ، چټنې او مالګه مرچکې پکښې ګډ وې ۔ دا د تقرير او خطابت په فن کښې لازمي توکي ګڼلے شي ، کهٔ يو سړے لوے عالم ، ستر مفکر او ژور فلسفي وي خو چې د موقعې مناسب د ټوقې وشتې حس نهٔ لري ، په شونډو ئې مُسکا نهٔ وي يا په جملو کښې ئې د خندا الفاظ او شګفتګي نهٔ وي نو عام اولس ته به د دهٔ د ذهن دنيا يوه دشته سوراړا ښکاري او څوك چې په دې صفتونو ښائسته وي نو کلام او بيان به ئې لکه د سپرلي ګل تر او تازه محسوسيږي۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

باچا خان په عام ژوند کښې يو اعتدال خوښ، عاجز خويه او سنجيده انسان وۀ . په بنيادي توګه يو مصلح وۀ . "اصلاح الافاغنه او خدايي خدمتګار تحريك" د انساني خواخوږۍ په بنياد د قام د اصلاح او لارښودنې ښکاره ثبوتونه دي . باچا خان د قران او اسلام د تعليماتو په رڼا کښې د غلطو پلتو رسمونو او رواجونو ختمولو هاندې هڅې کولې . د خلقو په ذهن کښې ئې بدلون راوستو د حق پېژندلو او حق اخستلو پوهه او احساس ئې ورکولو . دې مقصد او مرام ته د رسېدو د پاره باچا خان د الله تعالیٰ د پېغمبرانو ښودلې لاره خوښه کړې وه . کومه چې د ازغو ډکه ده . خپلو وېناګانو کښې به ئې په خصوصي توګه د حضرت نوح عليه السلام ، حضرت عيسیٰ عليه السلام او د پاك رسول خاتم الانبياء حضرت محمد صلی الله عليه وسلم او بيا د هغۀ د اصحابو مثالونه ورکول .

فطري خبره ده چې کوم لار ښود او مصلح رهنما د قامي ژوند کشالو او عذابونو سره مخ وي او په تېره تېره د پښتون قام د اصلاح ذمه واري ئې په سر اخستې وي نو د هغۀ لهجه کښې به تريخوالے هم پيدا کېږي او کله کله به له ډېره سوخته خندا هم ورځي نو په خبرو کښې طنز او مزاح هم د دغه قسمه کيفيت په اثر کښې مخ ته راځي او دا بيخي فطري عمل وي . مصنوعي نۀ وي . مزاح ته مونږ د توقې يا د خندا معنیٰ ورکولې شو او طنز لکه د "ټك" يا "پېغور" په مفهوم کښې

راتلې شي خو داسې چې اورېدونکے پرې د ازغي د څوکې سوے هم محسوس کړي خو په شونډو به ئې لکه د ګل مُسکا هم خوره وي .

د يو پښتون قامي راهنما په حېث د باچا خان په وېناګانو او خبرو اترو کښې به کله کله څۀ لږ ډېر مزاح او د زورَور طنز رنګونه راخورۀ شول .

زۀ دلته د ليدلو ، اورېدلو او لوستلو واقعو په حوالو د باچا خان وېناګانو کښې ځينې جملې او خبرې وړاندې کوم چې د طنز او مزاح شوخ رنګونه پکښې په شعوري او غير شعوري توګه ځلېږي خو ارمان چې په ليك کښې ما د باچا خان د لهجې خوند پيدا کولې شوي .

استحکام او غداري:

د کال **۶۵-۱۹۶۴** زمانه وه . فيلډ مارشل محمد ايوب خان د پاکستان صدر وۀ . باچا خان د علاج د پاره لندن ته لېږلے شوے وۀ . وروستو د ډاکټرانو په مشوره د افغانستان کابل او بيا جلال اباد کښې مېشته شۀ . د پاکستان صدر مردان کښې يو تقرير کښې باچا خان ته "غدار" وئيلي وو . دغو ورځو کښې کابل ريډيو د باچا خان تقرير نشر کړۀ چې زمونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتونخوا کښې زيات شمېر خلقو په ډېره مينه اورېدلے وۀ۔
باچا خان وئيلي وو:

ايوب خان ما پسې کلي ته سوال جواب کړے وۀ
، زۀ چې هلته (پاکستان) کښې وم نو دۀ به ما ته
کاکا وې۔ ما ورته وې تۀ څۀ غواړې؟ دۀ وې ،
استحکام ـــ ما ورته وې استحکام په څۀ راځي
؟ دۀ وې په فوځ، ما وې ـــــ استحکام په فوځ
نه په قام......تۀ استحکام غواړې ؟
با چا خان زياته کړه

دے ما ته غدار وايي ، يلکه (يا هلکه) د ازادۍ
د پاره خو جنګ مونږ کړے دے ، دا پېرنګے خو
مونږ د ملك نه شړلے دے ، نو زۀ غدار شوم او
تۀ وفادار شوے۔

شهنشاهئيت او باچا خان:

دا به د کال ۱۹۷۲ء ورځې شپې وې ، د پاکستان پخوانے وزير اعظم ذوالفقار علي بوټو مردان ته راغلے وۀ۔ د هوتي د نوابانو په ځاے کښې ئې تقرير کړے وۀ چې په ريډيو او ټيلي وژن نشر

باچاخان عهد ساز شخصيت

شوے وۀ۔ باچا خان پسې ئې يو څو شتې خوشې کړې وې۔ وئيل ئې ، دے ځان ته بادشاه خان وايي ، کلي له ئې نوم شاهي باغ اېښے دے۔ دے شهنشاهئيت غواړي۔ يو څو ورځې پس اخبار کښې د پخواني سياسي ګوند نېشنل ډېموکرېټك له خوا اخباري خبر راغلے چې باچا خان به د هوتي فرشي پل سره جومات کښې د جمعې د مانځۀ نه پس خلقو ته خطاب کوي او د بوټو صاحب د خبرو جواب به کوي۔ دا خبر د ځينو مشرانو د پاره نا اشنا څکه وۀ چې باچا خان په خپل ټول ژوند کښې چرې هم جوابي بيانونه نۀ ورکول۔ کله چې د جمعې مونځ وشۀ نو سوئيل طرف ته براندۀ کښې د باچا خان د وېنا کولو اهتمام کښې ځاے جوړ کړے شۀ۔ باچا خان په خپله مخصوصه قلاره لهجه کښې بيان شروع کړۀ چې د بوټو صاحب حواله ئې ورکوله نو وې وئيل :

زۀ خو ستاسو دې وزيراعظم ته پېکر (فکر)
وړے يم ، هغه بله ورځ چې دۀ دلته ما پسې
خبرې کولې نو ما په کاغذ ليکلې دي۔

(باچا خان د نظر عېنکې ولګولې او د جېب نه ئې د کاغذ يوه پُرزه راوېسته) بيا ئې ووې :

بوټو صاحب وايي ، دے ځان ته باچا خان وايي
، يلکه (يا هلکه) زما نوم عبدالغفار دے ، باچا
خان خو راته خپل قام د مينې نه وايي ، بوټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

صاحب بله خبره دا کوي چې کلي له ئې شاهي باغ نوم اېښے دے، دا شاهي باغ نۀ دے ، شهي باغ دے او دا خو زمونږ د تربورانو کلے دے ۔ زمونږ کلے خو اتمانزو دے ، دۀ ته دومره هم پته نشته۔دے لاځان ته وزير اعظم وايي !!!! درېمه خبره بوتو صاحب دا کړي ده چې زۀ (باچا خان) شهنشاهئيت غواړم ، نو تاسو ما ته وګورئ ، ما کښې د شهنشاهئيت څۀ دي ؟ شهنشاهئيت خو دے غواړي۔

د قام درد او مينه

د کال ۱۹۷۲ء دسمبر په څلېرېشتمه نېټه چې د باچا خان په يو عظيم الشان تاريخي جلوس کښې د افغانستان نه پېښور ته راوستے شۀ نو جناح پارک کښې ئې په لکهاو خلقو ته يو ډېر اوږد او تفصيلي تقرير کړے وۀ ، د وېنا په مهال کښې ئې له ډېره سوخته ووې :

ميرېي ته چې خدا ے په قار شي نو وزري ورله ورکړي او پښتون ته چې خدا ے په قار شي نو په زړۀ کښې ورله د قام مينه پيدا کړي ، زۀ ئې په دي کار اخته کړے يم۔

عجيبه ملك:

باچا خان په يوه موقعه (۲۴م دسمبر ۱۹۷۲ء) وئيلي وو:

مونږ په يو عجيبه ملك کښې اوسېږو ، عجيبه خو په دي دے چې دلته خدمت کول جرم دے او چرته چې خدمت کول جرم وي هلته د خدمت خلق نۀ پيدا کېږي او په کوم قام کښې چې د خدمت خلق نۀ وي د هغوي دنيا هم تباه شي او اخرت ئې هم تباه شي۔

د کار خبره:

د دې تاريخي تقرير په اخرکښې باچا خان خلقو ته په ډېره عاجزۍ يو خواست وکړۀ چې تاسو کښې کۀ ما له څوك د کار خبرې له راځي نو سحر د نهو بجو نه يولسو بجو پورې به ستاسو خدمت کښې حاضر يم ، د سلام د پاره مۀ راځئ۔ سلام وشۀ ـ ستاسو د ي مينې او محبت ډېره شکريه ؛ چې په دي دومره يخنۍ کښې د لرې لرې نه راغلي يئ او ډېر کړاو مو کړے دے ـ ستاسو ډېره ډېره شکريه ـ اوس کۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما له څوك د كار خبرې له راځي نو راتلې شئ ،
"درشنیان" نه

د كار خبره به څۀ وه ؟ د قام او ملك د ابادۍ ودانۍ او خېر ښېګړې خبره ، ډاكټر محمد یونس بټ (ورځپاڼه جنګ ۱۲م نومبر ۱۹۹۳ء) په خپل كالم "عكس در عكس" كښې لیكلي دي :

> د بي بي سي لندن يو نمائنده خان عبدالغفار خان سره د مركې كولو په غرض ورغلے وۀ ، خان صاحب ورته وي ، ګوره! كۀ تۀ ما سره په پښتو ادب او شاعرۍ خبره كول غواړې نو زما ځوي غني سره كښېنه، په سياست راسره خبرې كوي نو ښه به دا وي چې ولي خان له ورشه او كۀ چرې څۀ د كار خبره كول غواړې نو بيا ما سره خبره وكړه۔

سن باتهـ (د نمر پیتاوے)

محترم مفلس دراني (ورځپاڼه وحدت ۱۴م مارچ ۱۹۹۱ء) يوه واقعه لیکلې ده :

> زۀ يو ځل د قلندر مومند صاحب په وينا باچا خان سره مركې كولو ته لاړم ، دغو ورځو كښې

باچاخان عهد ساز شخصیت

> باچا خان د كابل سين په غاړه يوې ډاك بنګله كښې نظر بند وۀ ، د ژمي موسم وۀ ۔ زۀ چې ورغلم نو باچا خان كټ كښې پیتاوي ته ناست وۀ ۔ انټرويو چې وشوه نو ما د دې خبر سرخي داسې لګولې وه چې He was taking sun bath ، هغۀ پیتاوے كوۀ۔
>
> په سبا له يوې اردو ورځپاڼې د خبر ترجمه داسې كړې وه ؛ باچا خان په نمر كښې په سين كښې لامبل ۔ باچا خان چې خبر لوستے دے نو ما (مفلس دراني) ته ئې په ټیلي فون غږ كړے وكړۀ:
>
> يلكه ! دا خلق به څۀ وايي چې باچا خان لیونے شوے دے چې په دې يخ ژمي كښې په سين كښې لامبي !!!!؟؟

غوا:

زما والد صاحب مولانا عنايت الله مرحوم وئيل چې

> د يو لوے اختر په ورځ خاكسار حاجي صاحب ، حاجي عبدالحكيم سره د باچا خان ملاقات له سردرياب ته تلو ۔ چارسده كښې مانبام خسرو خان سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايسار شو ـ ډوډۍ مو ورسره وخوړه ـ هلته راسره يو زوړ خدايي خدمتګار ملګرے شۀ ـ مخالفينو باچا خان پسې داسې پروپېګنډې کولې چې په ځلور مذهبه به ناروا وي ـ ځينې ساده باده خدايي خدمتګار به پرې هم تېروتل ـ مونږ به د هغوي د پوهولو کوشش کوۀ ـ دغه سپين ږيري په لاره لاره يوه داسې خبره وکړه چې ما له ئي خندا راوسته ـ ما ورته وې سردرياب ته چې ورسو نو پخپله به د باچا خان نه تپوس وکړے او بيا ئي په خپله د باچا خان نه پوښتنه وکړه:

باچا خانه دا رښتيا دي چې تۀ غوا نۀ حلاله وې؟

باچا خان ورته په غور وکتل خو په خلۀ ئې هېڅ ونۀ وئيل ، بزرګ خدمتګار بيا ووې ، باچا خانه! زۀ توقه نۀ کوم ـ سم تپوس درنه کوم ، خلق وايي چې دے غوا نۀ حلالوي ـ باچا خان ورته زر جواب ورکړۀ:

يلکه! دا زۀ درته قصاب ښکارم چې غواګانې به حلالوم ـ

چاربېته:

د کال ۱۹۷۷ء انتخابي هلې ګولې وې ، باچا خان مُلازو کښې يوې جلسې ته تقرير کوۀ؛

باچاخان عهد ساز شخصيت

يلکه! د ازادۍ جنګ خو تاسو کړے دے، قربانۍ تاسو ورکړې دي، کورونه ستاسو تباه شوي دي ، قېدونه تاسو تېر کړي دي او سختۍ کړاونه خو تاسو زغملي دي او کۀ تاسو پېرنګے د ملک نه وې اېستلے نو پاکستان به چرته وۀ ـ تاسو دومره نۀ پوهېږئ ، دا ملکونه په چاربېتو جوړېږي ؟

ويش او اختلاف:

باچا خان په ډېرو موقعو، په خصوصي توګه د پاکستان ورومبۍ دستورسازه اسمبلۍ (فروري ۱۹۴۸ء) کښې:

چې کله د پاکستان د فادارۍ سوګند پورته کوۀ ، دا خبره سپينه کړې وه چې ما د پاکستان نه بلکې د تقسيم (ويش) مخالفت کوۀ او دا مخالفت مې په ډېر اخلاص کړے دے ـ ځکه چې دې سره به د هندوستان دمسلمانانو قوت تقسيم شي او ما چې کومې خطرې محسوسولې هغه اوس دا دې تاسو پخپله هم وينئ خو هر کله چې پاکستان جوړ شۀ او زمونږ صوبه پاکستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېي راغله نو اوس به يواځې د خپلې صوبې نه ، د ټول ملك خدمت کوو .

د پېښور ملازو کښېي عام اولس ته خپله وينا کښېي ۱۹۷۷ء ، په ساده باده الفاظو کښېي د دغه نظرياتي اختلاف څرګندونه وکړه :

ما خو دوي ته هاغه وخت وئيلي وو چې دا تقسيم غلط دے (د پاکستان د دواړو برخو مغربي او مشرقي پاکستان تر مينځه زر ميله فاصله ده) دا خو لکه چې دوو تربورانو له يو پرتوګ ورکړې ، يو به يوه پېنځه راکاږي او بل به بله پېنځه راکاږي نو خښتګ به ئې وشلېږي . نو ولي ، ونهٔ شلېدهٔ څهٔ ؟؟

(په کال ۱۹۷۱ء کښېي پاکستان دوه ټوټې شهٔ ، مشرقي حصه تري بېله شوه)

مره پيشو :

د کال ۱۹۷۸ء خوا او شا خبره ده ، د بوټو صاحب د حکومت تخته اوړېدلي وه . د پي اين اے (پاکستان قامي اتحاد) تحريك د عروج نکتې ته رسېدلے وهٔ خو نتيجه کښېي ئې جرنيل محمد ضياء الحق په اقتدار کښېي راغے . جرنيل

باچاخان عهد ساز شخصيت

صاحب اول درېو مياشتو کښېي دننه او بيا څهٔ موده پس د ټولټاکنو (عام انتخاباتو) کولو لوظونه کول ، حېدراباد ټربيونل مات شوے وهٔ . دغو ورځو کښېي ښاغلے عبدالولي خان هم دورې کولې او پاکستان کښېي به هر ځاے د دوي درونړ استقبال کولے شهٔ خو د باچا خان رايې او فکر بل شان وهٔ ، د زېدې عبدالعزيز خان کاکا په حجره کښېي ناست وهٔ . ديوهنتون طالبعلمانو ترې ګېر چاپېره وو . په روانو سياسي حالاتو خبرې اترې کولې شوې ، بابا فخر افغان وئيل :

دا نسيم ولي خو ماته لېونے ښکاري ، دوي چې د قامي اتحاد په ستېج تقرير وکړې او زرګونه خلق ورته لاسونه وپړقوي نو دوي وايي ګني مونږ قومي ليډران شو ، يلکه! دا ستېج خو ستاسو نهٔ دے ، د دې ګټه خو به پنجاب ته وځي . تاسو ځان له ستېج پيدا کړئ چې ګټه ئې ستاسو جولې ته راشي .....

بابا زلمو هلکانو سره په شګفته موډ کښېي دا خبرې کولې او د اين ډي پي په مشرانو ئې بوڼهٔ نهٔ دوړول نو عبدالعزيز خان کاکا خواله ورغے او په غوږ کښېي ئې ورته څهٔ خبره وکړه . (مطلب ئې غالباً دا وهٔ چې دا هلکان دي هسې نه ..... ستا د خبرو نه بل څهٔ تاثر واخلي) خو بابا خبره صفا کوله ، مسکے شهٔ او ښهٔ په اوچت اواز کښېي ئې ورته ووې :

(c) ketabton.com: The Digital Library

وه ---- مرې پيشو! (د ميني لفظ) دا په تا څهٔ
شوي دي ؟ تهٔ خو خدايي خدمتګار يې ، ستا
خو خپل ستېيج وهٔ كنه !!!

په دي خبره عبدالعزيز خان او نور ناست كسان هم شګفته شو.

شومتيا كهٔ سادګي:

د باچا خان په حقله د خلقو يوه لويه مغالطه دا هم ده چي د ے "شوم" د ے. تر دي چي ځينو لويو شخصيتونو هم برناحقه دغه تاثر قائم كړے د ے لكه مولانا ابوالكلام ازاد غوندي شخصيت "انډيا ونز فريډم" كښي د نامعلومه صاحبانو په بيان تېروتے د ے ، په ١٩٧٧ء كښي مارشلايي دور كښي چي حيدراباد ټربيونل مات كړے شهٔ او ملي رهبر عبدالولي خان او د هغهٔ ملګري راخلاص شو نو د هركلي د پاره جوپي جوپي خلق ولي باغ ته ورمات وو . د طورو عبدالمجيد خان اېډوكېټ سره ملګرو كښي زما دوست ښاغلے پرويز اقبال سلام او پخير راغلي ته حاضر شوي وو. دوي اول باچا خان له ورغلل . د سلام نه پس باچا خان يو زلمي ته ووې "په دي مېلمنو چاې وڅښنوه " خو دوي ورته ووې چي مونږ چاې ناشته كړي دي. نو بابا ورته ووې چي چاې نه څښئ نو دا مېوي د څهٔ د پاره پرتې دي؟ د دي نه واخلئ. دا ستاسو د پاره دي. مجيد

خان او ملګرو په ډېره خوشحالۍ يو يو كينو را اوچت كړهٔ ، پرويز اقبال وايي زمونږ د پاره خو تبرك وهٔ. بيا چي دوي ولي خان سره بره ګړه وكړل او د دوي په لاسو كښي ئي كينوان وليدل نو مجيد خان ورته په خندا كښي ووې "دا مونږ له بابا راكړل" ولي خان وې " ښه بيا خو ګټه د اړولو ده " ټول په خندا شو خو ولي خان ورته بيا په دي حواله د ټوقي وشتي په انداز كښي وضاحت وكړهٔ :

> بابا چي به چرته په دوره بهر ته لاړهٔ نو د كور بنديانو به ساه واخسته ځكه چي كشر كول د بابا په وړنا عمل نهٔ شي كولے ، د پوټي پوټي ثيز حساب كوي ، كهٔ پينځهٔ مېلمانهٔ راشي نو بابا وايي چي د مېلمنو په حساب دي اخلے پخلے وشي او چي مېلمانهٔ د شمېر دي نو بيا دي دومره كټوو پخولو ته څهٔ حاجت د ے. دا خو فضول خرچي ده.

باچا خان چي د قام اصلاح كوله نو صرف د خلي خبري ئي نهٔ كولي د كفايت شعارۍ او ساده ژوند تېرولو عملي نمونه به ئي پيش كوله. په دي خبره به ئي زور وركوهٔ چي د خپل څادر سره پښې غزوئ.

د چارغولۍ سبزعلي خان د باچا خان كورنۍ په خصوصي توګه عبدالعلي خان او باچا خان سره د بې تكلفه دوستانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعلقاتو دعوىٰ کوي ـ طورو کښې زمونږ ځاے ته راغلے وهٔ ـ وئيل ئې چې د چراګاه يوسف خان صاحب د ښاغلی عبدالولی خان او د هغهٔ د ملګرو په درناوي کښې د مازيګر مېلمستيا کړې وه ـ باچا خان بابا هم راغلے وهٔ ـ ماله ورايه سهي کړهٔ چې بابا يو ګلاب جامن لاس کښې نيولے دے او د چايو نه ګوټ هم کوي ؛ زهٔ په تُندى خواله ورغلم :

بابا! تاسو هم دا متايي ګلاب جامن خورئ ؟ بابا ورته ووې نو ولې زما پرهيز دے څهٔ ؟ ښاغلي سبزعلی خان ورته ووې "مونږ خو دا اوريدلي دي چې د بابا خوراك ښناك ساګ،سکرك شوملې ، غوټه پياز او چکې ګوره ده" د دې په جواب کښې ورته بابا پوره تفصيل بيان کړهٔ ،

> چې د قام د اصلاح د پاره تحريك چلوو نو په خدايي خدمتګارو به مې سختي کوله ـ ما ته د دوي کمزورۍ معلومې دي ـ د پېسې درك به ورسره نهٔ لګې ، د مېلمه دپاره به په قرضو سودا راوړي ، کهٔ غم وي او کهٔ ښادي ، بې ځايه خرچونه به کوي ـ ديګونه به سوارهٔ کړي ، چرګان او پولاونه به پخوي ـ خپل ځان لوټ کړي ـ خپل بچي خوار کړي او بيا د پولۍ پرق ته کښېني او دا جلسې جلوسونه څهٔ يوه ورځ خو به نهٔ وه ـ کله به يو ځاے ته تلو کله بل ځاے ته او څهٔ لس او شل به هم نهٔ وو ، دا خو به په سوونو او زرګونو خلق وو نو ما نهٔ غوښتل چې دا ټول دې د يو تن يا څو کسانو اوږو بار شي ـ ما به په کلکه وينا کوله چې خدايي خدمتګاران به ځان سره غوټه پياز وي کهٔ سوکرك ، د خپلې ډوډۍ بندوبست به پخپله کوي او اوس هم په دې عمل کوم چې ساده کار پکار دے

سبزعلی خان ورته ووې:

نو دا اوس تاسو وګورئ دا خو ساده کار نهٔ دے ـ سرهٔ کړي چرګان دي.......باچا خان ورته غوړږبه ووې :

> يلکه! نو دا يوسف خان خو ددې علاقې خان دے ، توان ئې شته ـ د دهٔ پرې څهٔ ؟

دال او پلاو:

په دې موضوع ځان له يو خوندرو بحث کيدے شي ـ سادګي او کفايت شعاري ، فضول خرچي او شومتوب جدا جدا فکري او ذهني روييې دي ـ زما ورور ښاغلے اسرار د طورو د بغداري امير محمد خان په حواله يوه واقعه بيان کړې ده ـ دے د مشهورې شاعرې اديبې ډاکټر سلمىٰ شاهين او ډاکټر نګار پلار وهٔ ـ سور سپين ښکلے بنيادم وهٔ ـ په هلکوانه کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدايي خدمتګارۍ تحريك كښې جېل ته تلے وۀ ، له دې كبله
په خدايي خدمتګارو كښې د وړوكي اميرمحمد په نوم يادېدۀ
ځكه چې ستر امير محمدخان د ښاغلي محمد اعظم خان پلار
"خان لالا" وۀ. د بغدادي امير محمد خان ، د ګوجرو ګړې ميا
شاكر الله باچا ، باچا خان سره لاهور ته تلي وو. د ميا محمود
على قصوري صاحب مېلمانۀ وو. هلته چې اورسېدل نو باچا
خان حسب معمول ميا قصوري صاحب ته يادګيرنه وركړه چې
ځان ډېر مۀ كړوئ. د ساده ډوډۍ بندوبست وكړئ. هغۀ ورته
لاس په نام شۀ خو ميا شاكر الله باچا ورته پټ غوندې ووې.
باچا خان دې خوري ساده مونږ له سم انتظام وكړه. ميا صاحب
دوي له هم تسلي وركړه چې فكر مۀ كوئ ، هر څۀ به وشي.
باچا خان ئې جدا كمرې ته بوتلو ، اوبۀ ، صابون، توليه ئې
ورته كښېښودل چې مونځ اودس او لږ ارام وكړي. څۀ وخت
پس باچا خان ته ډوډۍ كښېښودې شوه ، ساده دال ماستۀ وو،
باچا خان ورته ووې ، هغو نورو دوو ته هم ووايئ چې راشي.
ميا قصوري ورته وايي: هغوي له هلته ډوډۍ يوړلې شوه.
تاسو دلته په ارام وخورئ. باچا خان ورته ووې " خير دے كۀ
هغوي نۀ راځي نو زۀ به ورشمه ، مونږ خو يو ځاے راغلي يو.
نو په يو ځاے به ډوډۍ وخورو. بيا باچا خان د دالو ركېبۍ او
ډوډۍ په لاس كښې نيولې د هغوي كمرې ته ورغے ، هلته سرۀ

كړي چرګان وو، غوښه او پلاو ، فيرني وغيره په مېز پراتۀ وو.
باچا خان ورتلو سره وروميې خبره دا وكړه :

نفس درباندې داسې غلبه وكړه چې هر څۀ درنه
هېر شو. تاسو لاځان ته خدايي خدمتګار وايې.

بيا ئې ووې :

په خپله خو راغلې پلاو چرګانو ته كښېناستې
نو دا دال خور درته زۀ ښكاره شوم ؟

عجيبه مصنف:

ځينو انټرويګانو كښې به چې د باچا خان نه د غوره او خوښ
كتابونو او مصنفانو په بابله پوښتنه وشوه او بيان به ئې كوو
نو مُسكے به شۀ او صحافيانو ته به ئې په انګرېزۍ كښې
ليكلے كتاب "ګولډ اينډ ګنز" په حواله وئيل :

تاسو به دنيا كښې داسې مصنف هډو ليدلے نۀ
وي چې په خپل كتاب ئې پخپله پابندي لګولې
ده.

يادګيرنه:

دا مضمون ما د نوي سره ترتيب كړۀ خو دې كښې ما بيا هم د
باچا خان د كتاب "زما ژوند او جدوجهد" څخه استفاده نۀ ده
كړې. باچا خان چې خپل كتاب كښې د جېل د سختيو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوراك ښنباك د انتظامي معاملو د قېديانو د رويو ، د يو قېدي د لباس پوشاك ، د عدم تشدد په فلسفه د عمل كولو او د صبر استقامت د مظاهرو ذكر كوي نو دې كښې هم د بابا د شگفته مزاح او ځاے په ځاے د خوږ او تېرهٔ طنز مثالونه شته دے خو پكار دي چې دغه كتاب لوستونكي پخپله ولولي.

و ما توفيقي الا بالله

باچاخان عهد ساز شخصيت

ميا وكيل شاه فقير خېل

د باچا خان تحريک او پښتو ادب

د پښتونخوا په دې سيمه كښې د پښتنو يو څو تحريكونه د وخت د تقاضوپه سبب راولاړ شوي وو . د دغه تحريكونو مقصد او نصب العين يو شان وو . هغه دا چې پښتانهٔ په لساني ، مذهبي ، سياسي، شعوري ، ثقافتي او تمدني لحاظ سره يو ځانګړے لوړ مقام لري او دوي ته دې هم دغه مقام حاصل شي خو د دغه مقام حاصلولو د پاره په دغه لار كښې استعماري او جابر قوتونه خنډان وو . دغه تحريكونو كښې د بايزيد پير روښان تحريك، د ستر ننګيال خوشحال خان ختك تحريك او د ستر فخر افغان باچا خان تحريك په نظر راځي. د دې درې واړو تحريكونو كړې د تاريخ مطالعه كوونكيو ته په قامي او سياسي توګه د يو بل سره تړلي ښكاري خو دلته دا وضاحت ضروري ګڼم چې د بايزيد روښان تحريك په اول كښې صوفيانه ، مذهبي او اصلاحي تحريك وهٔ چې بيا ئې ورستو د قامي او سياسي تحريك رنګ واخستهٔ. بايزيد روښان او ستر خوشحال خان بابا دواړه د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت استعماري او پښتون دشمن قوت مغل سره په جنګ مخ وو ـ ستر خوشحال خان بابا خو د افغان ننګ او پت ژرلو څکه ئي نعره کړه :

د افغان په ننګ مي وتړله توره
ننګیالے د زماني خوشحال ختك يم

خو د دي دواړو تحريکونو سره په هغه وخت کښي د پښتو ادب دوه مکتبونه وجود کښي راغلل ، دواړو مکتبونو په خپل ژور علمي انداز کښي د پښتو ادب او ژبي خدمت په فراخه توګه کړے دے او پښتو ادب ته ئي ډېر څۀ ورکړي دي ـ د روښانيانو ډلي د صوفيانه شعري ادب خورولو او وده ورکولو کښي لوے کردار ادا کړے دے ، دغه مکتب د مرزا خان انصاري ، دولت خان لواني ، علی محمد مخلص او ارزاني غوندي د لوي پائي شاعران پيدا کړل ـ د روښاني مکتب لويه کارنامه د پښتو ژبي رسم الخط ايجادول وو او بايزيد روښان هم د دغه رسم الخط ابتدا د خپل کتاب خيرالبيان په ليکلو سره کړي وه او دغه شان خوشحال بابا هم د خپل مکتب سرخيل وۀ او دغه مکتب پښتو ادب ته په تاريخي ، تحقيقي ، نثري او شعري لحاظ سره لوړ مقام ورکړے دے او د پښتو ژبي ليك لوست ئي د وخت د تقاضو

مطابق په نوي رسم الخط سره اسان کړے دے ـ دغه مکتب د اشرف خان هجري ، سکندر خان ختك، ګوهر خان ختك، صدر خان ختك ، عبدالقادر خان ختك او افضل خان ختك غوندي لوے لوے شاعران او عالمان پيدا کړي وو او تر اوسه دغه مکتب د پښتو ادب ګلستان ښېرازه کړے دے ـ زما د دي بحث مطلب دا دے چي د پير روښان او خوشحال خان بابا تحريکونه سوچه قامي او سياسي وو ـ دي تحريکونو ته مونږ په خصوصي توګه ادبي تحريکونه نۀ شو وئيلي بلکې دا وئيلي شو چي د دغه تحريکونو په وجه د پښتو ادب دوه مکتبونه په وجود کښي راغلل او د دغه ادبي مکتبونو په دغه تحريکونو کښي د مخکښي بوتللو لوے لاس وو ـ

اوس راځو د شلمي صدۍ يو ډېر لوے منظم تحريك طرف ته چي مونږ ورته تعليمي، ادبي، قامي ، سياسي او شعوري تحريك وئيلي شو ـ د دغه تحريك محرك ستر پښتون مبارز فخر افغان باچا خان دے چي د جهالت په تيارو کښي پروت د بي علمه، بې اتفاقه او بدحاله پښتون په حالت غمژن او ويرژن کېږي او د دغه ارمان خاکه ئي ارواښاد فضل محمود مخفي د دي الفاظو سره مخکښي کوي :

زۀ د قوم په غم ژوندے يم دغه غم به په زړۀ تل وي
په څيګر سوے له دي يم سر کښي اور مي دي نه بل وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدایه داسې ژوندون راکړې چې مې زړهٔ کښې غم د قام وي
په دې غم کښې لېونے وې دغه غم په ما بارتل وي
خدایه داسې وخت به راشي چې زمونږ جهاز به هم وي
لکه باد به په هوا شي په ترخو اوبو به سم وي
زهٔ به خپل جرنېل پسې یم په دشمن به داو کول وي
په ارمان ارمان له دې یم خدایه داسې وخت به کل وي

باچا خان یو سوچ خپل کړو، کهٔ چرې پښتون په تعلیمي او علمي لحاظ سره معمور شي نو هله به د خپل لساني، سیاسي ، شعوري، ثقافتي او تمدني حالت نه خبر شي او د جهالت د تیارو نه به بهر شي او پښتون قام به د ترقۍ په لار مخکښې لاړ شي او دغه قلم او کتاب به د دهٔ د روښانه ژوند ضمانت وګرځي.

په دې باره کښې باچا خان د خپل کتاب " زما ژوند او جدوجهد " کښې لیکي :

زهٔ په مشن سکول کښې د خپل هېډ ماسټر او د هغهٔ د ورور ډاکټر وګرم نه ډېر متاثره وم . د هغوي قربانیو راباندې ډېر اثر کړے وهٔ. زما هم دا خیال پیدا شوے وهٔ چې د دې قام او وطن خدمت مې وکړې. په دغو ورځو کښې زمونږ د قام د جهالت په وجه ډېر بد حالت وهٔ . نهٔ د

حکومت له خوا څهٔ انتظام وهٔ او نهٔ د قام له خوا . د تعلیم کولو هېڅ انتظام نه وهٔ او کهٔ په کوم کلي کښې به پرائمري سکول وهٔ هغې ته به هم ملایانو خوك نهٔ پرېښودل نو ما غوښتل چې د پښتنو د بچو د تعلیم د پاره په ملك کښې اسلامي مدرسې جوړولو کوشش وکړم او خپل ژوند به په دې خدمت کښې تېروم . په ۱۹۱۰ء کښې ما او مولوي عبدالعزیز صاحب یوه مدرسه په اتمانزو کښې جوړه کړه او د نورو مدرسو جوړولو د پاره مو په نورو علاقو کښې دوره شروع کړه . د خلقو توجه مې د علم طرف ته کړه او د پښتنو په زړونو کښې مې د علم د ضرورت احساس پیدا کړهٔ او دغه شان مو ورو ورو په مختلفو علاقو کښې د مدرسو جوړول شروع کړل په لږ وخت کښې ډېرې مدرسې جوړې شوې.

تاریخ ګواه دے چې هر تحریك یو نصب العین او مقصد د پاره شروع کېږي نو په مخالفت کښې ئې خامخا خوك راوچتېږي نو دغه شان هم په دغه ورځو کښې د مدرسو جوړولو مخالفت کښې د هغه وخت ملایان، پیران او خانان راوچت شول او مخالفت ئې شروع کړهٔ او په خپل تقریرونو کښې به ئې خلقو ته وئیل :

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبق د مدرسې وايي
د پاره د پيسې وايي
په جنت کښې به ئې ځاے نهٔ وي
په دوزخ کښې به غوپې وئ

خلقو چې به دا واوريدل نو خپل بچې به ئې منع کول.

په دغه حقله باچا خان وايي:

> په دغه وخت کښې قام د ملايانو او باباګانو په جال کښې ګير وهٔ او د هغوي د اثر لاندې د بل چا اثر ئې لا نهٔ وهٔ منلې او يو قام هله د چا اثر قبلوي چې اثر والا پکښې پيدا شي کله چې ملايانو زمونږ د مدرسو مخالفت شروع کړهٔ نو د خپلو مدرسو د پاره مونږ د ترنګزو حاجي صاحب سرپرست وټاکهٔ نو په دې طريقه مونږ څهٔ نا څهٔ د ملايانو د تخريب نه بچ شو. د حاجي صاحب په وجه مونږ ته په دې کار کښې ډيره کاميابي حاصله شوه. (زما ژوند او جدوجهد صفحه ۲۹)

هر کله چې انګريز په دې خبر شهٔ چې پښتون قام په تعليمي لحاظ پرمختګ غواړي او دغه تعليمي پرمختګ سره به په پښتون قام کښې انقلاب راشي او دغه انقلاب زمونږ د پاره د يو لوے طوفان ذريعه وګرځي او دا يو داسې قام دے چې زمونږ د مقابلې طاقت او جرات لري نو ولې دې مونږ د

دوي دغه منصوبې ختمې نهٔ کړو او هم په دې کوشش کښې لګيا شو. د دغه مدرسو جوړولو تحريک ناکامه کولو د پاره ئې هر قسم طريقې خپلې کړې. په دې دوران کښې د خلافت تحريک شروع شهٔ او د هجرت کولو اواز پورته شهٔ نو د دې سيمې پښتانهٔ هم افغانستان ته په هجرت لاړل. په دغه کښې باچا خان هم په هجرت لاړهٔ چې پنځلس کاله پس راغے نو وايي:

> د افغانستان او ازاد قبائلو چې مې حالت وليدهٔ او پنځلس کاله مې په هندوستان قبائلو او افغانستان کښې غرزې پرزې وکړې نو په دې نتيجه ورسيدم چې انقلاب د منډې کار او دومره اسان څيز نهٔ دے. انقلاب د سړي سينې کار دے. انقلاب علم او پوهه غواړي ، انقلاب عالمان او پوهان غواړي . د انقلاب د پاره د اشخاصو ضرورت دے. تهٔ ګوره چې زمونږ جذباتي ملګري په څومره جوش راوتلي وو ، ټول لاړل خوارهٔ وارهٔ شول نو کښيناستم د ځان سره مې ښهٔ فکر وکړهٔ ، په دې نتيجه ورسيدم چې زمونږ د قام نهٔ تجارت خوا ته توجه شته ، نهٔ د صنعت خوا ته ، نهٔ د زراعت خواته او نهٔ د تعليم خواته. د بلې خوا په رسمونو رواجونو کښې تر غوړو ډوب دے. په خانه جنګو اخته دے. داسې قام انقلاب نهٔ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

> کولي او دا قام د دي بلاګانو خلاصول په کار دي چي سیاسي شعور پکښي پیدا شي او دا کار یوه پُر امنه فضا غواړي۔ تر دغه وخته پوري زهٔ په دي عقیده وم چي دا ټول کارونه انقلاب غواړي ۔ تشدد راته د انقلاب نږدي او د کامیابۍ لار ښکارېده خو د تجربي نه وروستو راته معلومه شوه چي د جنګ په وخت کښي اسونه نهٔ تیارېږي نو ځکه مي اراده وکړه چي خپل کلي ته واپس کېږم او د عدم تشدد د اصولو په بنا به کار کوم ، اول به د انقلابي اشخاصو د تعلیم او تربیت د پاره قومي مدرسي جوړوم نو ځکه اتمانزو ته راغلم ۔ زهٔ چي د هجرته بېرته راغلم نو د هغو مدرسو بېرته جاري کولو کوشش مي کولو چي پېرنګیانو د جنګ په زمانه کښي بندي کړي وي۔ (زما ژوند او جدوجهد ، مخ ۱۸۲۔۱۸۳)

باچا خان دغه تعلیمي او اصلاحي تحریك په منظم ډول مخکښي بوتلل غوښتل نو په ۱۹۲۱ء کښي د انجمنِ اصلاح الافاغنه په نوم تولے ئي جوړ کړهٔ چي د هغي مقصد او نصب العین د پښتنو د غلطو رسمونو ، رواجونو د اصلاح کولو د تشدد نه د منع کولو او پکښي د قامولۍ د مینې او محبت پیدا کول وو او هم په دغه کال ۱۹۲۱ء کښي ئي د انجمن د

سپوري لاندي په اتمانزو کښي د ازاد سکول بنیاد کښېښودهٔ ۔ د دي سکول په بنیاد کښېښودو کښي د باچا خان سره قاضي عطاء الله ، میا احمد شاه ، حاجي عبدالغفار خان ، محمدعباس ، عبدالاکبر خان اکبر، تاج محمد خان ، عبدالله شاه او خادم محمد اکبر ملګري وو۔

په دي حقله باچا خان په خپل کتاب زما ژوند او جدوجهد کښي لیکي:

> مونږ د خلقو د پوهولو او پکښي د میني محبت، وروري او قامولۍ د پیدا کولو د تعلیم شوق د پیدا کولو او د قام نه د غلطو رسمونو رواجونو ختمولو او د قامي مدرسو د پاره د مرستي حاصلولو په غرض کلي په کلي کور په کور دوري شروع کړي او په خلقو کښي مو د ژوند احساس پیدا کړو۔ زما د دورو پېرنګي سره ویره پیدا شوه۔ سر هملټن زمونږ د صوبي چیف کمشنر وهٔ ، هغه زما باباجان وغوښتهٔ ، ورته ئي ووي چي دا ځوے دي څهٔ کارونه کوي ، ټول خلق لمسوي۔ منع ئي کړه۔ د دهٔ سکتر سعدالله خان د عمرزو خان وهٔ۔ هغهٔ مي باباجان ته وئیلي وو چي تهٔ ګوره چیف کمشنر ستا خومره احترام کوي۔ خومره چي ستا مني هغه هومره د چا نهٔ مني۔ تهٔ د دهٔ دخوشحالۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاره خپل ځوے منع کولي قدرې نۀ شي ۔ بابا مي راغے، زۀ ئي کښېنولم ، راته ئي وئيل چي ځويه د دې کارونو نه لاس واخله ، ځان دې په مصيبت اخته کړے دے ۔ سرکار هم خفه کېږي چي نور څوك ئي نۀ کوي تۀ ئي څۀ کوې ۔ ما ورته وې چي بنه ده بابا چي تۀ وايې مۀ کوه نۀ به ئي کوم، دېرو خلقو چي مونځ پرېښے دے نو زۀ ئي هم پرېږدم خو تۀ به بيا ما ته نۀ وايې چي مونځ ولې نۀ کوې ؟ بابا مي راته ووئيل چي مونځ خو فرض دے ۔ ما ورته وې بابا دا علم خو هم فرض دے ۔ بابا مي وې بنه ده څه کوه او بيا چيف کمشنر ته ورغے ورته ئي ووئيل چي صاحبه مونږ ستاسو د خوشحالۍ دپاره خپل دين نۀ شو پرېښودې ۔ (زما ژوند او جدوجهد مخ ۱۵۸ ۔ ۱۸۲)

د باچا خان دا ارمان وۀ چي د پښتون بچي دې د زمانې د نوي تعليم او د خپل ثقافت ، ژبې ، تاريخ نه واقف شي نو ځکه باچاخان مغربي او مشرقي علوم دواړه د پښتنو بچو ته په دغه مدرسو کښې ورکول غوښتل چي پښتون به د تعليم په وجه اتفاق او ورورولي مينه وپېژني او د توپك په ځاے به د قلم او کتاب په ذريعه خپل مرام ته ورسي ۔ پېرنګے په خبره پوهه شو چي دا تحريك اوس د ختمېدو نۀ دے او باچا خان او د هغۀ

باچاخان عهد ساز شخصيت

ملګري په خپلو ارادو کښې کلك دي او دوي مونږ هېڅ کله هم د خپلې لارې نه اړولي نۀ شو ۔ دوي په پېسو اخستې نۀ شو او دا تحريك په خان ، مُلا ، پير باندې نۀ ناکامه کېږي نو بله لار ورسره نه وه نو باچا خان ئي سره د انجمن اصلاح الافاغنه د ملګرو د دفعه 40 FCR لاندې په دسمبر ۱۹۲۱ء کښې ګرفتار کړل نور ملګري ئي خوشې کړل خو باچا خان ئي درې کاله قيد کړۀ او په جېل کښې ورسره ناروا سلوك وشۀ او تکليفونه به ئي ورکول چي دې به د خپلې خبرې نه واوړي خو دغه د غېرت او پت ډك پښتون چرته د خپلې خبرې نه اوړېدۀ ۔ مرګ ته تيار وۀ خو دپښتون غلامي ئي نۀ منله ۔ د انګرېز دا خيال وۀ چي د باچا خان نيولو سره به د مدرسو جوړولو دغه تحريك او انجمن اصلاح الافاغنه به ختم شي خو دې تعليمي تحريك په کلي کښې د مدرسو جال خور کړے وۀ او مرکزي مدرسه د اتمانزو ازاد هايي سکول وۀ او بيا هغه وخت راغلو کوم چي فخرِ افغان باچا خان سترګې په لار وۀ ، د دې مدرسو په ذريعه په هلکانو کښې د ديني ، مذهبي ، تاريخي او سياسي شعور پيدا شو او هم دې مدرسې د ماسټر عبدالکريم غوندې پوهه عالم، اديب، شاعر او دانشور پيدا کړۀ او هغه به دغه تحريك کښې د خپل دماغ ، قلم او ژبې په ذريعه جوش او ولوله پيدا کوله ۔ دې مدرسې د عبدالولي خان غوندې يو بې باکه جرې ستر سياستدان پيدا کړۀ ۔ دې مدرسې د عبدالغني خان غوندې د لويې پاي شاعر،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اديب ، فلاسفر پيدا کړۀ ـ دې مدرسې د عبدالروف قربان غونډي شاعر او سياستدان په درګئ ملاکنډ کښې پيدا کړۀ ـ دې مدرسې د سعادت خان جلبل په شان ملي شاعر پيدا کړۀ چې تر مرګه د باچا خان لمن ئې نۀ وه پرېښې او دغه شان په صوابئ ، نوښار، مردان ، کوهاټ ، بنو، ډېره اسماعيل خان ، هزاره او قبائلي اېجنسو کښې د دې مدرسو نه چې څومره هلکان فارغ شوي وو هغوي د خپلو تقريرونو ، نظمونو ، تحريرونو په ذريعه اودۀ قام راويښول شروع کړل او دغه شان په پښتنو کښې د باچا خان د زړۀ ارمان په دمه دمه پوره کېدۀ او پښتون قام د علم د رڼا ليتکي بلول او په مخکښې تګ ئې کولو لکه څنګه چې وئيلي کېږي چې د هر تحريك په شا د هغه ژبې د ادب لاس وي او دغه ادب د اجتماعي فکر ترجمان شي او بيا د هغه ژبې قام ته د خپل منزل لارې ښايي او په دغه لارو بيا هغه قام يون کوي او په دې هرڅۀ کښې د اديب او شاعر ، عالم ، پوهاند ، دانشور لاس وي او دغه وجه وه چې دغه مدرسو کښې لوستونکيو هلکانو ته د ميا احمد شاه ، مولوي محمد اسماعيل ، خادم محمد اکبر ، تاج محمد تاج ، حاجي عبدالغفار خان ، عبدالاکبر اکبر ، محمد عباس خان غونډي پوهانو ، عالمانو ، اديبانو ، شاعرانو رهنمايي او د استاذئ شرف حاصل وۀ ـ د باچا خان دې هلو ځلو سره پښتون راويښ شۀ ، خپل اقدار ئې وپېژندل ، د خپلې ژبې ، ثقافت او تاريخ نه

خبر شۀ او د انګرېز نه ئې د ازادئ مطالبه وکړه ـ باچا خان پوهه شۀ چې زما حکمتِ عملئ رنګ راوړۀ ځکه چې هغه د مخکښې نه د عدم تشدد لار خپله کړې وه ـ د ټوپك په ځاے د قلم نه کار اخستۀ او د قلم او کتاب په ذريعه ئې پښتون قام راويښ کړۀ ـ باچا خان او د هغوي ملګري په دې پوهېدل چې د دې تحريك د کاميابئ انحصار په خلقو کښې جوش جذبه ولوله او غورځنګ به هله راپيدا کېږي چې زمونږ د تعليمي تحريك په نتيجه کښې جوړو شويو مدرسو کوم عالمان ، پوهان، شاعران ، اديبان ، دانشوران، فنکاران او سياستدانان پيدا کړي هغوي دې کلي په کلي کور په کور حجره په حجره او جومات په جومات وګرځي او د خپلو ملي او قامي انقلابي شعرونو ، ليکونو او تقريرونو په ذريعه خپل پيغام پښتنو ته ورسوي او هم دغه شان دې ثقافتي ، ادبي جرګې او تنظيمونه قائم کړي ـ انجمن اصلاح الافاغنه دا فېصله وکړه چې هر کال به د دې انجمن د سپورې لاندې کليزې جلسې کولې شي ، په دغه جلسو کښې به مشاعرې او ډرامې هم کېږي او په دې سره به د پښتو ادب او ثقافت ارتقا ومومي ـ د دې فېصلې په رڼا کښې انجمن اصلاح الافاغنه په اپريل ۱۹۲۷ء کښې د يو طرحي مشاعرې او ډرامې اهتمام وکړۀ او کومو شاعرانو چې ښه نظمونه وئيلي وو هغوي ته ئې انعامونه او تمغې هم مقرر کړې ـ د دغه اولنئ مشاعرې طرحه وه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

"کهٔ زلمي چرې په خپل وطن قربان شي "

په دي مشاعره کښې اول انعام ارواښاد عبدالخالق خليق صاحب د سرو زرو تمغه واخسته، دويم انعام ارواښاد فضل محمود مخفي صاحب د سرو سپينو ګډه تمغه واخسته او دريم انعام د کوهاټ مولانا ګل احمد صاحب ته د سپينو زرو تمغه ورکړې شوه ـ د ارواښاد خليق صاحب د نظم څو شعرونه په دا رنګ وو :

د سرحد صوبه به هم يو ګلستان شي
کهٔ زلمي چرې په خپل وطن قربان شي
چې د خپل وجود اختيار ئې لاس کښې نهٔ وي
په تش نوم به څهٔ امير شي څهٔ به خان شي
هيڅ مشکله ازادي نهٔ ده خليقه
خو کهٔ څوك د اتمانزو په پل روان شي

او دغه شان په دغه جلسه کښې د عبدالاکبر خان اکبر ليکلي شوي ډرامه "درې يتيمان" په نوم ستېج شوې وه ـ خان عبدالولي خان په دي ډرامه کښې د مشر يتيم کردار ادا کړے وهٔ ـ عبدالولي خان په خپل کتاب " باچا خان او خدايي خدمتګاري " کښې د دي ډرامې په حقله ليکي :

دا د يو غريب زميندار د کورنۍ قيصه وه چې
هغه عاجز د ماليې د ورکولو نهٔ وهٔ نو په هغې

کښې ئې کور تالا شوے وهٔ او هغه زندان ته ليږلے شوے وهٔ ـ د هغهٔ نه وروستو دوه ماشومان بچي پاتې شوي وو ـ زهٔ پخپله په دغه ډرامه کښې وم او د مشر يتيم کردار مې په غاړه وهٔ چې زمونږ کور تالاشو ، پلار رانه پوليس د ملك په ښودنه بوتلو نو يو ساعت پس زما دا کشر ورور ما ته په ستېج په ژړا شو ـ وې ورېے يم ، ستېج ته مخامخ په زرګونو خلق ناست وو ، په دي ډرامه کښې بالکل بوخت، دي هلك چې ما ته په دويم ځل ووې چې لالا زهٔ ورېے يم نو په دي مخامخ ناستو تماشګيرو نه يو بوډا راپاڅېدهٔ ، نيغ ستېج ته راغے، ما چې ورته وکتل نو سترګې ئې د اوښکو ډکې وې ، هغه ئې د پټکي په پلو اوچې کړې ، د ترخ د جيب نه ئې څهٔ راوېستل او ما له ئې په لاس کښې کښېښودل او ډېره په تسله ئې ما ته ووې چې بچے خفه کېږه مه ، دا واخله او خپل دي ماشوم ورور له پرې ډوډۍ واخله ، ما چې وکتل نو هغهٔ زما په لاس کښې يوه روپۍ او شپږ انې پرېښې وې ـ

(باچا خان او خدايي خدمتګاري مخ ۳۷۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه شان د پښتونخوا په دې سیمه دغه اولسي مشاعره اولنۍ مشاعره او دغه ډرامه "درې یتیمان" اولنۍ سټیج ډرامه وه چې اعزاز ئې دغه انجمن ته حاصل دے۔

د ګران پوهاند ډاکټر همایون هما صاحب د وینا مطابق:

> رضا همداني "درې یتیمان" ته د پښتو ادب وړومبۍ تسویدي ، عملي او منظمه ډرامه وئیلي ده ۔ (پښتو مجله ، درې میاشتنۍ ۔ جولايي ، ستمبر ۲۰۰۷ء صفحه **۵۲**)

په کال ۱۹۲۸ء کښې د اپریل په یویشتمه نېټه په کلیزه دستوره کښې په اتمانزو کښې یوه بله طرحي مشاعره د حاجي عبدالغفار د صدرات لاندې وشوه چې طرحه ئې دا رنګه وه :

" کۀ دې خیال د ازادۍ د خپل وطن شي"

هم په دغه جلسه کښې یوه بله ډرامه د عبدالاکبر خان اکبر لیکلې د "تر بور" په نوم سټېج شوې وه ، دغه هم یوه اصلاحي ډرامه وه ؛

د دې جلسې باره کښې عبدالخالق خلیق صاحب په خپل کتاب " زۀ او زما زمانه" کښې لیکي:

په دې کال کښې چې موسم وۀ د بهار
صدارت کښې د حاجي عبدالغفار
اتمانزو کښې جلسه وشوه عالیشانه
عالمونه وو راغلي له هر خوا نه

باچاخان عهد ساز شخصیت

د تیر کال په شان ډرامه پکښې هم وشوه
د پښتو مشاعره پکښې هم وشوه
طرحه دا وه کۀ د چا یاده تر نن وي
"کۀ دې خیال د ازادۍ د خپل وطن وي"
کوم یو نظم چې له ټولو وۀ بهتر
هغه شمېر شو د خادم محمد اکبر
دویم نظم د تورسم کاکا حساب شۀ
د شېرپاو فضل واحد دریم کامیاب شو
(زۀ او زما زمانه ، صفحه: **۴۲**)

د دغه ډرامې باره کښې سید صابر شاه صابر په خپل کتاب " د رڼاګانو محفلونه" کښې لیکي :

> په کال ۱۹۲۸ء کښې د ازاد سکول په کلیزه غونډه کښې په اتمانزو کښې بله ډرامه هم د عبدالاکبر خان اکبر د "تربور" په نوم د سټېج په سر وښودلې شوه۔ دې ډرامې اصلاحي اړخ لرلو۔
> د دې ډرامې اصلي کاپۍ په ۱۹۳۰ء کښې هغه وخت د مېنځه لاړې چې د عبدالاکبر خان اکبر د کور تلاشي انګرېز سرکار وکړه او هغه "تربور" نومې ډرامه ئې هم د هغۀ د نورو ډېرو منظوم کلام سره په خپله قبضه کښې واخسته۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

(د رڼاګانو محفلونه، د ادبي جرګو مرکو تاريخ، مخ ۴۴)

په ۲۱م اپرېل ۱۹۳۰ء په اتمانزو کښې يوه ډېره درنه جلسه وه چې د صوبې د ګُټ ګُټ نه ورته پښتانهٔ راغلي وو ـ په دغه جلسه کښې د انجمن اصلاح الافاغنه او د خدايي خدمتګارو جرګې الحاق وشهٔ ـ په دغه جلسه کښې يوه درنه مشاعره هم شوې وه چې په کښې شاعرانو په کښې ګډون کړې وهٔ ـ د دې طرحې مشاعرې طرحه دا رنګه وه :

جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي

د دې مشاعرې په حقله احمد کاکا په خپل کتاب "خدايي خدمتګاري" کښې ليکي :

شپې له مشاعره وه ، د ټولې صوبې نه شاعران راغلي وو ـ قابلِ ذکر کسان پکښې دا وو ؛ ګل احمد د مرغز، تورسم د دوه سرو، فضل واحد ملا د شېرپاو، حبيب الله کاکا د ترنګزو، سيدرسول رسا بدربښو، عبدالاکبر اکبر د عمرزو، عبدالخالق خليق د ماڼکي، خادم محمد اکبر د چارسدې، ميا شاکرالله د نوښار، نصر الله د اتمانزو او نور هم ډېر وو خو ماته ئې نومونه نهٔ دي ياد ـ د مشاعرې طرح دا رنګه وه:

"جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي"

د مرغز ګل احمد په دې طرح دا نظم وئيلے وهٔ :

جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي
را به وړي غوټچې د ګلو نن پرون کښې تلي دي
باز کهٔ د غماز په منګل ناست دے هېڅ پروا نشته
مونږ د زړهٔ په غوښو باتوران ورته ساتلي دي
نهٔ کوي تعليم د ازادۍ پښتونه روند شولي
تا د غلامۍ په مدرسه کښې څهٔ لوستلي دي
جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي
رابه وړي غوټچې د ګلو نن سبا کښې تلي دي
نخښنه د مراد زمونږ به درنګ ساعت له ولګي
مونږ ورله خپل کور د اتفاق ګولۍ ساتلي دي
مهٔ کوه غفلت پښتونه نور اوس وينښ د خوبه شه
څهٔ رنګ چې الفاظ د ګل احمد له خلې وتلي دي
جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دی
رابه وړي غوټچې د ګلو نن پرون کښې تلي دي

دا نظم ګل احمد او فردوس اورلے وهٔ ـ د دواړو اوازونه ډېر ښکلي وو ـ مشاعره تر ډېره وخته پورې جاري وه ـ د دې د پاره خليق صاحب ، خادم صاحب او تورسم دوي مقرر وو چې نمبرې ورکړي ـ دوي ګل احمد له اول ، فضل واحد ملا له دويم او تورسم له دريم نمبر ورکړهٔ ـ په انعامونو کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاندۍ تمغې، نومونه ورباندې ليکلي وو ـ دې مشاعرې خلق داسې کړل لکه چې په اور تېل واچوي.

(خدايي خدمتګار تحريك ورومبے توك، احمد کاکا.
صفحه: ۱۸۷، ۱۸۲، ۱۸۵)

عبدالخالق خليق په خپل کتاب "زۀ او زما زمانه" کښې د دې مشاعرې په باره کښې ليکي:

په شلم او يويشتم مياشت د اپرېل
اتمانزو ته خلق راغلل ډېر په سېل
سالانه جلسه وه بيا د انجمن
ورته راغلل عالمونه د وطن
پکښې وشو قسماقسم تقريرونه
رنګارنګ هم پکښې وشو تجويزونه
د شپې وشوه بنۀ درنه مشاعره
ګل احمد صاحب ته ورکړې شوه تمغه

د انجمن د کليزو مشاعرو او ډرامو نه علاوه نورې مشاعرې او ډرامې د انجمن له اړخه شوې دي لکه په ۱۹۳۰ء کښې د عبدالخالق خليق ليکلې ډرامه "د خدايي خدمتګار" په نوم د فخر قوم ميا صاحب په خواهش په زيارت کاکا

صاحب کښې په يوه جلسه کښې ستېج شوې ده ـ د دغې ډرامې هيرو د خليق صاحب وړور عبدالمالك وۀ.

په دې باره کښې ګران پوهاند ډاکټر محمدهمايون هما صاحب درې مياشتنۍ پښتو جولايي ـ ستمبر ۲۰۰۷ء ، په خپله يوه مقاله "ښکلا" کښې ليکي:

د پښتو اولنۍ ډارمې "درې يتيمان" نه پس چې کومې ډرامې زمونږ مخې ته راغلې هغه د رضا همداني د وينا له مخه د امير نواز خان جليا "درد" (۱۹۳۰ء)، د عبدالخالق خليق "خدايي خدمتګار" (۱۹۳۰) او شهيده سکينه او د فضل رحيم ساقي "سپېرۀ مرګے" (۱۹۳۵ء):

او هم په دغه مقاله کښې ډاکټر پروفېسر هما صاحب بل ځاے ليکي:

د پښتو د ورومبۍ طبعزادې ډرامې "درې يتيمان" مصنف عبدالاکبر خان اکبر د "جونګړه" په نامه خپله دويمه ډرامه په کال ۱۹۴۵ء کښې ليکلې وه چې عمرزو او شاهي باغ کښې ستېج شوه او په کال ۱۹۴۲ء کښې چاپ کړې شوه ـ په جونګړه کښې د اولس د معاشي بدحالۍ او د شتۀ منو د لاسه د هغوي د تريخ ژوند نقشه راښکلې شوې وه او ورسره قام ته د سياسي شعور

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو درس هم په کښې موجود دے - (درې مياشتنۍ پښتو ، جولايي ، ستمبر ۲۰۰۰)

باچا خان چې دپښتون قام د پوهې ، علم، تعليم ، د خپلې ژبې ثقافت، تاريخ نه د خبرېدو او په عملي شکل کښې راوستولو د پاره کومه حکمت عملي خپله کړې وه هغه په هغې د کاميابۍ په طرف تګ کولو روان وۀ او کاميابي ئې موندله - هغه په دې نتيجه اورسېدۀ چې ما کوم تحريك شروع کړے دے نو په پښتو کښې د دې تحريك د کاميابۍ د پاره نورې ذريعې لټول پکار دي او هغه د پښتو ادب دے چې دا د ابلاغ يوه لويه ذريعه ده - لکه څنګه چې مخکښې په تفصيل سره ذکر وشۀ چې د انجمن له خوا د مشاعرو او د ستېج ډرامو اهتمام په ډېر زور او شور سره وشۀ او د پښتو ادب په ترقۍ کښې دغه صنفونو ډېر لوے کردار ادا کړۀ او تحريك ئې د صوبې په ګوټ ګوټ کښې متحرك کړۀ خو باچا خان لا هغسې پوره مطمئن نۀ وۀ ، ولې چې هغه دپښتون قام سره يوه لېونۍ مينه لرله او دې مينې هغه په قلار نۀ پرېښودۀ - هغه د خپل قام او دپښتو ژبې ترقي غوښتله څکه خو باچا خان په خپل کتاب "زما ژوند او جدوجهد" کښې ليکي :

> په جېلخانه کښې ما د خپل قام په حالاتو په ښۀ شان سره غور کړے وۀ - زۀ په دې نتيجه ورسېدم چې په دنيا کښې هېڅ يو قوم بغېر د

باچاخان عهد ساز شخصيت

> خپلې ژبې ترقي کولې نۀ شي او په هغوي کښې علوم او فنون پېدا کېدے نۀ شي - ما دا اراده کړې وه چې ضرور به يوه رساله په پښتو کښې د خپل قوم د پوهولو ، د دنيا د حالاتو نه د خبرولو او د خپلې ژبې طرف ته مائل کولو (مخ کولو) د پاره جاري کوم او د دې کوشش به هم کوم چې انجمن پخپله ژبه کښې د بچو د پاره د ابتدايي تعليم انتظام وکړي - حقيقت دا دے چې دغه وخت په پښتو ژبه کښې هېڅ نۀ وو او پښتو د چا ياده وه؟ او پښتون قوم دومره ناپوهه ، نادانه وۀ چې دا خپله ژبه ورته سپکه ښکارېده او چې کوم قوم ته خپله ژبه سپکه شي نو هغه سپك شي او چې خپله ژبه ترې ورکه شي نو هغه وروك شي - د راتلو سره ما دا دوه خبرې انجمن ته پېش کړې ، انجمن دې خبرو سره خو اتفاق وکړۀ ليکن د مالي مشکلاتو په وجه پرې عملي قدم فوراً اخستلے نۀ شۀ - د رسالې ذمه واري ما په خپل سر واخسته او عبدالاکبر خان او عبدالله شاه ته دا خبره حواله شوه چې د رسالې د جاري کولو د پاره اجازت نامه دې د حکومت نه واخلي ليکن په مينځ کښې درې کاله تېر شو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوي د اجازت نامې د پاره يو درخواست قدرې هم ونهٔ كړې شهٔ ـ زهٔ پوهه شوم چې بغېر زما نه دا كارنه شي كېدے او د ۱۹۲۷ء په اخر كښې ما دي كار ته پخپله ملا وتړله او دا كار مې په خپل لاس كښې واخستهٔ ـ د اجازت نامې د پاره مې حكومت ته درخواست وركړهٔ ـ اجازت نامه مې حاصله كړه او په ۱۹۲۸ء كښې مې د پښتون په نوم يوه رساله د پښتو په ژبه كښې د اتمانزو نه جاري كړه ـ افسوس خو په دې دے چې پښتون دومره لوے قوم او خداے ورله د نعمتونو او دولتونو ډك ملك وركړے دے ، نهٔ د دهٔ په خپله ژبه كښې يوه رساله او نهٔ يو اخبار شته ـ دا د پښتو ژبې اولنۍ رساله ده چې د پښتنو په ملك كښې جاري شوه ـ پښتون قوم ډېر خرچي دے لېكن دې قسم څيزونو باندې پېسې نه لګوي او په دې قسم څيزونو خرچ كولو سره نا اشنا او نابلده دي ـ ډېرې پېسې ما د خپل جېب نه پرې خرچ كړې ـ دې رسالې د پښتنو په ښځو او نرو كښې يوه نوې زندګي پيدا كړه او دا رساله په پښتنو كښې ډېره هردلعزيزه شوه ـ دا خپل ملك خو پرېږده په

يورپ ، امريكه او استرېليا كښې د دې نه خبر شو نو هغوي به غوښته او امداد به ئې هم ورسره كوهٔ ـ د پښتنو ئې پښتو طرف ته شوق پيدا كړهٔ ـ

(زماژونداوجدوجهد، مخونه: ۲۳، ۲۳۴، ۲۳۳)

د پښتون رسالې د ورومبۍ ګڼې مدير عبدالغفار خان باچا خان وهٔ او كشر مدير ئې خادم محمد اكبر وهٔ ـ د پښتون رسالې په ورومبي مخ يعني ورومبۍ پاڼه باندې د قامي شاعر خادم محمد اكبر دا شعر ليك وهٔ:

نهٔ كلونه د غلام په غلامۍ كښې
نه ساعت د ازادۍ كهٔ څنكدن وي

محترم پروفېسر ډاكټر محمد همايون هما صاحب په خپل كتاب " په سرحدي صوبه كښې د صحافتې او دبي مجلو روايت" كښې ليكي:

"پښتون" په دغه زمانه كښې د پښتو ورومبۍ رساله وه او په دې كښې به د هغې وخت د ټولو نوموړو شاعرانو او د قلم د خاوندانو ليكونه چاپ كېدهٔ ـ په كال ۱۹۳۰ء كښې چې كله باچا خان د پېرنګي حكومت ونيولو نو د پښتون اشاعت هم بند شهٔ ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مئي ۱۹۳۱ء کښې رساله په دويم ځل جاري شوه او په دغې دويم دور کښې نومورے شاعر او اديب عبدالخالق خليق د پښتون مدير وټاکلے شۀ ـ هغۀ د دسمبر ۱۹۳۱ء پورې پرچه ښۀ په باقاعدګۍ سره جاري وساتله خو تر دغې مياشت پورې د اتو اشاعتونو نه پس د باچاخان د ګرفتارۍ په وجه بيا بند شوه ـ په کال ۱۹۳۸ء کښې په درېم ځل د پښتون اجراء وشوه او چې کله په ۱۹۴۱ء کښې د مجلې د واکمنو نه حکومت ضمانت وغوښتۀ نو د مالي تنګسيا په وجه په مجبورۍ رساله بند کړې شوه ـ په کال ۱۹۴۵ء کښې په سرحدي صوبه کښې د ډاکټر خان صاحب د وزارت په وخت کښې د پښتون اشاعت په څلورمه پېره شروع شۀ او د پاکستان د جوړېدو پورې جاري پاتې شۀ ـ په کال ۱۹۴۷ء کښې د حکومت له اړخه د رسالې په اشاعت پوخ بندېز ولګېدۀ ـ (صفحه: ۵۲م۵۴، ۵۳)

ګران ډاکټر هما صاحب هم په دغه کتاب کښې وړاندې ليکي:

د "پښتون" عمومي مزاج سياسي وۀ ـ د خدايي خدمتګار تحريك خبرونه د باچا خان تقريرونه د ملك د سياسي مشرانو د اهمو تقريرونو ترجمې

به په مجله کښې په باقاعدګۍ سره چاپ کېدې ـ وخت په وخت به په کښې د معلوماتي ، اصلاحي رنګ، ادبي ، تاريخي او تحقيقي ليکونه هم چاپ شو ـ باچا خان په ذاتي توګه د پښتون رسالې په اشاعت کښې ډېره دلچسپي لرله ـ په اتمانزو کښې د هغۀ حجره د مجلې دفتر وۀ ـ وروستو دغه دفتر سردرياب ته منتقل شۀ ـ پښتون د خپل وخت يوه درنه معلوماتي مجله وه او د پښتو صحافتي ادب په تاريخ ئې دوامي نقشونه ثبت کړي دي (صفحه: ۵۵، ۵۴)

کۀ مونږ د باچا خان د تحريك يوه لنډه شان جائزه واخلو نو مونږ په دې نتيجه رسو چې د باچا خان تحريك د پښتون د پوهې، علم او ترقۍ د پاره وۀ ـ هغۀ دپښتون ژوند د سوکالۍ او خوشحالۍ سره ليدل غوښتل ، هغه د عدم تشدد قائل وۀ ـ هغۀ پښتون د جهالت د تيارو نه بهر کول غوښتل ـ هغه په پښتون قام کښې د ځان پېژندګلو غوښتله ـ هغه پښتون د تجارت ، صنعت او زراعت په ميدان کښې اختيارمند جوړلو د پاره هلې ځلې کولې نو څنګه چې وئيلې شي ادب او ژوند سره لازم او ملزوم دي نو هغه هم د خپل تحريك د کاميابۍ د پاره د پښتو ادب لمن هم ټينګه نيولې وه او هم په دې پوهه وۀ چې د هر تحريك په شا د ادب لاس وي او کۀ مونږ سوچ وکړۀ نو د باچا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان تحريك كۀ په اصلي معنو كښې د سياسي بېدارۍ تحريك وۀ نو ورسره ئې په قام كښې د ادبي شعور د بېدارولو د پاره هم كوشش كړے دے ولې چې ادب خو په مدرسو كښې زده كېږي او د هغۀ دغه مقصد او نصب العېن وۀ چې پښتو ژبه او پښتون قام دې د نورو ژبو او قامونو سره په يو صف كښې اودرېږي - دغه وجه ده چې باچا خان او د هغۀ ملگرو پښتون قام د مشاعرو، ډرامو د تحرير او تقرير په ذريعه په هر مېدان كښې د انقلاب راوستلو درس او پېغام وركړے دے- دا اعزاز او فخر باچاخان او د هغوي ملگرو ته حاصل دے چې په دې سيمه ئې د اولنۍ مشاعرې او سټېج ډرامې بنياد كېښود او ولې به ئې نه كېښېښودۀ ځكه چې انجمنِ اصلاح الافاغنه په بنيادي نكاتو كښې دا دوه خبرې شاملې وې :

- ❖ دا جرگه به د پښتو ادب په خاطر په كال كښې يو ځل په اتمانزو كښې د تولې صوبې د شاعرانو د مشاعرې او په سالانه جلسه كښې د شموليت دعوت وركوي-
- ❖ دا جرگه به د اولسي شاعرانو حوصله افزايي كوي او ناچارو سره به حسبِ توفيق مدد كوي-

(د برصغير پاك و هند ازادۍ كښې د پښتنو برخه ، مخ ۷، ۸. عبدالاكبر خان اكبر ، انجمنِ اصلاح الافاغنه)

د دې نه معلومېږي چې د انجمنِ اصلاح الافاغنه مشرانو ته دا پته وه چې دا تحريك بغېر د پښتو ادب نه نيمگړے دے او تر

ځو چې پښتنو خپله ژبه زده كړې نه وې نو تر هغې دوې ته د علم او پوهې مقام ته رسېدل گران دي - لكه ستر مشر عبدالولي خان په خپل كتاب "باچا خان او خدايي خدمتگاري" كښې ليكي :

چې كله به دوېم جماعت پاس پښتون هم په پښتو كښې خبرې كول خپله بې عزتي گڼله په اردو كښې خبرې كول او اردو كښې خط ليكل به خپله پښتو ژبه كښې په خبرو كښې د اردو او فارسۍ غټ غټ ټكي ورټومبل به خلقو ته د تهذيب او تعليم نخښې ښكارېدې او چې چا له به څو ټكي انگرېزي ورتلله نو هغه خو بيا را پرې مۀ شې- هغه خو به ځان د باچا (انگرېز) سره سيال گڼلو او د وخت بې وخته او د بې ضرورته انگرېزۍ ټكي استعمالول به ئې اورېدونكي متاثره كړې او په هغوي د خپل علم او پوهې رعب كښېنوي - كله چې خپلې ژبې پښتو ته د خلقو توجه راوگرځېده نو هغې سره ضروري وه چې پښتون د ژوند په دغه اړخ به هم ډېر ښۀ اثر وشي ، چې كله ليكل او لوستل په پښتو كښې شي نو د لوستلو د پاره ورله تابيا پكار ده نو باچا خان په خپله يوه مياشتنۍ رساله د پښتون په نوم د اتمانزو نه وېستله او په دې طريقه په پښتو ژبه كښې په اول ځل د قلمي انقلاب بنياد كښېښودې شۀ - انقلاب ورته زۀ ځكه وايم چې اولنے قدم په دې سلسله كښې پښتنو شاعرانو پورته كړۀ - شاعري اوسه پورې يواځې گل او بلبل، سنه او وربل نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېره چورلېده ، ولي دې نوي انقلاب سره شاعري د اولسي ښېګړي يوه ذريعه وګرځولې شوه - پښتنو شاعرانو او ليکوالانو ته يوه نوې نخښنه کښېښنودې شوه چې به هغوي پرې خپل متهونه وګوري -

(باچا خان او خدايي خدمتګاري - مخ: ٣٧٢ ، عبدالولي خان)

مونږ په دې نتيجه رسو چې دا تحريك د پښتون قام او ژبې ، ثقافت ، تهذيب ، تاريخ ته د لوړ مقام ورکولو تحريك وۀ او د دې تحريك د پرمختګ د پاره د پښتو ادب په لاره خپل تګ کول دي ، هله به خپل مرام ته رسي خو ورومبے به دا تحريك د پښتو ژبې او ادب تحريك ګرځول وي او هم هغه شان وشو - دې قامي تحريك يو پښتو ادب ته لويه برخه ورکړه ځکه نو مونږ ورته د پښتو تحريك هم وئيلي شو - ځکه چې دې تحريك پښتو ادب کښې ستر پوهان، اديبان ، شاعران ، دانشوران او ليکوالان پيدا کړي دي چې پښتو ژبه ئې ژوندۍ ساتلې ده - په دې حقله ستر پوهاند ، اديب ، شاعر او محقق ډاکټر هما صاحب په خپله يوه مقاله کښې "تحريك او ادبي تحريك" د سر خط لاندې ليکي:

> په شلمه صدۍ کښې د باچا خان د قامي تحريك په رڼا کښې چې کوم ادب پيدا شۀ هغه البته د تحريك غوښتنه پوره کوي او مونږ دغې ادب ته د قامي تحريك نوم ورکولي شو -

باچاخان عهد ساز شخصيت

(مياشتنۍ ننګ ناموس، مردان - ١٩٩٢ء)

د دې دومره اوږد بحث نه دا نتيجه راولاړېږي چې د باچا خان تحريك پښتون قام ته ډېر څۀ ورکړي دي - پښتون قام ئې د تعليم، علم ، پوهې په رڼا منور کړے وۀ او د جهالت د تيارو نه ئې راوېستے او خپل مقام د پېژندګلو لار ئې ورته د پښتو ادب په ذريعه ښودلويوه هڅه کړې وه چې نن هغه ارمان د هغه ستر بابا پوره شۀ او پوره کېږي -

دلته به د علامه اقبال د يو فارسي شعر سره دا مقاله ختمه کړم:

شعر کجا و من کجا شعر و سخن بهانه ایست
سوئے قطار مي کشم ناقهٔ بے زمام را

ترجمه:

چرته شعر او چرته زۀ ، شعر او سخن خو تشه يوه بهانه ده - د ملت د بې مهاره اوښې د وحدت د قطار په لورې راسمول دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابیات:

1. زما ژوند او جدوجهد۔ عبدالغفار خان ، کابل چاپ ۱۹۸۳ء
2. باچا خان او خدايي خدمتګاري وروميے ټوك ۔ عبدالولي خان، د چاپ ځاے پېښور، ۱۹۹۲ء
3. د برصغير پاك او هند په ازادۍ کښې د پښتنو برخه ۔ عبدالاکبر خان اکبر ، انجمنِ اصلاح الافاغنه ،يونورسټي پبلشر افغان مارکيټ قيصه خوانۍ پېښور ، ۲۰۰۹ء
4. له پير روښانه تر باچا خانه ۔ علی خان محسود ۔ دانش خپرندوي ، قيصه خوانۍ پېښور
5. په سرحدي صوبه کښې د صحافتي او ادبي مجلو روايت ، د ۱۸۵۴ء تا ۱۹۷۵ء پورې ۔ ډاکټر محمد همايون هما ، سهيل پرنټرز مردان ۲۰۰۹ء
6. خدايي خدمتګار تحريك۔احمد کاکا ، يونيورسټي بك ايجنسي، پېښور ۱۹۹۱ء
7. زۀ او زما زمانه۔عبدالخالق خليق، اداره اشاعت سرحد پېښور ، ۱۹۷۴
8. د رڼاګانو محفلونه ۔ سيد صابر شاه صابر يونيورسټي بك ايجنسي خيبر بازار پېښور ۱۹۹۴ء

9. د عبدالخالق خليق د ژوند او ادبي خدمات۔ مذکر شاه خليل، ملت پرنټرز لاهور، ۲۰۰۱ء
10. د ښکارندوي غوري په قصيده مشاعره۔ ګل باچا الفت ، کابل چاپ ۱۹۸۳ء
11. د پښتو پرون ، نن ، سبا ۔ اسير منګل ، دانش خپرندوي، قيصه خوانۍ پېښور ۲۰۰۵ء
12. د پښتو ادبي تحريکونه ۔ ډاکټر راج ولي شاه خټك ، پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۹ء
13. مياشتنۍ ناموس۔مردان، ۱۹۹۲ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر محمد زبیر حسرت

د باچا خان بابا خبرې

❖ په ماشوموالي کښې چې څۀ عادتونه په بچو کښې پیدا شي نو چې بیا غټ (لوے) شي نو هم پکښې وي او په ډېره مشکله د هغو بدو عادتونو نه خلاصېدے شي۔
(زما ژوند او جدوجهد ۱۷ مخ)

❖ رښتیا خبره دا ده چې ظالمان بهادران نۀ وي ، ډېر بُزدله او بې ایمانه وي ، بهادر سړے هېچرې په چا ظلم نۀ کوي (مخ ۲۲)

❖ یوه ورځ زما پښه کږک شوې وه ، ډاکټر وګرم خبر شۀ ، راغے، زۀ ئې خپلې بنګلې ته بوتلم اوبۀ ئې ګرمې کړې زما پښه ئې ووینځله او بیا ئې زما په پښه پټۍ ولګوله ۔رښتیا خبره خو دا ده چې زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم په قول "خیرالناس من ینفع الناس" باندې دوي عمل کړے دے ، وایه زمونږ ، چې ناس یعنې د خدا ے مخلوق خو لا پرېږده د خپل قام، ورور او عزیز خدمت کولو ته تیار نۀ یو ، خدمت خو لا پرېږده په اور کښې

رانه ولاړ وي او ځکه خو خدا ے خوار او ذلیل کړي یو۔
ما کښې چې د انسانیت ، قوم پرستۍ، ورورۍ ، عزیزولۍ او وطن دوستۍ او د خدا ے د مخلوق د خدمت کومه جذبه پیدا شوې ده په هغې کښې زما د دې استاذ وګرم ډېر لاس دے۔ ما به دا فکر کوۀ چې دوي د کوم ځا ے نه راغلي دي ، زمونږ د قامه نۀ دي ، زمونږ په مذهب نۀ دي ، دلته راغلي دي او زمونږ د بچو خدمت کوي او غریبانانو ته د خپلې ګېډې برخه ورکوي او زمونږ خپل وطن دے، زمونږ خپل بچې دي، زمونږ خپل قوم دے او مونږ د هغوي د پاره هېڅ نۀ کوو۔بیا به مې دې خپل قوم او ملك طرف ته خیال لاړ نو ما به دې ته ډېر فکر کاوۀ چې زمونږ خانان ، نوابان، ملایان او تعلیم یافته خلق سره د دې چې مونږ یو قوم یو ، یو ورونه او یو مذهب یو خو دا جذبه راکښې نشته چې د دې خپل غریب قوم د بچو سره امداد وکړو ۔
(۲۸-۲۹ مخونه)

❖ زۀ د وړوکوالي نه کفایت شعاره وم او د خپل خرڅ د پیسو نه به مې بچت کاوۀ۔ هم دا وجه ده چې ما پخپل ټول عمر کښې د چا نه قرض نۀ دے غوښتے او نۀ چاته مختاج شوے یم۔ خلقو زما نه قرضونه اخستي دي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرو رانه خوړلي دي او زما د وورور خان صاحب مټ لړ ارت وۀ. (۲۹مخ)

❖ خدا ے بې نیازه د ے. هیڅ شي او هیڅ چا ته محتاج نۀ د ے. کۀ خېراتونه دي کۀ زکات د ے کۀ صدقات دي ، کۀ مونځ د ے ، کۀ روژه ده ، کۀ حج د ے ، دا ټول زمونږ د ښېګړې دپاره دي ، کۀ ښۀ کوي د ځان دپاره دي او کۀ بد کوي هم د ځان دپاره دي دي. (۳۹مخ)

❖ ډېر خلق خپلې لوڼه د پیسو د پاره ورکوي. پکار دي چې د سړیتوب په لحاظ خپلوي وشي. دا نه چې د دولت دپاره ځوانه جینۍ بوډا ته کنبېنولے شي. (۴۹مخ)

❖ نو د دي داسې پېښو مخ نیو ے پکار د ے ، باید چې د هلك او جینۍ نه پُښتنه کیږي ځکه چې دا خو دوي د ژوند د ملګرتیا سوال د ے. (۵۰ مخ)

❖ پیرنګیانو جرګې د انصاف او امنیت برقرارولو د پاره نۀ وي جوړې کړې ، بلکې پیرنګیانو جرګې په پوره تدبیر د دي غرض د پاره جوړې کړې وې چې په جرګو کښې انصاف نۀ کیږي ، پرې وي ، جمبې وي او اکثر چې به ګناه ګار سړي په سفارش یا په بډو رشوت خلاص شو نو مخالفې ډلې به د بدل اخستلو کوشش کاوۀ او په دا شان به دا دښمنۍ پیړو په پیړو چلېدلې او

دا سلسله به روانه وه. پښتانۀ به په خپلو کښې اړم وي او مونږ پیرنګیانو ته به ئې توجه نۀ وي. (۵۱ مخ)

❖ کۀ په پښتون کښې علم راشي قام به ترقي وکړي نو مونږ به هم ترقي وکړو (۲۵مخ)

❖ د قام مینه او خدمت او د حریت جذبه یواځې په تعلیم نۀ ده. مونږ چې د قام خدمت او ازادۍ تحریك شروع کولو زۀ په ښارونو کښې تعلیم یافته و پسې ډېر وګرځېدم ، ما په هغوي کښې داسې خلق پیدا نۀ کړ ے شول چې د خدا ے د پاره د قام خدمت ته تیار شي. (۲۹مخ)

❖ او چې د دوي نه ما یوسه شوم، ښارونه مې پرېښودل او کلو بانډو ته ووتم او عوامو له ورغلم ، په خلورو میاشتو کښې دومره خلق راسره راپاڅېدل چې پیرنګے ورنه ووېرېدۀ. زۀ دولس کاله په تعلیمیافتو و پسې ګرځېدلے یم خو د دوي نه مایوسه شوم او کلو ته ووتم نو په زرګونو خلق راسره ملګري شول. (۲۹مخ)

❖ ما سره د خپل قام د ښځو ډېر قدر او عزت وۀ او ډېره همدردي مې ورسره وه ، ولې چې زمونږ په قام کښې هم لکه د نورو مشرقي قومونو په شان د ښځو قدر نۀ وۀ. دوي به د سړو نه ښکته ګڼلې شوې. حالانکې چې پستي او بلندي په عمل ده ، کۀ د چا عمل پست وي ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه نر وي کهٔ ښځه ، پکار دي چې پست وګڼلے شي او د چا عمل چې اوچت وي ، نر وي کهٔ ښځه، پکار دي چې په درانهٔ نظر ورته وکتلے شي. خداے خو نر او ښځه د دنیا د ابادۍ دوه ملګري پیدا کړي او د بشریت د ګاډي دا دوه پایې دي. دا ګاډے په یوه پایه نهٔ شي چلیدے او بیا زمونږ د پښتنو ښځې خو ډېرې پاك لمنې، حیاناکې، مینه ناکې او وفادارې دي او ډېرې خدمتګارې دي. (۷۵ مخ)

❖ پښتانهٔ اوس هم د اخبار لوستو شوق نهٔ لري ، په چتې خیزونو، په بې ځایه رواجونو په زرګونو روپۍ خرڅ کوي خو په اخبار یوه پیسه نهٔ ورکوي او هم دا وجه ده چې د دومره بهادر او لوے قوم پخپله ژبه کښې یو قومي اخبار نشته.

❖ چونکې زمونږ د اخبار سره مینه نشته نو ځکه زمونږ پخپله ژبه کښې اخبار هم نهٔ وهٔ. ځنګه چې ئې د اخبار سره مینه نهٔ وه دغسې ئې د خپلې ژبې سره هم مینه نهٔ وه. د تعلیم یافته کسانو سره به مې چې د ژبې په باره کښې خبرې وکړې ، راته به ئې ووئیل چې پښتو لاد څهٔ ژبه ده ؟ په دې کښې علم نشته، پښتو کښې څهٔ دي؟ ما به ورته وې چې هلکه! دا نورې ژبې خو د اسمانه نهٔ دي راکوزې شوې ، د هرې ژبې ویونکو خپلې ژبې ته

ترقي ورکړې ده ، پښتنو چې خپلې ژبې ته توجه نهٔ ده کړې ، دې کښې د پښتو ژبې څهٔ ګناه ده؟ دا خو زما او ستا ګناه ده.

❖ اخبار لوستل ډېر ضروري شیز دے ؛ دې کښې د ټولې دنیا حالات دي ...... د پښتنو ښځې د نارینه و نه ذهیني دي.... زما به همېشه دا کوشش وؤچې د ښځو د مغزو نه د کمترۍ احساس لرې کړم . ځکه چې په دوي کښې دا احساس خودغرضو او ناپوهو سړو پیدا کړے دے. ما به خپل تېر سره په دې خبره بحث کولو چې ښځه او نر دواړه د خداے په نزد یو شان دي ، دروندوالے او سپك والے په عمل دے او دا به مې هم ورته وئیل چې د دې احساس په پیدا کولو کښې تاسو ښځې پخپله هم ګرمې يئ. ځکه چې ځوې ته په یو نظر ګورئ او لور ته په بل نظر او د وړوکوالي نه د جینکو په مغزو کښې دا خبره کښېنوئ چې هلکان او نارینه خداے د جونو او ښځو نه بهتر او لوے پیدا کړي دي. بیا به مې ورته وې چې انسان د خداے په ټول مخلوق کښې اشرف ګڼلے شي نو په دې وجه ئې د نور مخلوق نه ذمه واري زیاته ده خو زهٔ چې دې خپل قوم ته ګورم نو ماته په دوي او ځناورو کښې فرق نهٔ ښکاري. د دوي سره هم د خپلې ګېډې غم دے او ځناور سره هم د خپلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جالي غم وي۔ دوي هم بچي راوړي او د خپلو بچو غم خوري او ځناور هم بچي زېږوي او لويوي ئي نو دوي په څۀ اشرف المخلوقات وبللے شي ۔ دوي هم لکه د ځناورو په شان يو بل وژني ، دوي به هله اشرف المخلوقات وګڼلے شي چي دوي کښي اجتماعيت ، وروري، عزيزولي، مينه او محبت پيدا شي۔تش په دي چي نور ځناور په څلورو پښو ګرځي او انسان په دوه پښو، اشرف کېدے نۀ شي۔ نارينه چي مرشي ، ښځه کنتون کوي او چي ښځه مړه شي نارينه سمدستي بله ښځه وکړي۔پکار خو دا دي چي د ښځي خښتن مړ شي چي هغه هم بل مېړۀ وکړي۔(۷۷ تا ۷۹ مخونه)

❖ د دنيا تاريخ ګواه دے چي په کوم قوم کښي داسي اشخاص پيدا شوي دي چي هغوي د خپل قوم د اصلاح د پاره پاڅېدلي دي نو د اقتدار خاوندانو ئي مخالفت کړے دے۔ولي چي هغوي خپل اقتدار په خطره کښي ليدلے دے ، تاسو دي خپل د خدايي خدمتګارو تحريك ته وګورئ ، څومره چي قوم کښي پوهه راغلي ده هم هاغه هومره د اقتدار د خاوندانو قدرت کم شوے دے او د خپل پېغمبر صلی الله عليه وسلم ژوند مطالعه کړئ چي خپلو ترونو ، تربورانو ئي مخالفت وکړۀ ، د څۀ د پاره؟ د اقتدار د پاره او د مديني خلقو

باچاخان عهد ساز شخصيت

ئي ملا تړ وکړۀ ، ولي چي د هغوي سره نۀ مذهبي اقتدار وۀ ، نۀ سياسي ، يهودو چي ئي مخالفت وکړۀ هم د اقتدار د پاره وۀ۔(۸۴-۸۵ مخونه)

❖ پښتون ژوندے قوم دے ، خو چي د ژوندي کولو خلق پکښي پيدا شي ، تر څو چي په يو قوم کښي د ژوندي کولو د پاره خلق پيدا نۀ شي ، هغه قوم ژوندے کېدے نۀ شي۔(۸۵مخ)

❖ د زماني د بدلون سره کۀ قام بدل شي ترقي وکړي ، کۀ نه وروستو پاتي شي۔(۸۵ مخ)

❖ رسم او رواج پرېښودل اسان کار نۀ دے۔په رښتيا ډېر ګران دے او اخلاقي جرات غواړي۔(۸۵ مخ)

❖ د غلطي پراپېګنډي مقابله کول پکار وي ، چي سړے پاڅېږي، ملا وتړي او خلق په حقيقت پوهه کړي او دا هله کېدے شي چي د بي غرضو هم خيالو مضبوطه ډله وي ، چي د خلقو اعتماد ئي حاصل کړے وي۔اوچت شي چي ملك کښي وګرځي او خلقو ته غلطه خبره او حقيقت سم ورښکاره کړي۔(۱۰۲ مخ)

❖ د دي دنيا تاريخ خو زمونږ په وړاندي پروت دے، چا ته چي مذهب راغلے دے او هغوي منلے او عمل ئي پري کړے دے ، په دي دنيا اباد شوي دي ، د خوشحالۍ او امن ژوند نصيب شوے دے۔تاسو عربو ته وګورئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي د اسلام نه مخکښې د هغوي څۀ حال وۀ ؟ او چي اسلام راغے او عمل ئې پرې وکړۀ ـ د هغوي څۀ حال شو؟ د اسلام په وجه دوي د حکومت، دولت او عزت خاوندان شول ـ تاسو د هغه وخت د مسلمانانو د ژوند په هر اړخ نظر واچوئ ، غور او فکر پرې وکړئ او د اسلام د دې تېکه دارانو په خبرو غور او سوچ وکړئ چې دا دوي چې کوم اسلام بيانوي، دا هغه د خداے او د رسول (ص) اسلام دے کۀ د سرمايه دارو؟ او دوي چې څۀ وايي ، د خداے دپاره ئې وايي کۀ د سرمايه دارو د پاره ئې وايي ؟ (۱۱۱مخ)

❖ خداے پاك په قران کښې د بنی اسرائيلو د عالمانو ذکر کوي چې هغوي به د لږو پيسو د پاره د خپلو خواهشاتو د پوره کېدو د پاره د تورات او زبور په اياتونو کښې تحريفونه او تاويلونه کول ـ هر مذهب او مسلك چې د خود غرضو او چالاکو خلقو په لاس ورشي بيا پکښې هغه اولنے انقلابيت او روح پاتې نۀ شي، بيا د سرمايه دارو مذهب ترې جوړ شي او تش کالبوت شي ـ (۱۲۰مخ)

❖ په غلامۍ کښې د انسان نه انسانيت هېر شي او انساني خوبۍ پکښې پاتې نۀ شي ـ (۱۴۱ مخ)

❖ مونږ د خلقو د پېغورونو له کبله ډېر غلط کارونه کوو ـ (۱۴۸مخ)

❖ د پښتنو ودونه له رواجونو ډك وو ، ما د هغو اصلاح غوښتله نو ځکه مې د ځان نه شروع وکړه او د شريعت مطابق مې اول ډولۍ راوړه ـ په سبا له مې وليمه وركړه او يو وخت مې ښه ډوډۍ د کلي خلقو ، دوستانو او خپلوانو له ورکړه ـ خلقو راته د نېندرې په دود روپۍ را اوچولې خو ما ونۀ منلې ـ کۀ څۀ هم په ډېرو زمونږ پورې وې ، په ډوډۍ کښې مو د رسم او رواج د اصلاح کولو په باره کښې تبادله خيال د خلقو سره وکړۀ ـ په هغه وخت کښې دا دود وۀ چې په وادۀ کښې به ټولو کسب ګرو له وادۀ ته راغلو مېلمنو پيسې ورکولې ، چا به ائينه ښوده، چا به سپېلنې لوګي کول ، چا به ډول وهلو، چا به ګلونه راوړي وو، چا به رباب کښې چاربېته وئيله ، په مېلمنو به يو لوټ مار وۀ ، کۀ د چا زړۀ به وۀ او کۀ نه خو د خپله شرمه به ئې دا حساب کسب ګرو ته ادا کولو ـ زما په وادۀ کښې د اول ځل د پاره دا کارونه ما بند کړل او کسب ګرو ته مې دا ووئيل چې تاسو به مېلمنو له تکليف نۀ ورکوئ ـ ستاسو د ټولو حق به زۀ ورکوم ولې چې تاسو زما کسب ګر يئ ـ دغه شان ډمې به کډېدي ، مېلمنو به کۀ د چا زړۀ وۀ کۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ، پیسې به ئې ورکولې ـ سازیان به وو، جنجونه به وو، ټوپکې او غربینونه به خلاصیدل ـ لنډه دا چې ډېر فضول خرڅونه به وو ـ زما په وادۀ کښې دا ټول ما بند کړل او دا مې د دې د پاره وکړل چې د قام او ملك د پاره ډېر نقص دے او خلق ترې تنګ وو خو چا کښې ددې د پرېښودو اخلاقي جرات نۀ وۀ ـ ما د دې شیانو د مخنیوي ابتدا د خپل وادۀ نه وکړه او خلقو ته مې هم ووئیل چې تاسو هم دا بې ځایه رواجونه پرېږدئ ـ (۱۵۲ مخ)

❖ یوه ورځ زۀ د امان الله خان ملاقات له تللے وم ، ډېرې خبرې مې ورسره وشوې ـ په خبرو خبرو کښې مې ورته دا ووې ، تاله ترکي درځي ، فارسي درځي او نورې ژبې هم درځي خو خپله ژبه نۀ درځي ـ زما خبرې په هغۀ ډېر اثر وکړۀ او وعده ئې راسره وکړه چې زده کوم به ئې ـ کله چې له افغانستانه ووېستلے شۀ ، زۀ بمبئ ته د دۀ لیدو له ورغلم نو هلته ئې ماسره پښتو کښې خبرې وکړې ـ (۲۳ مخ)

❖ په کابل کښې زمونږ تعلقات د نادر خان او د دۀ د کورنۍ سره ډېر وو ـ دې په خپله وزیر دفاع وۀ او ورور ئې سردار عبدالعزیز خان د معارف وزیر وۀ ـ یوه ورځ ئې ما ته ووې ، څه ورشه د حبیبي لیسه (کالج) وګوره

چې کالج ته ورغلم نو د یو جماعت د هلکانو نه مې دا تپوس وکړۀ چې "شما کیستید؟" دوي به راته ووئیل چې " افغان هستم" بیا مې ورته ووې چې " ملك شما؟" دوي به ووې "افغانستان" بیا مې ورته ووې " افغاني میداني که افغان هستي؟" نو غلي به شو ، غر به ئې نۀ کوۀ نو ما به ورته ووئیل چې څنګه افغان یئ او څنګه د افغانستان اوسېدونکي یئ چې خپله ژبه نۀ درځي ـ

❖ دغه شان محمود طرزي صاحب سره چې د افغانستان وزیر خارجه وۀ او ډېر لائق سړے وۀ ، په یوه لویه مېلمستیا چې دۀ د مهاجرینو د پاره کړې وه ، د ژبې بحث راغے ، یو سړي ورنه پُښتنه وکړه چې دا څنګه افغانستان دے چې افغاني پکښې نشته ـ طرزي صاحب ووئیل چې فارسي هم زمونږ د ملك ژبه ده نو ما ورته ووئیل چې طرزي صاحب! پښتو خو د افغانستان ملي ژبه ده او د اکثریت ژبه ده ، په ټوله دنیا کښې د اکثریت ژبه هم سرکاري وي ، هم دفتري ،هم تعلیمي وي ـ (۱۲۳-۱۲۴ مخونه)

❖ د افغانستان او ازادو قبائلو حالت چې مې لیدۀ او پینځلس کاله مې په هندوستان ، قبائلو او افغانستان کښې غُرزي پرزي وکړې نو په دې نتیجه ورسېدم چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

انقلاب د منډې کار نهٔ دے ، او دومره اسان څيز نهٔ دے ، انقلاب د سړي سينې کار دے ، انقلاب عمل او پوهه غواړي، انقلاب عالمان او پوهان غواړي چې د پوهې سره قام وروزي او انقلاب ته ئې اماده کړي ، د انقلاب د پاره د اشخاصو ضرورت دے ـ تهٔ ګوره چې زمونږ جذباتي ملګري په څومره جوش راوتلي وو، ټول لاړل خوارهٔ شول نو کښېناستم د ځان سره مې ښهٔ فکر وکړهٔ ، زهٔ په دې نتيجه ورسېدم چې زمونږ د قام د تجارت خوا ته توجه شته نهٔ د صنعت خواته ، نهٔ د زراعت خواته او نهٔ د تعليم خواته ـ د بلې خوا نه په رسمونو ، رواجونو کښې تر غوړونو ډوب دي، په خانه جنګو اخته دي ، داسې قام انقلاب نهٔ شي کولے او دا قام د دې بلاګانو نه خلاصول پکار دي چې سياسي شعور پکښې پيدا شي او دا کار يوه پرامنه فضا غواړي، تر دغه وخته پورې زهٔ په دې عقيده وم چې دا ټول کارونه انقلاب غواړي ، تشدد راته د انقلاب نزدې او د کاميابۍ لار ښکارېده ، خو د تجربې نه وروستو راته معلومه شوه چې د جنګ په وخت کښې اسونه نهٔ خرېبږي نو ځکه مې اراده وکړه چې خپل کلي ته واپس کېږم او د عدم تشدد د اصولو په بنا به کار کوم ، اول به د انقلابي اشخاصو د تعليم او تربيت د پاره قومي

مدرسې جوړوم نو ځکه اتمانزو ته راغلم ـ زهٔ چې له هجرته بېرته راغلم ، د هغو مدرسو د بېرته جاري کولو کوشش مې کولو چې پېرنګيانو د جنګ په زمانه کښې بندې کړي وې ـ (۱۲۸ ، ۱۲۹ مخونه)

❖ چې په ډلو کښې اختلاف پيدا شي کهٔ ډېر ښهٔ او زورور خلق وي هم بې کاره شي او د هغوي طاقت د يو بله په غورزولو کښې صرف شي ـ په خدمت کښې اختلاف نهٔ راځي ، اختلاف د خودغرضۍ نه پيدا کېږي ـ (۱۷۳ مخ)

❖ پښتانهٔ ډېر ښهٔ قام دے ، دوي په افسانو او قيصو ډېر نهٔ پوهېږي ـ کهٔ هر ښهٔ کار چې په دوي کوي نو ځان ورته نمونه کړه چې تهٔ روان شوې ، دوي هم درپسې روانېږي ـ (۱۷۵ مخ)

❖ هغه کار چې سړے ئې په ښکاره نهٔ شي کولے او پټ ئې کوي، سړے کمزورے کوي او د خپلو اصولو نه ئې وباسي او په سړي کښې ويرې او بُزدلي پيدا کوي ـ (۱۸۹ مخ)

❖ زما د ابتدا نه دا عقيده ده چې پښتون ډېر ښهٔ قام دے ، ډېر زر ئې اصلاح کېدے شي ـ په شرط د دے چې څوک ئې پوه کړي ـ دا نن چې دے په داسې بد حالت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېي دے ، د دي وجه دا ده چي څوك ئي غم نهٔ خوري او نهٔ ئي پوهوي۔(۱۹۵مخ)

❖ مونږ ټول پښتانهٔ يو قام يو وروڼه يو، د يو بابا اولاد يو ، زمونږ عزت او ذلت يو دے ، کهٔ چري مونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم په دي حديث عمل وکړهٔ چي " په ځان دي څهٔ پېرزو نهٔ وي په بل ئي هم مهٔ پېرزو کوه" نو ډېر زر به کامياب شو ، مونږ چي د خپل پښتون ورور سره د هر سلوك اراده وکړه ، پکار دي چي د لږ ساعت د پاره په هغي غور وکړو او خپل گرېوان کښې وگورو کهٔ چري دا کار بل څوك ما سره وکړي نو زهٔ به پري خوشحاله شم که خفه ؟ کهٔ چري زهٔ په دي خوشحالېږم نو هغه کار کول پکار دي او کهٔ زهٔ پري خفه کېږم نو پکار دي چي دغه کار مونږ ونهٔ کړو ۔ بلكه دا چي مونږ پښتنو کښې کهٔ يو سړے بد کار وکړي نو په دي وجه د هغهٔ ملگرتيا پکار نهٔ ده چي دے پېښورے دے يا بنووال دے يا کوهاټے دے يا ډېره وال دے او زما د علاقي دے ، د بد کارو او بد چلنه خلقو ملگرتيا نهٔ ده پکار ، کهٔ په ځان زمونږ ورور هم وي څکه چي د دي د لاسه قام او سوسائيټۍ ته نقصان رسېږي او هم دا خلق قام تباه کوي۔

مونږ له پکار دي چي هميشه د حق ا و ښو خلقو ملگرتيا وکړو ، کهٔ په مونږ کښې يو سړے بد کار وکړي مونږ ټولو له پکار دي چي د خپلي ورورۍ او عزيزولۍ نه ئي وباسو کهٔ هغه بنو وال وي، کهٔ پېښورے وي ، کهٔ کوهاټے وي ، کهٔ ډېره وال وي ، کهٔ مونږ په رښتيا په دي لاره روان شو نو زر به هغه کسان چي په بدو لارو روان دي او د چا د لاس چي پښتانهٔ په دي مصيبت اخته دي د خپلو بدو کارونو نه به واوړي۔ دا نن چي پښتانهٔ په بدو لارو روان دي ، د دي وجه دا ده چي مونږ د ښو او بدو فرق نهٔ کوو او نهٔ څوك شته چي د ښو او بدو په فرق مو پوهه کړي۔ يو بد عمله سړے چي ووينې چي زما په بدعملۍ کښې ملا تړ کېږي نو هغه به ولي د خپلي بد عملۍ نه لاس اخلي او کهٔ مونږ د ښو بدو فرق وکړو او لکه چي هر ماستختن په نمانځهٔ کښې د خدا ے سره وعده کوو چي " ونخلع و نترك من يفجرك" يعني څوك چي ستا نافرماني کوي، مونږ به هغوي پرېږدو، کورکلے به ورسره نهٔ کوو ، کهٔ دا وعده په ځاے کړو ، پښتون به يکدم بدل شي نو مونږ له پکار دي چي په دي خبرو هر پښتون پوهه کړو او دا خبري د هرپښتون غوږو ته ورسوو ۔ (۱۹۸-۱۹۹ مخونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ جګړه او فسادونه مهٔ كوئ خپل مشقت كوئ او چا له رشوت مهٔ وركوئ. (۲۰۲ مخ)

❖ د قام او ملك د خدمت د پاره خلقو قسم قسم تكليفونه اوچت كړي دي او دا د خداے يو امتحان او ټرېننګ دے، د خداے كارونه ټول د خېر دي. ما له صبر كول پكار دي ځكه چې خداے د صبرناكو ملګرے دے. اخر به ئې نتيجه په خېر وي ، ټول عمر به دا كړاوونه نهٔ وي اخر به راحت راشي. (۲۰۴ مخ)

❖ زما دي خپلې صوبې او پښتنو سره دومره مينه ده چې زهٔ ئې بيان نهٔ شم كولے. خپل ملك كښې خپل قام سره اوږے ترږے او په تكليف كښې خوښ يم نهٔ په بل ملك كښې په عېش او عشرت كښې. (۲۰۴ مخ)

❖ پېرنګيانو چې كوم امتياز قائم كړے دے ، دا په نېك نيتۍ نهٔ دے ، دا ئې په دې غرض قائم كړے دے چې په مونږ كښې داسې بې اتفاقي او ګړبړي وي خو زهٔ د دې په حق كښې هم نهٔ يم چې دې خبرو له دې مونږ دومره اهميت وركړو چې زمونږه تعلقاتو او تحريك ته پرې نقصان ورسي ځكه مونږ چې څهٔ كوو نو د ځان د پاره نه بلكې د خپل قام او خپل ملك د پاره ئې كوو. د بل د پاره خو ئې نهٔ كوو. او بله دا چې تاسو ته به معلومه وي چې دا نن مونږ حكومت سره په جنګ يو ،

باچاخان عهد ساز شخصيت

دا خو د دي دپاره دے چې مونږه دا امتياز لرې كول غواړو او د دې په ځاے مساوات قائمول غواړو او تر هغه وخته پورې دا امتياز لرې كېدے شي چې تر كومه پورې مونږه كامياب شوي نهٔ يو او واك اختيار زمونږ په لاس كښې راغلے نهٔ وي. (۲۱۳-۲۱۴ مخونه)

❖ افسوس چې مونږ خلق د بل د ارام او تكليف خيال نهٔ ساتو ګني هم دغه ذكر مونږ ورو او پټ هم كولے شو ليكن د دې خبرې كمے هم زمونږ په عامو مسلمانانو او هندوانو كښې موجود دے. مونږ هميشه پخپل خيال پسې ځو او د بل فكر نهٔ كوو. دا يو لوے كمے دے. مونږ له پكار دي چې هميشه د خداے د مخلوق د تكليف او ارام فكر او خيال وساتو او څهٔ چې كوو نو چې اول ئې په ځان وګورو كهٔ چرې ځان له ئې خوښوو (بيا پكار دي) چې بل ورور له ئې هم خوښ نهٔ كړو. (۲۱۴ـ۲۱۵ مخونه)

❖ پښتانهٔ هم دغسې خلق دي لكه څنګه چې تاسو (د هندوستان هندوان، سيكان او نورو قوميتونو او ذاتونو خلق) يئ. څنګه چې تاسو كښې ښهٔ او بد خلق شته ، دغه شان په پښتنو كښې هم شته. دا ټولې خبرې د پښتنو دښمنانو جوړې كړې دي او د هغوي پراپېګنډه ده ، د دې خبرو مطلب ئې ستاسو تېرا يستل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او زمونږ بدنامول دي ځکه چي تاسو ونهٔ ويروي او مونږ بدنام نهٔ کړي نو بيا به په دي ملك بادشاهي څنګه کوي؟ (۲۱۹مخ)

❖ زمونږ په خلقو کښې دا يو لوے کمے او نقص دے چي مونږ همېشه د بل د کمزوريو او عېبونو د راوښکلو او لټولو په فکر او غم کښې يو او خپلو کمزوريو او عېبونو ته فکر نهٔ کوو او په دي وجه خو مونږ نن په دنيا کښې برباد او نېستمند يو ، په ځاے د دي چي مونږ بل ته ګوته ونيسو ، ځان ته ګوته نيول پکار او د نورو د اصلاح نه وړومبے د ځان اصلاح فرض ده ، اول ځان دے بيا جهان دے۔ (۲۲۰ مخ)

❖ افسوس په دي دے چي مونږ سره څوك ښهٔ سلوك کوي هغهٔ ته نېغ يو او چي څوك مو سر په ډنډه وهي نو هغهٔ ته تيتېږو او دا ډېر خراب عادت دے او مونږ له داسي عادتونه پرېښودل پکار دي۔ (۲۳۰ مخ)

❖ ما د ټالسټاے يو کتاب کښې چي شپږويشت قيصې ئې پکښې ليکلي دي، دا قيصه لوستې ده چي يوه چينه ده د هغې نه هر يو محلت ته نلکه راغلې ده خو د هر يو محلت خلق په دي کښې نښتي دي چي زمونږه د نلکې ابهٔ پاکې او خوږې دي او د دي نورو نلکو اوبهٔ ناپاکې او ترخې دي، دي ته هېڅوك فکر نهٔ کوي چي

دا ټولې نلکې د يوې چينې نه راغلې دي نو څنګه يوه پاکه او خوږه شوه او نورې ناپاکې او ترخې شوې؟ او اسلام خو دا تعليم ورکوي چي د مسلمان به په دي کتاب هم ايمان او عقيده وي او په وړاندينيو مذهبونو او کتابونو هم " والذين يومنون بما انزل اليك و ما انزل من قبلك " دا د دي ثبوت دے چي اسلام ټولو مذهبونو سره رواداري غوره کړې ده ۔ (۲۵۰-۲۵۱ مخونه)

❖ د هندوستان خلق هله د ترقۍ او ازادۍ معراج ته رسېدے شي چي هر چا له د خپلې عقيدې او خيال ازادي ورکړو او د هېڅ قسمه ظلم او جبر په چا ونهٔ کړو۔ (۲۵۲ مخ)

❖ مذهب خو دنيا ته د دي د پاره نهٔ دے راغلے چي د خلقو په مېنځ کښې نفرت پېدا کړي بلکې مذهب خو د مينې محبت علمبردار دے۔ (۲۵۴ مخ)

❖ زمونږ د صبر جنګ دے ، مونږ د وهلو او کنځلو بدل نهٔ اخلو، مونږ به صبر کوو او ځان به خداے ته سپارو ، مونږ خو خدايي خدمتګار يو ، خداے به زمونږ بدل اخلي ، د خپلو زړونو نه خود غرضي او نفاق لرې کړئ ځکه چي د دي د لاسه برباد شوي يو ، ځان کښې ښهٔ اخلاق پيدا کړئ ولې چي د ښو اخلاقو نه بغير څوك

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترقي كولے نۀ شي ، بله اے پښتنو ورونو ! زۀ په دې نۀ
پوهېږم چې تاسو ولې د پېرنګيانو نه ويرېږئ ؟ دوي
خو ستاسو په شان بنيادم دي، ستاسو په شان يو قوم
دے، تاسو خو پرو جنبو او نفاق تباه كړئ ، ويره در
كښې پيدا شوې ده ، د چا په زړۀ كښې چې د خداے
ويره وي نو د هغۀ په زړۀ كښې د بل چا ويره نۀ راځي او
د چا نه نۀ ويرېږي او د چا په زړۀ كښې چې د خداے
ويره نۀ وي هغه د هر چانه ويرېږي نو په دې وجه چې
مونږ د حكومت افسر ووينو نو ويرېږو - اے ورونو!
تاسو په زړۀ كښې د خداے ويره پيدا كړئ......
چې كوم كلي كښې جلسه وي نو هلته ډوډۍ چاۍ مۀ
كوئ او مۀ پاتي كېږئ او د كلي خلقو ته مې هم ووې
چې چا له چاۍ ډوډۍ هم مۀ وركوئ- مونږ غريب قام يو
خلقو له چاۍ ډوډۍ نۀ شو وركولې ..... اے ورونو!
تاسو د خداے د پاره يوه ورځ روژه نيوې نۀ شئ؟ او كۀ
خوك ډوډۍ درله پخه هم كړي نو تاسو ئي مۀ خورئ نو
چې يو ځل خلقو ته ډوډۍ پاتې شي نو بيا به داسې نۀ
كوي- (۵۵۷-۵۵۸ مخونه)

❖ مونږ خو د خداے د پاره لګيا يو د دې قوم خدمت كوو
، كۀ قوم زمونږ ملګرتيا وكړه نو دوي به ازاد شي او كۀ
زمونږ مخالفت ئي وكړۀ نو دوي به برباد شي ولې چې

باچاخان عهد ساز شخصيت

بغير د قوم د امداد نه مونږ خپل منزل ته رسيدے نۀ
شو - غم او فكر هغه چا سره وي چې د ځان د پاره كار
كوي او څوك چې د خداے د پاره كار كوي هغوي هېڅ
غم او فكر نۀ كوي- (۵۲۱ مخ)

❖ بې شكه چې دروغ د څۀ وخته پورې په خلقو كښې
غلط فهمي پيدا كولے شي خو چې رښتيا راشي نو
دورغ پاتې كېدے نۀ شي- (۵۲۲ مخ)

❖ اے ورونو ! هر څۀ چې تاسو سره كېږي په هغې صبر
كوئ، د ازار نه چا بازار موندلے نۀ دے او د ظلم كاسه
نسكوره ده ، څومره چې پېرنګيان په مونږ ظلم او
زياتے كوي هغه هومره به زر تباه شي او مونږ به ترې
خلاص شو- (۵۲۴ مخ)

❖ څۀ رنګه چې د خدايي خدمتګارۍ تحريك خدايي او
بې غرضه تحريك دے نو كله چې خدايي خدمتګارو
يو ريښتينے خدايي خدمتګار اسمبلۍ ته كامياب
كړے دے ، هغه د دوي پكار راغلے دے او كله چې يو
سړے دوي د خپلو غرضونو او تعلقاتو په وجه ودرولے
دے نو اول خو هغه ناكاميابه شوے دے او كۀ څوك
كامياب شوے هم دے نو هغه هم د دوي په فائده نۀ
دے راغلے بلكې د فائدې په ځاے جماعت ته نقصان
رسولے دے- (۵۹۸ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ ما ته بې اتفاقي د مقصد په لاره کښې خنډونه ښکاربدل او هره يوه ډله کښې چې بې اتفاقي پېدا شي نو د کاميابۍ په ځاے ناکاميابه شي۔(۲۰۸ مخ)

❖ قومونه خو په تشو خبرو او دعوو ترقي نۀ شي کولے ، چې په کومو قومونو کښې نېکان پاکان او بې غرضه او د خداے دپاره د خدمت خلق پېدا شي نو هغوي ترقي وکړي ۔ خداے دې په مسلمانانو کښې داسې خلق پېدا کړي۔ ۲۱۰-۲۱۱مخونه)

❖ افسوس چې په پښتنو کښې دا کمزوري شته چې خپله ژبه هېره کړي ۔۔۔۔۔ د ژبې په هېرېدو خپلو ته سرے پردے شي۔(۲۲۸ مخ)

❖ مونږ خدايي خدمتګار د چا نه بدل نۀ اخلو ، مونږ مظلومان يو، زمونږ بدل خداے پاك اخلي۔(۲۳۴ مخ)

❖ د هر يو تحريك انحصار په ليډر وي چې بهادر او هوښيار وي نو د تحريك خلق هم زړه ور او پوهه وي چې ليډر کمزورے او تنګ نظره وي نو د تحريك خلق هم بې زړۀ او تنګ نظره وي۔(۲۳۲ مخ)

❖ غلام قومونه ډېر کمزوري وي او حاکم قوم ته تېنګ نۀ وي ، حاکم قوم کښې يو قسم کشش وي او محکوم قومونه خود په خود ځان ته راکاږي۔ دغه وجه وه چې ما به پېرنګيانو سره نۀ ليدل ، هغوي به زما خلاف

پراپيګنډه کوله چې د دۀ دپېرنګيانو نه نفرت دے۔ زۀ خو خدايي خدمتګار يم او د خداے خدمت خو د خداے د مخلوق خدمت دے او پېرنګيان د خداے مخلوق نۀ دے ؟ (۲۴۷-۲۴۸ مخونه)

❖ زۀ د دواوي په دوره وم چې دغلته څۀ خانان او ملکان راغلل او زما نه ئې تپوس وکړۀ چې مونږ اورو چې تاسو زمونږ نه جائدادونه اخلئ او غريبانانو له ئې ورکوئ ؟ ما ورته ووئيل چې مونږ له خداے داسې ملك راکړے دے چې د دولتونو او نعمتونو نه ډك دے ، کۀ مونږ ازاد شو او دا ملك زمونږ شي او مونږ ملا وتړو ، دا ملك اباد کړو نو څوك به غريب پاتې نۀ شي ، مونږ به ټول خانان شو ، زمونږ دا اراده نۀده چې ستاسو نه جائداد او ملك واخلو ، مونږ خو ستاسو حالت هم ښۀ کول غواړو او دا اوږي هم مړول غواړو ، کۀ دا اوږي ماړۀ شي نو تاسو ته څۀ تاوان دے؟ کۀ تاسو د پېرنګيانو ملك ته لاړئ نو هلته نور خلق خو پرېږده د مزدورانو ئې هم بنګلې او موټرونه دي او ستاسو نه تپوس کوم چې ستاسو موټر شته ، بنګله شته؟ کۀ زمونږ تحريك کامياب شۀ نو د ملا حالت به هم ښۀ شي او د خان او ملك حالت به هم ښۀ شي، مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هر څۀ چې کوو نو د ځان د پاره ئې نۀ کوو ، دا د دې قوم د پاره کوو۔(۲۲۷-۲۲۸ مخونه)

❖ زۀ دې قوم ته وايم چې تاسو تر څو بې غرضه ، ديانتدار، ايماندار، په قوم او ملك مئين خلق پيدا کړې نۀ دې نو نۀ دا ملك ازادېږي او نۀ دا قوم۔(۲۲۹-۲۷۰ مخونه)

❖ اے خدايي خدمتگارو ورونړو! مونږ خدايي خدمتگار يو ، خدائے ته د خدمت ضرورت نشته، زمونږ کار د خدائے د مخلوق خدمت دے، زمونږ کار په چا اعتراضونه او نکته چينې نۀ دہ او دا زمونږ کار نۀ دے چې په نورو جماعتونو او د هغوی په مشرانو نکته چينې او اعتراض وکړو۔ زمونږ کار دا دے چې مونږ خپل پروګرام خلقو ته پيش کړو چې مونږ ستاسو د پاره دا غواړو او دا کار يوائې نۀ کېږي ، دا به هله کېږي چې تاسو راسره ملګري شئ ، ملك هم ستاسو او زمونږ شريك دے، قوم هم شريك دے او کار هم شريك دے۔ (۲۸۳ مخ)

❖ انسان چې انسان وي نو خومره همدرد وي او چې انسانيت ترې لاړ شي نو بيا خومره بې رحمه شي ۔ (۷۰۸ مخ)

❖ خدائے په قران کښې وايي چې ما هر قوم ته د هغوی نه يو هادي لېږلے دے ..... زما مذهب رښتيا ، مينه محبت او د خدائے د مخلوق خدمت دے ۔ مذهب همېشه دنيا ته د اخرت او محبت پيغام راوړے دے۔ د کومو خلقو په زړونو کښې چې د بني نوع انسان د پاره رواداري، مينه، محبت نۀ وي او د کوم سړي په زړۀ کښې چې نفرت ، بغض، کينه وي نو داسې سړے د مذهب نه ډېر لرې وي۔(۷۲۵-۷۲۶مخونه)

د زړۀ په باغ مې ډېلۍ وشوه
بويه چې بيا سپرلے راځي سپړې ګلونه
عبدالغفار خان
۱۳مه جولايي، ۱۹۸۱ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

عظمت هما

د باچا خان متحرک ژوند
د هغوي د خودنوشت په رڼا کښې

د خودنوشت یو مقصد د یو اتل د ټول ژوند د تعمیري کوششونو او جدوجهد هغه قیصې وي چې پکښې د سر لوړی او بهادرۍ د کارنامو ذکر شوے وي. دا تعمیري جدوجهد د هغه اتل د خپلې نظریې او د ژوند د تېرولو د طور طریقو سره د پوخ کمټمنټ یو سوچه اظهار وي. داسې کمټېډ اتلان د خپلې خاورې د ناموس او د خپل قام د شناخت او د سر لوړی د پاره د دنیا د هرې ستونځې مقابلې او مخ نیوې ته بنهٔ په نره هر وخت تکړه او تیار ولاړ وي. په داسې اتلانو کښې بایزید انصاري (پیر روښان)، خوشحال خان خټك، ایمل خان، دریا خان ، احمد شاه ابدالي او دپښتنو د سر لوړی فخر ، فخر افغان ، عبدالغفار خان المعروف به باچا خان (۱۸۹۰ء-۱۹۸۸ء) دے چې خپل ټول ژوند ئې د پښتنو د شناخت ، یو والي او خپله خاوره د سامراجي استبداد د پنجو نه په ازادولو کښې تېر کړے وهٔ. هغه د ازادۍ په قیمت پوهه یو زیرك او مدبر سیاستدان وهٔ. د هغهٔ سیاسي شعور دومره تیز او تاند وهٔ

چې په ماشوم والي کښې د تاند سماجي شعور له برکته د پښتنو د خدمت جذبه په زړهٔ کښې غزوني وکړه او دا جذبه په باچا خان کښې د هغوي د شپږم جماعت استاذ چې د مشن سکول هېډماسټر وهٔ ، ماسټر وګرم ، چې په مینه او اخلاص ئې د خلقو خدمت کوهٔ ، له کبله راپیدا شوې وه. باچا خان په خپل کتاب کښې لیکي:

> مسټر وګرم چې به کومه تنخواه اخستله د هغې نه به ئې زمونږ بې وزلو هلکانو ته وظیفې ورکولې.

هغه وړاندې لیکي:

> ما کښې چې د انسانیت ، قوم پرستۍ ، وروولۍ ، عزیز ولۍ ، وطن دوستۍ او د خدائے د مخلوق د خدمت کومه جذبه پیدا شوې وه په هغې کښې زما د دې استاذ وګرم ډېر لاس دے.

او دا هم د ماسټر وګرم په باچا خان د بې لوثه خدماتو اثر وهٔ چې هغوي د علم د رڼا له برکته خپل قام ترقي یافته قومونو په صف کښې ودرول غوښتل او د دې د پاره ئې په ۱۹۱۰ء کښې د مولوي عبدالعزیز سره په اتمانزو کښې یوه مدرسه جوړه کړه او دا مدرسه چې سر پرستي ئې حاجي عبدالواحد صاحب د ترنګزو کوله ، په ۱۹۲۱ء کښې د ازاد سکولونو د یو Chain د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خورولو هغه بنیادي تیګه ده چې په پښتنو کښې د سیاسي او سماجي شعور په بېدارولو ، د غلطو رسمونو رواجونو د بېخ کنې سبب هم وګرځېدهٔ. دا نهٔ هېرېدونکي واقعات د باچا خان د ژوند هغه پاخهٔ بنیادونه دي چې پرې د باچا خان د سیاسي او سماجي خدماتو ماڼۍ ښه مضبوطه ولاړه ده . د هغوي د خودنوشت په امېل کښې دا نه هېرېدونکي واقعات لکه د غمي پړقېږي . د باچا خان په دې خود نوشت کښې په هره دویمه پېره کښې د پښتنو د تتلي زیلي ژوند د ښېزاره کولو ، د بې ځایه رسمونو رواجونو د مونډ نه د اېستلو، د توهماتو د دنیا نه د سر راوښکلو خبرې لیکلې شوي دي . هغه د خپلې ځوانۍ قیمتي وخت د ملك په مختلفو جېلونو کښې صرف او صرف دې د پاره تېر کړے وهٔ چې پښتنو له خپل نوم، عزت او شناخت وګټي او پېرنګے د خپلې خاورې نه په کډه اچتولو مجبور کړي . په خپله خاوره د خپل اختیار او د پښتنو د سرلوړۍ خبره هغه زوړ روایت دے چې په دې سیمه د مودو نه راروان دے . باچا خان هم د دغه مړني روایت تسلسل دے . هغه باچا خان چې پخپله خو د یو لوے زمیندار نیازبین ځوے دے خو د دغه نیازبین باچا خان په نیازبین زړهٔ کښې د پښتنو د یو والي او سر لوړۍ فکر په غورځنګونو وي او په خود نوشت کښې لیکلے دا خبرې د هغوي د فکر انګازې دي.

باچاخان عهد ساز شخصیت

مونږ پښتانهٔ د امام حسین علیه السلام ډېر
عزت کوو ځکه چې امام حسین علیه السلام د
حق او جمهوریت د پاره راپاڅېدلے وهٔ او مونږ
هم د حق او جمهوریت د پاره راپاڅېدلي یو .
هغه هم مظلوم وهٔ ، مونږه هم مظلومان یو ، هغه
د جمهوریت حق ګټهٔ او مونږه هم جهموریت
ګټو، هغهٔ هم د امن د پاره کار کوهٔ او مونږ هم د
امن د پاره کار کوو.

د باچا خان په زړهٔ او ذهن کښې دا سپېځلي افکار او جذبات هسې نه دي راپېدا شوي . د انسان په ذهني جوړښت کښې د هغهٔ د چاپېرچل او د کور د ماحول هم ډېر زیات لاس وي . باچا خان په دې خبره ویاړ کوي چې زما د کور وګړي قام پرست وو . باچا خان لیکي:

زما پلار بهرام خان د نورو خانانو په شان حاکم
پرست نهٔ وهٔ او نهٔ ئې د دوي خدمتونه کول . زما
د نیکهٔ هم دغه حال وهٔ . کله چې پېرنګیانو د
بونېر د نیولو په غرض په بونېر حمله وکړه او د
سورکاوۍ غزا وه نور خانان د فرنګي ملګري
وو او سیف الله خان د قام پرستۍ ، دا رنګې
زما غور نیکهٔ عبیدالله خان بابا ازاد خیال

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېاوړے مشر وۀ چې د هغه وخت د حاکم
سلطان محمد خان طلايي د لاسه پانسي شۀ.

دا ټولې خبرې د باچا خان په زړۀ او ذهن نقش وې او دې سره سره د پېرنګي په پښتنو د هېڅ بې هېڅه ظلم او ناکړدو سترګو ليدلے حال او بيا په تېره تېره په حجره کښې ناست مېلمنو نه په خوږ اواز کښې د خوشحال خان خټك داسې قسمه شعرونه اورېدل:

خو وانۀ خلي له غليمه انتقام
مرد نۀ خوب کا نۀ خوراك کا نۀ ارام
چې د ننګ او د ناموس اندوې نۀ وي
د هغۀ سرې به نۀ وي احترام
کۀ همت او حميت غيرت پکښې وي
تر ښځښتنه نه بهتر ګڼه غلام

به ضرور د زلمي غفار خان په زړۀ او ذهن کښې د دشمن نه د کرکې، په ازاده فضا کښې د ساه اخستو ارمان او په خپله خاوره د ننګ کولو جذبه راپاروله.

د باچا خان د کتاب جملې د دغه لمبه لمبه جذبه په غورځنګي اسلوب کښې لکه د سمندري موجونو چپې وهي او چې کله د دغه لمبه لمبه جذبو د عملي کولو وخت راغے نو باچا خان بيا يواځې نۀ وۀ.

ميں اکيلا ہی چلا تھا جانب منزل مگر
لوگ ساتھ آتے گئے اور کارواں بنتا گيا

په مصداق د باچا خان سره د هغوی په تعليمي او اصلاحي زيار کښې مولوي عبدالعزيز ، مولوي فضل ربي، فضل محمود مخفي، مولوي تاج محمد او بيا په تېره تېره د حاجي صاحب تورنګزو ملګرتيا او سرپرستي د باچا خان حوصله نوره هم پورته او تانده کړه او دا هم د دغه ملګرو برکت وۀ چې ډېر زر د ازاد سکولونو او د اصلاح الافاغنه په نوم د يو انجمن تابيا وشوه. د باچا خان کليو په کليو ګرځېدل او په خلقو کښې د تعليمي او سماجي شعور د بېدارولو دا سلسله د سرسيد احمد خان هغه کوششونه دوباره راتازه کول دي کوم چې هغه د خپل قوم د تعليمي تقاضو له مخه د مدرسته العلوم د جوړولو د پاره کړي وو. په دې حواله باچا خان د پښتنو سرسيد احمد خان وۀ. ځکه چې د تعليمي رڼا د خورولو په مد کښې د دواړو رهبرانو په کوششونو او هلو ځلو کښې يو شان والے ښکاري. باچا خان وايي چې زۀ به چرته هم په دوره تلم نو پښتنو به راباندې ډوډۍ خوروله ، ما هغوی ته ووې چې تاسو په ډوډۍ خومره خرچ کوئ ، دغه نغدې ماله په چنده کښې راکوئ چې په تعليمي مد کښې د قام د بچو په خېر ښېګړه راشي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدرسة العلوم د جوړولو د پاره هم دغه طريقه سر سيد احمد خان هم خپله کړي وه ـ مولانا حالی په حيات جاوېد کښې ليکي:

سر سید نے بہادر بر کت علی خان کو ایک خط لکھا جس کا خلاصہ یہ تھا
کہ آپ سے اور سب دوستوں سے یہ درخواست ہے کہ جو کچھ آپ
یا اور احباب میری مہمان داری میں صرف کرنا چاہیں از راہِ
عنایت اس کی لاگت نقد عنایت فرمائیں ۔ میں نے اکثر
دوستوں سے اسی طرح دعوت کے بدلے نقد روپیہ لیا ہے اور
اس کو کالج کے چندہ میں جمع کر دیا ہے۔

دي سره سره د سر سيد احمد خان د تهذيب الاخلاق اجراء او د باچا خان په ۱۹۲۸ء کښې د پښتون رسالې اشاعت مقاصد او اهداف هم يو شان والے لري۔ باچا خان ته معلومه وه چي په دنيا کښې هېڅ قوم بغير د خپلي ژبې نه ترقي کولې نهٔ شي ځکه هغوي په خود نوشت کښي ليکلي:

ما دا اراده وکړه چي ضرور به يوه رساله په پښتو کښې د خپل قوم د پوهولو ، د دنيا د حالاتو نه خبرولو او د خپلي ژبې طرف ته د مائل کولو د پاره جاري کوم۔

او د باچا خان دي کلکي ارادې په ۱۹۲۸ء کښې عملي شکل واخستهٔ او د ژبې د ترقۍ د پاره د انجمن د سبورې لاندې د سالانه مشاعرو انتظام په ملك کښې د انقلاب د جذبې د پيدا کېدو سبب وګرځېدهٔ او د دغه انقلابي جذبو له کبله د پښتنو په خاوره په سرو جامو کښې ملبوس د خدايي خدمتګارو په نوم يو دروند فوج تيار کړے شهٔ چي بنه په نره ئې د سامراج د ناجائزو پاليسيو غندنه کړې ده او په هر فورم ئې د پښتنو د حق چغه وهلې ده او دا نن چي مونږ د پښتونخوا په نوم د يو ځانګړي شناخت دعوه کوو نو دا د باچا خان د اوږد جدوجهد ثمرات دي۔

باچا خان د خپل مقناطيسي او اثري شخصيت له کبله په غېرتمندو پښتنو او د برصغير د سر اېستلي ليډرانو کښې يو شان مقبول او معروف وهٔ۔ څنګه چي د هغهٔ په تقرير کښې تاثير وهٔ ، دغه شان د هغهٔ په تحرير کښې هم خوږلت ، سلاست او رواني محسوسېږي۔ د هغهٔ د ليك غېر تصنع انداز او د زړهٔ نه د راوتي خبرو سوچه ادبي اظهار د هغهٔ د خودنوشت ښکاره خصوصيات دي او فطرتاً د هشتنغر په خاوره کښې د ژبې خوږلت ، روان او بهاند انداز اخلے شوے دے او ورسره د هشتنغر د اديبانو په ليك کښې ځاے په ځاے د متلونو پيوندکاري د ژبې نزاکت او خوږهٔ يو په دوه کړي دي۔ د ژبې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

حواله د باچا خان يو ځانګړے انداز دے۔ د علامه اقبال خبره *بات جو دل سے نکلتی ہے اثر رکھتی ہے* او د زړۀ د کومي نه د راوتي خبرو کښې نۀ څۀ کوټ او تصنع وي۔ دا خودنوشت د هر قسمه تصنع او رنګ اميزۍ نه پاکه ده۔ څنګه چې د باچا خان شخصيت ايغ نېغ او بې باکه وۀ ، دغه شان ئې په ليك کښې هم ريښتين توب ، صفايي او بې باکي ليدے شي۔ د باچا خان د بې باکۍ دا انداز وګورئ ؛

> کانګرس خو د پېرنګيانو سره د شپېتو کالو راسې د ازادۍ اخستلو د پاره په جدوجهد لګيا وۀ ، خو انګرېزانو ورته پوره ازادي څۀ چې نيمګړې ازادي هم نۀ ورکوله مګر کله چې پښتانۀ ورسره په دغه جنګ کښې ملګري شول او پښتنو په قيصه خوانۍ، ټکر، اتمانزو ، کوهاټ، هاتي خېلو او ميروس کښې قربانۍ ورکړې او دغه شان زمونږ د قبائلي علاقې غېرتي پښتنو دې پښتنو سره د هندوستان د ازادۍ په لاره کښې غزاګانې وکړې۔ د انګرېزانو توپونو او ټېنکونو ته ئې خپلې سينې ډال کړې او د دوي مخې ته لکه د غر ودرېدل نو

> انګرېزانو هله د هندوستان ازادۍ ته غاړه کېښوده۔

د باچا خان د ژوند قيصه د سياسي غرزو پرزو نه ډکه ده۔ ځکه د هغوي د خودنوشت په هره جمله کښې يو جوش او ولوله محسوسېږي او دغه د ولولې د احساس قيصې چې څوك هم لولي نو په مړو زړونو کښې به هم يوه نوې ولوله ، جوش او متحرك احساس پيدا کېږي۔

په دې خود نوشت کښې د هغه ازغنو لارو قيصې هم چيړلے شوي دي چې په هغې د تګ نه پس قام اورمرو د رفعتونو بام سر کولے شي۔ دا خود نوشت د باچا خان د خپل قام سره د مينې اخلاص همدردۍ او د عشق داسې داستان دے چې شروع ئې د پښتنو د سر لوړۍ نه کېږي او اختتام ئې ـــ نه رښتيا ..... د پښتنو سره د مينې په دې قيصې کښې د اختتام ټکے هډو د سره ليکلے شوے نۀ دے ۔ د باچا خان محبوبا پښتون قام به هم دغسې د سرلوړۍ ژوند تېروي۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library